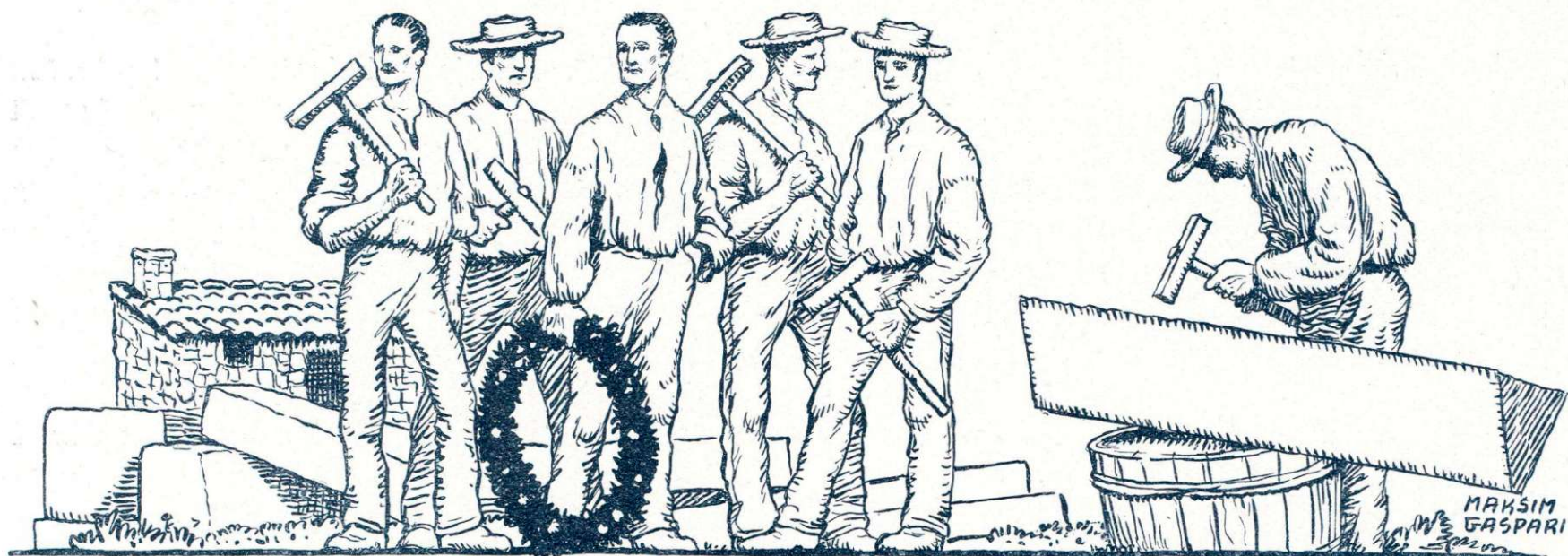

❧ ❧ NABREŽINSKI KAMENARJI

Delo in denar.

Povest. Spisal dr. Fr. Detela.

(Konec.)

XII.

akor ostrmi in otrpne v strahu razburjena narava, kadar udari iz razjarjenega neba ognjena strela in strese grom stene in strop nebesnega poslopja: tako je nastala strmeča, pričakujoča tišina po Fužinah, ko se je razlegnil glas, da se je našlo ob fužinskem jezu truplo Klepševega sina Arturja. Sapa je zastajala prebivalcem, ki so si izkušali razjasniti burne misli, kako da se je zgodila nesreča, kaj da je bil povod, kakšne bodo posledice. Da so se maščevali obupni delavci, je bila splošna misel, ki si je ni upal nihče javno izreči. Delavci sami so se pomenljivo spogledovali in si sporazumno kimali. Kar je bilo pogumnejših, so menili, da brez kazni ne bo nihče več moril delavskih otrok. Brnot pa je spoznal, da se obrača stvar na slabše. Zagovarjal je delavstvo, ki ga ne sme nihče brez dokazov dolžiti takšnega zločina; delavci da se bore za svoje pravice samo s postavno dovoljenim orožjem; to jim vелеva čast in poštenje, brez ozira na ravnanje nasprotnikov. „Mi ne morimo ne odraslih, ne otrok,“ je dejal. „Moje očetovsko srce pa krvavi —“

„Nobene besede več! V imenu postave!“ je zakričal orožnik, ki je bil prihitel s par tovariši, ko so se bili začeli zbirati delavci.

Razburjenost je rasla. Razgnani delavci so se vedno zopet zbirali; ravnateljstvo se je posvetovalo z uradniki; okrajni glavar in župnik sta posredovala in mirila na vse strani; med hišami, med ljudmi, od tvornice do Javorja so se bliskali bajoneti. Prepla-

šeno pa je bilo le bolj tisto prebivalstvo, ki ni bilo nič prizadeto; delavci so gledali zaničljivo na varnostne odredbe in jih spremljali z zlobnimi opazkami.

Javorje je bilo zavito v globoko žalost. Nobena glasna beseda, noben trd korak ni premotil mrtvaške tišine, ki je ležala na gosposkem domu.

Gospoda Klepša je bila silno pretresla grozna nesreča. A samo za hip. Ko se je zavedel, da bi ga utegnili zadeti kap, kar bi ne pomagalo ne njemu, ne sinu, se je otresel nevarnega čuvstva s tem, da se je vdal nejevolji, da ga vznemirjajo in motijo takšni dogodki. Vsa glava mu je bila nabito polna Mosterihove zadeve; zdaj pa so trkali na zaprta vrata novi gostje, nove, neprijetne misli, ki so zahtevale glasno in brezobzirno vstopa. Kdo se ne bi jezil? Takšna smrt prekriža najlepše račune, ker se ni vzela pri nobenem v poštēv. Toliko je bilo silnih, nujnih opravkov; stari gospod Klepš pa je moral sestavljati genljiv mrtvaški list, brzojavljati in popisovati na vse strani svojo bridkost, dajati navodila za pogreb, poslušati in zahvaljevati dolge, enolične izraze sožalja, ki so dohajali pismeno in ustno s tresočimi glasovi, drhtečimi ustnicami, po možnosti solznimi očmi. Neprijetno in mučno delo, zlasti če se ve, kako težko se ustreže sožalovalcem, ko se nekaterim nobena žalost ne zdi zadosti globoka, drugim pa še ta hlinjena. Že zaradi teh sitnosti je bilo hudo gospodu, da mu je umrl sin. Ali se je utopil namenoma ali po nesreči ali so ga umorili drugi, o tem ni razmišljal, ker ni bila to njegova, ampak pristojnega sodišča zadeva.

Vse drugač pa je potrla smrt edinega sina mater. Ta je bila živo prepričana, da se je sam utopil Artur in da je njena brezsrdnost zakrivila sinu smrt. Oživel so v njenem srcu vsi spomini, kako ljubezniv, kako ljubek je bil Artur v svoji veseli lahkomišelnosti, kako resnoben in ponosen, ko se je bil poprijel dela, kako otožen in pobit zadnje dni. Kako malo je poznala ona sinovo srce, ko ga je s trdosrdnostjo gnala v hladni grob! Oh, da so se morali naseliti na tem nesrečnem kraju! Koliko je prosila ona moža, da naj odidejo iz te grozne puščave! Kakor da bi bila slutila nesrečo, ki jih je tu pričakala. Soprog je kriv ali vsaj sokriv te žalostne smrti. Zakaj se ni zmenil on za sina nič? Zakaj ni svetoval sinu ali njej, da bi se vdal ali sin, ali mati? Saj ni iz sebičnosti nasprotovala ona nameravani zvezi, neprimernemu zakonu. Ponašala bi se bila seveda rada s sinom; toda iz nesebične ljubezni je izvirala strah, da si nakoplje sin nesrečo za vse življenje. Ona je poznala življenje in vedela, kako se porajajo iz hrepenenja nade, ki izginejo s hrepenenjem kakor vešče v močvirju. Takšnih prevar, takšnega izpregledanja je hotela obvarovati ljubega sina, za katerim je zdaj točila bridke solze. Kako bi bila mogla misliti ona na takšno nesrečo takrat, ko je hotela namišljeni nesreči iz rok iztrgati sina! Nesrečno nesporazumenje! Kar se je zdelo njej nesreča, je ljubil sin kot svojega življenja srečo. Kako plemenito je mislil on o zakonski zvezi; kako ničemurni, prazni, lahkomišelnosti so se mu morali zdeti njeni pojmi, njeno mišljenje! In morda ne samo mišljenje! Kako neizprosno obsoja neizkušena mladost vse, kar se ne ujema z njenimi idealnimi, neizvednimi nazori! In morda je zdaj izrečena sodba; in da se ne bi preklicala in ne ublažila, je odhitel sodnik v večnost in prepustil obsojenko kazni in kesanju. Žalost, ki je globoko skrita razjedala dušo in pekla tem huje, ker se ni mogla razodeti nobenemu sočutnemu srcu.

Dobra svakinja je slutila to kesanje in te dušne muke. „Zdaj je prepozno jokati,“ je dejala z ostrim glasom in bodečim pogledom, huda nanjo, ki hoče samo jokati in vzdihovati, skrb za pogreb pa prepušča njej. Hudo je bilo seveda tudi njej za Arturjem, a dasi je bila tudi ona ugovarjala njegovi nameri, zastran smrti se je čutila popolnoma nedolžno. „Sin je šel,“ je dejala suho; „zdaj je treba gledati, da ne pojde za njim še soprog.“

Zaničljivo je pogledala gospa nasprotnico; obrišala si je oči in vstala. Jeza ji je bila pregnala žalost.

„Elza,“ je klicala hišno, „danes še začnete spravljati skupaj prtljago. Še dve noči ostanemo tukaj. Nazaj ne pridemo nikdar več.“

Ne od soproga, ne od svakinje ni bilo pričakovati materi nobene tolažbe. Hčerka pa je bila

sama neutolažna. Da je gnala brata v smrt nesrečna ljubezen, o tem je bila prepričana in dolžila je tudi sebe sokrivde. Zakaj ni pomagala odločneje bratu proti predsodkom staršev, zakaj ni zagovarjala z večjo vnemo bratovih nazorov o pravem zakonu? Toda kdo si je mogel misliti, kdo slutiti takšno strast, kdo pričakovati takšne nesreče! Kako drugač, kako prijetno so se skončevale povesti, kakršne je ona rada brala! Kako mirno se je poslovila ona od obeh snubcev, prepričana, da ne bi hotel nobeden izmed nju kaj trpeti zanjo, nikar umreti. Kakšno je moralo biti bratovo srce, da je zaradi ene ženske zavrglo in pohodilo vse svoje lepo, mlado, srečno življenje! Umeti tega dogodka ni mogla Berta, čutila je tem bridkeje nenadomestno izgubo. Snubcev bo dobila drugih, če se ji bo zdelo, in kolikor bo hotela; brata nikdar več. In kakšnega brata! Če je šel za tujo žensko v smrt, kako trdno bi se mogla nanj zanesti sestra! On pač ni bil nič podoben njenim snubcem, ki jih vabi samo denar. Kako srečna bi bila ona, če bi dobila takšnega soproga, kakršen je bil Artur! Zdaj pa se njegove lepe, iskrene, nesebične ljubezni ne bo veselila ona nikdar več. Kakor zapuščena sirota se je zdela sama sebi, ko je potrta in objokana v red devala dragocene vence na mrtvaškem odru nesrečnega brata. Da leži na mrtvaškem odru tudi uboga delavka, kateri je ona tolikanj zavidala bratovo ljubezen, tega pa ni vedela Berta.

V mrtvašnici sta ležali Lojzika in Meta, Lojzika z otročje začudenim izrazom na drobnem licu, Meta kakor mramoren kip stroge boginje. Ljudje, ki so ji hodili kropit, so pokladali smrečja in rožmarina na oder, in Lojza je krasila z zelenjem svojega otroka, da je bil videti kakor angelček, ki je zašel iz gorkih nebes na to ledeno zemljo.

Brnot je hodil okrog mrtvašnice poparjen in pobit in čakal, kdaj bi mogel govoriti z Lojzo samo. Mož je bil v nekaki stiski. Iz vseh glasnih in tihih izrazov sočutja z ubogo materjo in njenim detetom je zvenelo prikrito očitanje njemu; ujel je že tudi nekaj zaničljivih in sovražnih besed, ki so topile kristalno čistost njegovega značaja; in občutljiv je bil za sodbo svojih pristašev tem bolj, čim manj se je brigal za mnenje nasprotnikov. Da bi bil umrl otrok vsaj natihoma! Čemu vzdigati toliko nadležnega hrupa ravno sedaj, ko je hotel on vso domačo zadevo lepo in mirno urediti! Saj se je bil vendar že dogovoril z župnikom; ali bo zdaj začela nagajati Lojza, ki jo je hotel on posebno razveseliti? Zdelo se mu je, da bi mu delo hudo, če bi ga zapustila. Zakaj človek se človeka navadi; a Lojza je bila tudi dobra gospodinja. Kam naj se zateče on proti koncu tedna, ko bo primanjkovalo drobiža!

Že dopoldne mu je bilo dolgčas po Lojzi; kaj bo šele opoldne, če bo hiša in miza prazna! Res, škoda bi bilo Lojze.

Tako je čakal Brnot nepotrpežljiv in se jezil, da mu zavira drugo, važno delovanje takšna brez-pomembna malenkost, in se obračal proč, kadar so prihajali ljudje v mrtvašnico ali odhajali. Ljudje se namreč niso vsi vedli, kakor se spodobi. Od začetka jim je stopal Brnot naproti in si pritiskal robc na oči, da bi sprejemal izraze sožalja. Kropilci pa so ga pogledovali čudno in neprijazno in eden, ki se mu je on zahvaljeval za izraz sočutja, je celo pljunil predenj, tako da je mož ostrmel in premišljeval, ali meri ta izraz na njega, ali je golo neotesano naključje; ali naj torej on ignorira ali reagira. Po treznem premisleku je razsodil, da ni bila namenjena žalitev njemu in njegovi žalosti. Da pa ne bi prišel zopet v novo zadrego takšnega razsojevanja, se je obračal rajši stran in čakal, da pride nanj vrsta. Čakal je dolgo. Zakaj moški so se že odpravljali hitro, moški, ženske pa so se gnetle neprestano okrog odra, se pogovarjale in stokale in popravljale luči ali obleko ali zelenje.

Ko je odzvonilo poldne, se je vendar izpraznila mrtvašnica; Lojza je ostala z mrličema sama. Brnot je nabral obraz v žalne gube, si obrisal oči in stopil pred Lojzo in jo hotel prijeti za roko.

„Pusti me pri miru!“ je dejala ona in se umeknila. „Midva nimava nič več skupnega.“

On jo je gledal in se radoval natihem, kako jo bo razveselil s poročilom, da je bil že pri župniku. Da bi jo nekoliko izkušal, jo je spomnil skupne sreče, ki sta jo užila v prejšnjih letih, in zdaj te nesreče, ki ju mora zvezati še trdneje. Ona je odkimovala, da noče nič slišati o prošli sreči, ki je bila ena sama nepretrgana nesreča.

„Ali vidiš tu na odru mrtvo Lojziko? Ta smrt je konec moje nesreče; začetek pa si ti. Zatorej proč!“

Brnot je povedal, da je že govoril z župnikom in da vzame njo takoj v zakon. Lojza pa se ni obotavljala nič.

„Prepozno, prepozno,“ je dejala. „Za ta svet je izgubljeno moje življenje; da ne bo še za oni svet, zato proč!“

Takega odgovora ni pričakoval Brnot. Napadla ga je nekaka omotica, da se je prijel z eno roko za mrtvaški oder in z drugo si obrisal mrzlo čelo. Proseče je gledal Lojzo in jo začel nagovarjati, da naj se ga usmili, naj mu odpusti vso krivdo.

„Jaz sem odpustila vsem ljudem vse,“ je dejala Lojza, „vsem ljudem, ki so storili meni ali Lojziki kaj hudega. Odpustila sem tudi tebi vse, vse; ampak sebi nisem odpustila, sebi ne. Zatorej narazen in

mir za vselej! Pojdi, pojdi! Prej se nisi brigal za svojega otroka; kaj hočeš sedaj! Prepusti tudi mrtvega meni, kakor si mi prepuščal živega! Idi, idi in ne otežuj mi odpuščanja in pozabljenja!“

„Vsaj roko mi daj v slovo!“

„Čemu? Saj si jo zavračal leta in leta.“

„Usmili se v imenu najine Lojzike!“

„Oh, le poglej jo mrtvo in vtisni si jo v spomin, da ti pride na misel, kadar boš izkušal še kako žensko tako speljati, kakor si mene.“

Prišli so zopet ljudje kropit in pretrgal se je razgovor. Brnot se je obrnil in šel, zopet med svet, med ljudi, jezen in hud, posebno na župnika. Čemu je šel torej on v župnišče? Čemu se je ponižal pred župnikom? Celo pripovedoval je tovarišem, da je pripravljen poročiti se po vseh cerkvenih postavah. Kaj je bilo tega treba! Tako se godi človeku, ki zataji svoja načela. Ni bridkejšega za politika, kakršen je bil Brnot, od spoznanja, da so se zatajila načela zaman in zastonj. Značaj je dragocena reč; po slepi ceni ga pameten človek ne proda.

Lojza pa se je obrnila zopet k mrličema, mirna v srcu, kakor že zdavnaj ne; saj je bila živa hčerka kakor svoje matere javna vest, mrtva kakor zadoščevanje za krivdo, ki boli in peče, a hkrati zdravi in celi skeleče rane. „Bog bodi zahvaljen za pokoro!“ je mrmrala sama zase in naprosila par žensk, da naj ostanejo pri mrličih, da ide ona pogledat, kako se godi bratu.

Janez je imel obvezan obraz in roko. „Zaradi strahopetnih ljudi,“ je godrnjal, „ki zabavljajo za hrbtom čez Brnota; kadar se pa ta pokaže, se poskrijejo kakor miši pred mačko. Ej, Brnot in njegovi strahovalci nimajo toliko moči zaradi svoje srčnosti, ampak zaradi te strahopetnosti.“

Janez je bil namreč premalo dušeslovca, da bi bil vedel, da ni samorasla ta strahopetnost, ampak zasajena in cepljena, da izvira iz strahu pred videzom strahopetnosti ali iz polnozavedne sebičnosti; saj se je kazal tem ljudem večji pogum v odporu proti tvorniškemu ravnateljstvu nego proti sodelavcem; manj boječi so se zdeli, ako popuste na to stran nego na ono; močna vez pa je tudi tovarištvo dela in trpljenja, stanovska čast in zavednost, ki je velevala rajši skupno trpeti nego zase dobičkariti. Ta preprosta poštenost in ta močna zavest je glavna zaslomba voditeljem organiziranih strank; kar še manjka, store obljube in strah in par pomočnikov, ki ne poznajo ne ozirov, ne pomislekov. Janez pa je bil sam svoj človek, ki se ni hotel zanašati na druge, ki je zahteval, da naj vsak sam misli in sam pove svojo misel; potem da se bode ukrenilo vedno prav; zakaj vsi ljudje vedo vse; eden ali dva pa ne vesta vsega, zatorej lahko zabredejo vsi, če se prepusti mišljenje in go-

vorjenje samo nekaterim. On ni vedel, kako malo se ljubi ljudem sploh misliti, kako se boje vsake odgovornosti in kako pospešuje sebični strah pred svojo odgovornostjo gromadno mišljenje in gromadno delovanje, podobno gibanju groznega stvora, ki ima nekaj malega možganov, a ogromen trup in orjaške ude, da stori lahko mnogo dobrega, a tudi mnogo zla.

Vsa ta človeška čreda je jezila Janeza. Z glasno jezo pa je prikrival tudi tiho pobitost, ki ga je bila prevzela. Rane na glavi in na roki ga namreč niso bolele tolikanj, kolikor spomini zadnjih dogodkov. Da je imela Meta njega mnogo rajša nego on njo, to mu ni bil več povod samozavesti in samoljubju; da pa je vračal on ljubezen z brezobzirnim, žaljivim vedenjem, tega se je kesal, to bi bil rad popravil, če bi se dalo. Brezsrčno ni ravnal, kakor se mu je zdelo, ampak brez pravega premisleka in lahkoživo. Čemu ga je vendar imela ona tako rada? Naj bi bila rajša posnemala njega. Oh, ali pa on njo! Škoda, da se nista gledala zadnje dni nekoliko ljubezniveje! Zmeraj ima človek žalost in jezo; on pa celo sramoto. Življenje je dala zanj Meta. Neznosno! Koliko rajši bi ga bil dal on, kakor je mislil, sam zase! Kaj se je silila vmes! Zakaj ga je zadrževala? Morebiti bi bil pa zmogel on; saj so mu hiteli tudi orožniki na pomoč. Ampak ženske se morajo povsod mešati v moške zadeve. Prav sama si je kriva svoje nesreče. Ali jo je naprosil, da naj mu pride pomagat? In koliko mu je pomagala? Nič. Narobe. Ovirala ga je, pomagala pravzaprav bolj nasprotnikom in našla smrt po nesrečnem naključju. Ali je mar on kriv? Tega ne more trditi noben pošten človek. Toda kako malo je poštenih ljudi na svetu. Drugi pa stikajo glave skup in zabavljajo črezenj in kažejo s prstom za njim, za junakom, ki se je dal rešiti od ene ženske. Grdi, obrekljivi svet! Postrežljivi spomin mu je pripomnil, da se vede ta in oni znanec že nekako čudno proti njemu, ali ni že tudi slišal nekaj sumnih besedi? Gotovo so se nanašale na njegovo čudno, za moškega ne posebno častno rešitev. A naj mu le kdo kaj dvournega ali nejasnega omeni o tem dogodku!

„Janez, ali ne prideš nič kropit?“ je vstopila sestra Lojza in ogledovala obveze, če še drže.

„Oh, pusti me!“ je odvrnil Janez. „Saj vidiš, da lahko tudi mene denete na oder.“

„Ampak Meta je vendar umrla za tebe.“

„Ali sem jo prosil?“ se je jezil Janez in kri mu je šinila v obraz, da se je pokazala krvavina na obvezi. „Kaj se je mešala vmes. Toda saj ste vse ženske enake. Ti si se tudi mešala vmes, ko sem imel jaz obračun z nekim človekom. Zakaj nas ne pustite pri miru?“

„Janez?“ je dejala Lojza resno in mu gledala v oko „ali je to zahvala? Ali je nisi dolžan Meti, ki je ubranila, da te niso umorili drugi, in meni zato, da nisi ti umoril nekoga? O, brez srca ste moški.“

Solze so se ji udrle po obrazu, ko se je obrnila, da odide. Janez si je potisnil klobuk na glavo in šel za sestro.

„Lojza, meni ne smeš zameriti,“ jo je pogovarjal; „toda ti ne veš, kako hudo mi je pri srcu, ker niso ubili mene namesto Mete. Ti ne veš, koliko jaz trpim, ker me je sram pred ljudmi. Zakaj mi je naredila Meta to sramoto!“

„Kako čuden si ti, Janez! Ali ti je to ona nalašč naredila? Ali je vedela, da bo treba umreti?“

„Vidiš, tako je, Lojza. Zdaj govoriš pametno. Meta ni vedela, da gre v smrt, in če bi bila vedela, bi ne bila šla. Tako je.“

„Oh, ti ne umeješ,“ se je bridko nasmehnila sestra, „kako bi šel kdo za drugega v smrt. Ali moreš vsaj umeti, kako da živi in dela in trpi kdo za drugega? Ali ne misliš nič na našo rajno mater? In kaj misliš ti zdaj početi? Domačija je prepisana nate, kakor mi je še snoči pripovedovala Meta. Ali ne pojdeš domov iz te žalosti!“

Janez je molčal. Iste misli so silile tudi njemu v glavo, a on jih je odganjal. Kar nič se mu ni mudilo domov.

Srečavala sta delavce in delavke, ki so gledale Lojzo sočutno in prijazno, Janeza pa sovražno. Janez je hitel mimo, da ne bi razumel, kaj da govore, in premišljeval je sam pri sebi, kako bi se izgovoril, da se ne bi bilo treba vrniti domov. V mrtvašnici se mu je vendar storilo inako, ko je videl mirni, blede obraz nje, ki si je tolikanj prizadevala, da bi si bila pridobila njegovo srce, ki je zapustila dom in trpela in umrla zanj. Janez je ni umel v življenju in ne v smrti. Kakor madež na svojem značaju se je trudil izbrisati misel, da se je ona žrtvovala za njega. Žrtva se mu je zdela kakor miloščina, ki poniža onega, komur se deli. Vsa ta čudna čuvstva pa so izvirala iz nepriznanega kesanja in užaljene prevzetnosti.

Arturjevo truplo je odpeljal imeniten mrtvaški voz s štirimi črnimi konji na postajo in odtod železnica proč od nesrečnega kraja. Spremilo ga je mnogo tuje in vsa domača gospoda slovesno, mirno, dostojno, kakor se spodobi za sloje, kjer se gleda na to, da se kaže razum in prikrivajo čuvstva. Zakaj razum je aristokrat, čuvstva so demokratska primes, ki se jih človek v boljši družbi sramuje kakor kmet-skih sorodnikov.

Ko so pokopavali Meto in Lojziko, je bilo pokopališče polno delavcev in kmetov.

KMEČKO ŽENITOVANJE

JAROSLAV VEŠIN

„Še žandarji jima izkazujejo zadnjo čast,“ je dejal en delavec in pokazal na orožnike, ki so bili pripravljeni, da preprečijo vsak nered. Toda ker se je bilo Brnotu prepovedalo govoriti ob grobu ljubljene hčerke, se je izvršil pogreb izvzemši par hudih besedi in nekaj zabavljanja, ki so ga pametno preslišali orožniki, mirno in genljivo.

Iz Medgorja je bila prišla na Metin pogreb mati z dvema otrokoma in Kocjanova Franca, Janezova sestra. Janez se je nekoliko bal očitanja; toda Kosovka ga je tolažila sama in le obžalovala, da je stari Kocjan toliko časa zatezal prepis. Janez je spoznal, da Meta ni tožila materi zaradi njegovega vedenja. To mu je iznova obtežilo srce in njo tako povzdignilo v njegovih očeh, da je stal ves ponižan in potrten ob njenem grobu. Toda to žalost je izpodrivala še večja skrb, kako preprečiti, da bi se ne srečali in spoznali sestra Franca in Lojza. Skupaj z Meto so pokopavali namreč Lojziko in Janez je hotel obvarovati njeno mater ponižanja in sramovanja. „Takšna svetnica, kakršna je Franca,“ si je mislil, „ne pozna sveta nič in ne odpusti ne sebi, ne drugim nobene napake.“ Zadrževal jo je, da ni hodila preblizu za krstama in po pogrebu jo je spravljal s pokopališča.

„Kar pojdi, Janez!“ mu je dejala Franca. „Jaz pridem kmalu za teboj. Tebe gotovo zebe, ker si tako ranjen; mene pa nič. Jaz bi rada še nekoliko pomolila.“ Janez ni vedel, ali naj bi šel ali počakal. Pokopališče se je praznilo; na majhnem svežem grobu je klečala Lojza in Janeza je izprehajala vročina in mraz, ko je zapazil, kako da Franca vedno tja pogleduje. Janez jo je kar silil, da bi odšla; a Franca je ostala, stopila k Lojzi in jo prijela za rame: „Lojza, ti tukaj?“

„Pusti, Franca, pusti!“ je branila sestra. „Jaz nisem vredna, da bi se imenovala tvoja sestra. Mojega otročička so danes tukaj pokopali.“

„Kaj je treba to praviti, Lojza!“ je gubančil Janez čelo. Franca, ki je bila nekoliko prebledela, je objela sestro in se razjokala na njenem vratu in jo prosila, naj res ne govori tako; saj ni ona tako ošabna, da bi sestri kaj očitala, ko je sama vsa pregrešna. „Oh, pojdi z menoj, Lojza, v Medgorje!“

„Pojdem, Franca, pojdem, kot tvoja dekla,“ je ihtela Lojza.

„Ne, ne, skupaj bodeva gospodinjili. Janez je gospodar. Ali veš, da je dom že prepisan nanj?“

„Vem, Franca; toda tega ne vem, če pojde on domov.“ Ko so se vračali vsi trije s pokopališča, sta zbrali sestra vso svojo zgovornost, da bi pregovorili brata. Toda Janez se je držal trmasto. Govoril je sem in tja; povedal ni nič pravega, Menil je, da se je že prav navadil dela v tvornici; da se boji,

da je dom hudo zadolžen; da naj ga rajši prevzame ena izmed sester; ali pa naj bi prišel bratov eden iz Amerike. Sestri sta prosili in obetali, kako pridno da bosta delali obe in kako dobro da se izplača delo dandanes, če ni treba plačevati dninarjev. Janez pa je le ugovarjal, da si mora vsaj toliko prislužiti v tvornici, da bo plačal nekaj dolgov. Sestri sta kar obupovali; zakaj hudo in težko je prigovarjati človeku, ki se brani s puhlimi pretvezami.

Po vasi se je izvedelo, da se ravnateljstvo tvornice dogovarja in pogaja z odposlanstvom delavstva. Delavci so v gruclah živahno razpravljali, česa da se je nadejati. Večina je bila pripravljena popolnoma odnehati, samo da bi se vsaj navidez nekaj doseglo, kar bi opravičilo odnehanje. Nekateri so nasvetovali, naj se poprosi Brnot, da se umakne sam zadovoljno, ker je on glavna ovira sporazumenju; drugi so se sramovali takšnega postopanja, in vsi so bili nazadnje teh misli, da naj se počaka. Hudovali so se na Janeza, ki jim je bil hotel pokaziti sklepe, in bežati bi bil moral fant, če bi bil zašel v njih družbo. Niti Jemčev Jože si ga ni upal zagovarjati in je požiral molče zabavljice, ki so letele na prijatelja in odskakovale tudi nanj. Da je Janez podkupljen od ravnateljstva, se je zdelo vsem dognano; saj jih je slišalo mnogo, kako je ščuval proti stavki, zabavljal čez Brnota, zagovarjal ravnatelja, ki je vrgel Brnotu knjižico pred noge; saj je bil znan kot prijatelj mla-dega Klepša.

„Če se že vdamo,“ je predlagal eden, „moramo staviti vsaj ta pogoj, da se ta ničvredni lopov, ta podkupljeni stavkokazec, ne sprejme več med tvorniško delavstvo.“

Ta predlog je jako ugajal vsem skup; a vsak zase se ga je prestrašil tako, da mu je zastala beseda. Kaj se pravi sprejemati moške predloge in staviti imenitne pogoje, to so čutili vsi na svojih telesih in vsak se je zavedal, da se ne bo dalo prisiliti ravnateljstvo, da bi zapodilo iz službe najvdanejšega delavca; vse se je balo, da se ne bi ob takšni zahtevi razbila vsa pogajanja. Tiho so se spogledovali, nihče si ni upal ugovarjati, nihče pritrditi.

„Kaj praviš ti, Dominik?“ se je obrnil en delavec na tršatega mašinista, ki je temno gledal predse.

„E, pustimo tega kmeta!“ je dejal Dominik. „En ovaduh več ali manj. Morebiti ne bo dolgo, pa se bo ponesrečil.“

Pomen besedi je stresel poslušalce. Eni so prikimali, nekaterim so se zasvetile osvetljivo oči; rekel ni nihče nič. Jože si ni upal ne ostati, ne oditi, da ne bi zbudil ogorčene sumnje.

Takrat pa sta pristopila dva orožnika, ki sta iskala Dominika. Ko sta ga dobila, sta ga takoj odpeljala s seboj.

Brnota in Dominika, ki sta bila sicer razumna delavca, je bila zapeljala najbrž ničemurnost, da sta začela zaupno bahati okrog, kako da se je pone-srečil Artur, kako da se je branil, kako prosil; toda zob za zob; kdor goni delavce v smrt, se ne sme nadejati, da mu bodo prizanašali delavci. Ta široko-usta ničemurnost jima je nakopala sodno preiskavo in dolgotrajen preiskovalni zapor.

Jože je prišel domov v velikih skrbah, kaj da naj stori z Janezom, ki niti ne sluti, v kakšni ne-varnosti da živi sam, v kakšno spravlja tudi sosta-novalce. Da bi se le hotel preseliti Janez! Toda od-povedovati stanovanje prijatelju poštenjaku, ki ni zagrešil ničesar, je težko.

Jože je povedal doma, kar je videl in slišal, in prestrašil je močno vse domače. Družina se je za-čela posvetovati, kaj da bi bilo storiti. Zdelo se je vsem, da bi pogrešali Janeza, ker se je bil že tako udomačil: gospodinji je hodila tudi na hvalo hrana-rina in stanarina. Draga, ki je bila večkrat slišala, kako je Meta nagovarjala Janeza, da naj se vrne v Medgorje, se je celo bala poprej, da ga ne bi pre-govorila. A zdaj je dobila stvar drugo, strašno lice. Spoznala je Draga, da je Janezovo življenje v veliki nevarnosti poleg divje osvetljivosti nekaterih delavcev. Grozno načelo gromadne, nerazvite zavesti, da je boljše, da pogine eden, ali kriv ali nedolžen, nego da trpi skupnost, se je kazalo kakor temna pošast, ki je iztezala proti Janezu svoje krake. Ta pa se niti ni hotel umekniti v neprevidni srčnosti. Kaj sto-riti? Ali naj ga ona sama prosi, da naj odide? Kolikrat je zatrjeval prej, da ne pojde s Fužin, in ona se je natišem veselila, ker bi tudi njej težka po-stala ločitev. Zdaj pa ni videla druge rešitve za Janeza. Ali naj trepeče ona dannadan, kdaj da bodo prinesli njega ubitega ali zaklanega? Ne, ne, naj živi, četudi daleč od nje! Samo ona mu ni mogla prigovarjati, da naj odide. Oče in brat naj ga pre-govorita!

„Res, vsa naša hiša je v nevarnosti,“ je dejala mati, ko se je ozrla na prebledelo hčer. „Čim prej odide fant, tem bolje za njega in za nas.“

„Zatorej mu dajte prigovarjati!“ je prosila hči. „On ne vidi in ne sluti nobene nevarnosti in kakor slep pojde v past.“

„A mu je težko prigovarjati,“ je menil brat Jože, „ker se čuti precej razžaljenega, če izpregovori člo-vek o kakšni nevarnosti. Treba mu bo dopovedati, da se bojimo mi za sebe, dokler stanuje on pri nas.“

„Saj se tudi res bojimo,“ je dejala mati. „Če nam zažgo hišo ali ubijejo razen Janeza še Jožeta, ali bi ne bila to grozna nesreča? Ali se nam ni bati?“

„Če bi le ne bilo človeka sram tako govoriti!“

„Ej, bom pa jaz govorila,“ je dejala mati.

Janeza sta pripeljali kakor nalašč obe sestri domov in ga vabili in prosili, da naj se vrne v Med-gorje. Janez je odmajeval z glavo, neodločen kakor svojega očeta sin in nevoljen, ker mu je primanjko-valo razlogov, zakaj da ne bi šel. Jemčevi so pri-skočili obema sestrama na pomoč in dokazovali, kako da Janezu ne kaže drugač, nego da se loti doma gospodarstva. Janez je gledal zdaj enega, zdaj drugega in ni vedel, kaj bi rekel.

Sestri sta odšli v Metino stanovanje, da se pri-pravita za odhod, Janez pa je stopil v svojo sobico, da preudari vso sitno zadevo. Za njim je prišla Draga.

„In ti mi tudi prigovarjaš, Draga?“ je dejal Janez žalosten.

„Kaj hočem?“ je dejala tiho in se obrnila proč.

„Ti ne veš, kako je meni hudo.“

„Saj je meni tudi; in vendar moraš iti, moraš iti,“ je dejala ona in pripovedovala, kako da mu strežejo po življenju razjarjeni delavci.

„In jaz nalašč in prav zaraditega ne grem,“ se je srdil Janez. „Naj mi le pridejo! Ali meniš, da se jih jaz kaj bojim?“

„Jaz pa se bojim, Janez, za tebe in tako bojim, da te res prosim iz vsega srca, da se varuj in pojdi. Jaz ne preživim, če ne odideš ti, nobenega mirnega dne, v vednem strahu, da se ti ne bi kaj pripetilo. Zaradi mene, Janez, pojdi in reši se! Mene se usmili, če se nič ne smiliš sam sebi!“

„In vendar jaz ne morem iti, Draga, ne morem, ako ne greš ti z menoj. Oh, pojdi, Draga, kot moja žena in gospodinja na moj dom!“

Draga je malo zardela in premišljevala.

„Samo da te rešim,“ je dejala prijazno in mu stisnila roko, „iz samega usmiljenja.“

Za Arturjevim truplom se je bila odpeljala iz Javorja vsa Klepševa rodbina. Ravnatelj Adamič je dobil še zadnja navodila, da naj se prične zopet z delom in sprejme, če je treba, tudi Brnot. Z Moste-rihom se je bilo namreč razmerje uredilo. Poštenjak je plačal 30% svojih dolgov; 70% je dobil popusta in s popustom vred stari ugled in stari kredit. Z drugimi livarnami pa so se vršila pogajanja, kako da bi se preprečila pogubna konkurenca. Podjetja naj bi postopala skupno v skupno korist; določala vzajemno izdelovanje, prodajo, cene, delavske plače; tako bi dobila zveza v roke na eno plat delavce, na drugo kupovalce. Proizvajalo bi se po najnižjih, pro-dajalo po najvišjih cenah; v upravni svet bi se po-klicali vplivni možje vseh strank. Saj ne pozna denar ne vere, ne narodnosti in pomiri hitro malenkostne pomisleke, kakršni razvnemajo strasti preprostega ljudstva. Pravo rodoljubje bi zaprlo s carinami meje, da ne bi bilo sitne konkurence, ali kakor se glasi

lepše, da ne bi šel denar iz dežele. Nastale bi lepe, patriarhalne razmere, kjer bi bilo enim zagotovljeno delo, drugim denar.

Stavka se je končala, brez zvišanja plač seveda; saj je bila tvornica zadosti izgubila pri Mosterihu; a sprejeli so se zopet vsi delavci, tudi Brnot, kadar pride namreč opran in očiščen iz zapora; in še sto kron je podaril gospod Klepš najpotrebnejšim delavcem.

Novine so pisale, da si je priborilo delavstvo sijajno zmago nad krutim kapitalom, in se začele potem prepirati, katera stranka da si je stekla največ zaslug za to zmago; vse pa so obžalovale, da je zahtevala stavka tri nedolžne žrtve; toda brez žrtev ni boja, brez boja ne zmaga; zmaga se je dobila z združenimi silami, in pokazalo se je, kakšna moč da je v slogi; vsi delavci so se držali izborni; sebičnih stavkokazcev se ni dobilo, razen enega, ki naj si sam pripiše, da je dobil po grbi (priljubljena opisava) in da ga je izbacnilo zavedno delavstvo iz svoje srede.

Te besede so letele na Janeza, ki ga sicer niso imenovalle novine, ker je bil brezpomembna oseba, a ga hudo prijemale zaradi njegove sebičnosti. Janez bi se bil zopet jezil, če bi jih bil bral.

V tvornici se je pričelo redno delo, enolično, duhomamno; nekateri delavci so nasvetovali, da naj bi se poslale zahvalne diplome tistim, ki so pomagali, da je prenehala stavka; večina je odklonila nasvet.

Janez pa se je vrnil s svojima sestrama vesel in pogumen na svoj dom.

„Ali ste prinesli kaj denarja?“ je vprašal stari Kocjan, ki je sedel v kožuhi na čelešniku.

„Nič, oče,“ je rekel Janez; „ampak doma ga bomo dobili.“

„Sem si precej mislil,“ je dejal mož razočaran in zadremal.

Janež se je lotil z vso vnemo starega dela v sladki zavesti, da ne dela samo zase, ampak še bolj za mlado gospodinjo, ki je pripravljala na Fužinah balo in oskrbovala dva groba. In delo se mu je spešilo, ker sta mu pomagali Lojza in Franca, ki sta za sebe samo molili, delali pa zanj in za hišo. Če živi namreč hiša takšnega konsumenta, kakršen je bil Kocjan, se mora žrtvovati eden ali drugi domač producent, da reši in drži hišo. To vedo prav dobro slovenske matere, ki znajo tako lepo združiti pobožnost s skrbjo za dom, da se večkrat ne pozna, kaj da prevaguje.

Uspešno delo je vir zadovoljnosti; zato je bil Janez vesel in zadovoljen. Stari Kocjan pa je ostal nezadovoljen, načeloma, ker je nezadovoljnost v mnogih ozirih dobra; z njo skrbimo za izboljšanje in se branimo poslabšanja. Najzadovoljnejši sami s seboj in tedaj tudi z vsemi drugimi pa sta bili Lojza in Franca, kakor da bi bilo res, da se lepše plačuje delo za bližnjika ko delo za sebe in za denar.

Spomin na te . . .

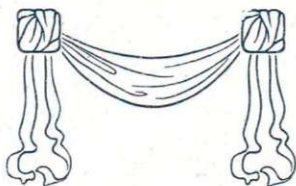
Zložil dr. Leopold Lénard.

Spomin na te je kot molitev,
ki v svetem kraju iz srca kipi;
spomin na te je kot pesnitev,
ki nam pričara, kar le v snu živi.

Spomin na te je meč nabrušen,
ki s slastjo sreblje vročo kri vragov;
spomin na te je most porušen,
ki loči me od blaženstva bregov.

Spomin na te je cvetka skrita,
ki ni je še zagledalo oko;
spomin na te — mladost ubita,
katere nikdar več nazaj ne bo.

Spomin na te oblak je sinji,
ki sam ne ve, kam veter ga drvi;
spomin na te je jek v pustinji
kateremu nikjer odmeva ni.

Slikar Janez Wolf (1825—1884).

Spisal Viktor Steska.

(Konec.)

1879, 6. februarja: „Med drugimi deli se mi prav mudi s križevim potom po Führichu (24'' × 34''). Nebistvene figure se lahko izpuste. Konec marca mora biti dovršen. Pet slik še manjka, imam pa še drugo delo. Ali morete priti z Reke? Odložite svoje tamkajšnje delo, če Vam je le mogoče. Za slike dobite 70 do 80 gld.

Poleg tega je treba napraviti portret umrlega soproga gostilničarke hotela Stadt Wien, sedaj pa hotela Evropa. Mogoče tudi portret neke deklice. Poizkusite. S svetom Vam bom rad pomagal. Morda pride še kaj boljšega. Prosim takoj odgovora.“

1879, v začetku marca: „Dragi g. Grilc! Ali pridete sredi marca k meni v Ljubljano? Prosim takoj odgovora, kdaj dospete.“

Ker pa bržkone ni dobil odgovora, piše z dopisnico 15. marca 1879: „Prosim, pišite mi s povratno pošto.“ Na tej dopisnici imenuje Grilca portretnika. Grilc je stanoval tedaj na Reki, Via dell' Ospedale 69.

L. 1882., ko je Grilc obiskaval c. kr. akademijo za upodablajoče umetnosti na Dunaju, mu je Wolf trikrat pisal.

L. 1882. 19. aprila: „V Ljubljani v neki cerkvi moram slikati več fresk. Ali bi mogli sodelovati? Pišite takoj, kdaj bi mogli priti in pod katerimi pogoji? V prihodnjem pismu več.“

V začetku maja 1882 se mu zahvaljuje za odgovor: „Vaše prijazno pismo sem prejel, samo časa niste natančno določili, kdaj da pridete v Ljubljano. Kateri mesec bodo počitnice? Ker je delo vezano na gotov rok, prosim, da bi mi izporočili dan in mesec, kdaj boste prišli v Ljubljano. Za sedaj to. V teku meseca maja dobite še obširnejše izporočilo.“

Ker Grilca 12. julija 1882 še ni bilo v Ljubljano, mu Wolf piše: „Prosim Vas, pišite mi, zakaj niste še prišli in kdaj nameravate semkaj priti. Pismo pa naslovite na predstojništvo župne cerkve Marijinega Oznanjenja v Ljubljani, a takoj, ker sicer je prepozno.“

Wolfovega učenca Antona Ažbeta (1862—1905) smo se v tem spisu že večkrat spomnili. Živel je, ko je odšel iz Ljubljane, na Dunaju, potem pa v Monakovem, kjer je otvoril znamenito risarsko in slikarsko šolo.

Pozabiti ne smemo Wolfovega prijatelja Antona Karingerja (1829—1870), ki je bil častnik in slikar

samouk, ki je pa kot pokrajinski slikar nekaj lepih slik napravil. Oženil se je z bogato Recherjevo vdovo in poslej udobno živel. Kot bivša častnika sta bila Wolf in Karinger sorodnega duha, zato prijatelja.

Ne sicer v ožjem, pač pa v širšem pomenu je Wolfov učenec tudi Anton Jebačin, ki je bil Wolfov sotrudnik v Vipavi, v Ribnici in v Zagorju. Tudi v Ljubljani sta mnogo občevala in skupaj na izprehod hodila. Zato je imel Jebačin priliko, da se je mnogokaj naučil pri Wolfu bodisi glede slikanja z oljnatimi barvami, bodisi glede fresk.

Najstarši in najzvestejši Wolfov prijatelj je pa bil Ivan Borovsky (1817—1902), slikar v Ljubljani. Seznanila sta se, ko je Wolf prišel v Ljubljano, kjer sta oba služila kot pomočnika pri sobnem slikarju Burja. Dasi je bil Borovsky osem let starši, ju je vendar vezala tesna prijateljska vez. Ko je Wolf odšel iz Ljubljane v Linc in k vojakom, sta si pridno dopisovala. Prav iz teh pisem odseva najbolj pesniška, mehka, dovzetna, sanjava, toda po vednem izpopolnjevanju hrepeneča Wolfova duša. Ta pisma pa tudi izpričujejo, da bi Wolf kot pisatelj dosegel prav častno mesto, ko bi bil krenil na to polje. Le malo umetnikov smo imeli, ki bi bili formalno toliko izobraženi, kolikor Wolf. Ta pisma so večinoma dolga in prav lepo pisana. Vidi se tudi, da se je pisec posebno trudil, da jih je v lepem jeziku sestavil in pesniško nadahnil. Kolika razlika med temi pismi in pa poznejšimi do svojih učencev! Ta so obširna in pisana v mladostni navdušenosti in sanjivosti, poznejša so kratka, lapidarna in jasna. Do Borovskega se obrača v začetku zelo spoštljivo, pozneje prijateljsko prisrčno. Do l. 1848. ga više, pozneje pa tiče.

Več pisem, ki jih je Wolf pisal Borovskemu, se je ohranilo. En snopič jih hrani gosp. deželni šolski nadzornik Fr. Levec, drugega hči naslovljenčeva gdč. Julija Borovsky, mestna učiteljica v Ljubljani. Iz drugega snopiča posnemamo naslednjo vsebino.

Prvo nedatirano pismo je premišljevanje o črnih in plavih laseh. Nehote se vriva človeku misel, da Wolf ni sam sestavil tega spisa, ampak da ga je posnel po kakem drugem sestavku. Ni napačen ta spis. Za vzorec le začetek:

„Ali ste že kdaj videli lepo ljubeznivo otroško glavico s črnimi lasmi? Lepota in nedolžnost se

družita le v mladosti, v detinstvu; to pa krasi svetli lasje; kako redko črni!

Kako je ljubka lepo slikana otroška glavica s plavimi lasmi! Kako čemerna e, kako temno gleda prav tako lepo naslikana glavica, toda s črnimi lasmi!

Oko je dušno ogledalo! Lepo plavolaso glavo krasé modre oči; pojo li brez pomena pesniki o očeh, ki seva v njih nebo? Končuje pa to pre-mišljevanje z besedami: „Zato pod črnimi lasmi najdeš redko — nikoli — plemenito srce.“ Podpis pa se glasi: „Mož s črnimi lasmi.“

Tudi drugo pismo ni datirano. Dolgo je celo polo. V uvodu piše: „Ne zamerite mi šale s praznim pismom in odpustite mi, če sem Vas s tem razžalil; zame pa je bilo dobro, zakaj kdo ve, koliko časa bi mi ne bili nič pisali. Obžalujem zelo, če sem Vas res, kakor v svojem cenjenem listu pišete, v Vaših srčnih nadah ukanil in se iz Vas neusmiljeno norčeval. Toda, kar se tiče koprnečega pričakovanja, je pač pretirano, zakaj, ko bi bili pismo od moje strani koprneče pričakovali, bi mi li ne mogli pisati in mi izraziti želje? Cele pole bi Vam načečkal, toda mislil sem si, da ne želite, zato Vam nisem pisal.“

Počakajte! Šale in burke uganjam, beroč na robu pisma Vaše preteče besede: Le čakajte; prišla bo ugodna prilika, ko Vam storjeno mi krivico četverno povrnem in — kaj, in — ??? — !!!

„Torej moj ljubi prijatelj Wolf! Kako se Vam godi?“

Zahvaljujem se Vam, da me na ta način pozdravljate. Potrudil se bom, da si zaslužim to ime. Vendar ne zaupajte mi preveč. Povedal sem Vam že svoje mnenje v tej zadevi nekoč v pismu, zato ga tu ne ponavljam.

Nicht viel gesprochen,
Doch mehr getan,
Nie Wort gebrochen,
Das ist mein Mann!

Te besede sem nekoč čital, pa so mi zelo prijale.

Kako se mi godi? Kakor vedno. — Kaj delam? Nič. — Podnevi popacam nekaj listov papirja, zvečer grem včasih v gledališče, ponoči pa spim. Gotovo mislite, da sanjam? Ne, prav nič, ampak — smrčim.“

Potem govori o gledališču. Tu bodi omenjen odstavek o Langusu:

„Zavesa se je vzdignila in — moje oko je zazrlo — Langusovo dekoracijo. Blagor Ti, domovina! Čudite se, kajne? Toda ne pustim Vas dolgo tuhtati in priznavam, da je bila dekoracija iz dobre stare dobe.“

Dalje poroča Wolf o koncertu, pristavlja, da bo stolp ljubljanskega gradu kmalu dovršen, da je že na stolp zlezal in užival lepi razgled.

„V špitalski kapeli šele danes oder postavljajo, sicer bi bil že davno v Kranju. Tako pa mi ni bilo mogoče. Prosim Vas, pišite mi, če ne bi mogel v nedeljo tja priti, seveda, če boste še ondi.“

Tretje pismo je iz Ljubljane 28. maja 1847. Spredaj ima številko 1. „Dragi prijatelj!? — Vprašanje stavite. Prav imate. Istinito bi bilo mnogokrat boljše, ko bi pisali ‚Stari znanec!‘ ali ‚Dragi znanec!‘ Kajne? Žal, da moram resnico priznati in potrditi. ‚Prijatelj!‘ — beseda, ki je vsled prevelike zlorabe izgubila vrednost in nič več ne velja. Koliko jih je, ki si ta naslov pridevujejo in ga vendar ne zaslužijo. — Žal, da spadam tudi jaz med to množico. Prijatelj v pravem pomenu besede ne morem biti; nisem tega sposoben.“

Čemu si pa dopisujeva? boste morda vprašali. Saj si vendar le prijatelji dopisujejo. Res, prav res. Ker si pa dopisujeva midva po mojem mnenju le v ta namen, da napravljava opazke o raznih predmetih, zlasti o slikarstvu, naj preidem prvo točko.

Torej si morava najprej določiti smoter, potem pa morava odmakniti in prezreti vse postranske reči, ki bi naju begale.

Težiti morava za tem, da si prisvojiva gotovo stopnjo v kaki stroki; tako n. pr. bi se nama to posrečilo, ko bi predmet, ki sva si ga izbrala, temeljito opazovala in ga zasledovala do popolnosti (če naju ne bo osramotil razum, kar se bo bržkone zgodilo, kar pa nič ne de; tudi nespametne ljudi šteje svet; če pa ne spadava med pametne, zadovoljiva se s preprostostjo in domišljavostjo); dalje ko bi ostro motrila vse, kar se nanj nanaša, potem bi po zrelem premišljevanju razodela svoje mnenje in opazke, vkolikor nama dopuščata strokovno znanje in sposobnost.

Izvolitev predmeta prepuščam Vam.

Da se pa izognem vsaki dvoumnosti, pristavljam, da smejo najina obvestila pogrešati izvirnosti in da smeva prosto uporabljati tozadevne znanstvene knjige; da smeva srkati pouka pri veščakih, zakaj smešno bi bilo, ko bi se popolnoma opirala le na lastni slabi razum.

Ko bi pa vprihodnje prišla na vrsto kaka naloga, kaka risba itd., ki naj bi dokazovala najin napredek, bi morala pač biti brezpogojno izvirna.

Dalje morajo biti najina poročila kratka, ne sme pa trpeti bogastvo vsebine; v tem oziru nama je obširnejše polje na razpolago, kakor z ustnim pogovorom.

Naposled morava v tej stvari neomajno vztrajati. Ko bi se nama to dopisovanje v teku časa zdelo

smešno in brezuspešno, naj naju to ne ovira. Misel, da je vsak pouk, bodi še tako malenkosten, za prihodnost vendarle koristen, naj naju odškoduje.

Ste li zadovoljni?

In sedaj k tvarnemu smotru najinega dopisovanja. Vi ste me že ogreli z zahtevo, naj ocenim portret krčmarja pri 'Avstrijskem dvoru' (Österreich. Hof), ki ga je naslikal Koci.

Sreča, da je iz Giontinijeve izložbe izginil. Meni je s tem delo olajšano.

„Počasi se daleč pride“, bodi najino geslo; seveda ne smeva pri tem pozabiti pregovora: Rasch gewagt, ist halb gewonnen. Torej pogum in veselje, odločnost in vztrajnost! Dobro se imejte! Lahko noč!“

Četrto pismo je bilo spisano v Rupli pri Gorici dne 19. oktobra.

Najprej se opravičuje, zakaj toliko časa ni pisal. Potem nadaljuje: „Če pomislite, da prevaran up in resignacija tako mogočno na mlade ljudi vplivata, da se jim ves značaj izpremeni, me boste pač razumeli. Doživljam že marsikako odpoved. Upanje me je že često prevaralo, da sem vse zaupanje na nado izgubil. Nikdar nisem imel prijatelja; poznal sem to besedo le iz knjig in romanov; moji znanci so bili v pravem pomenu besede le znanci. Bil sem v Lincu; tu sem imel prijatelja; ko sva se sprijaznila, sem moral že proč in le ime Kindiger mi je ostalo v spominu. Prišel sem v Ljubljano. Tu sem našel nadomestilo za pogrešanega prijatelja. Preobkladali ste me s prijaznostjo in odklanjali vsakršno zahvalo. — Pogostoma sem mislil na Vas, na najine razgovore in otožnost se me je lotevala; toda ta otožnost mi je prijala; mislil sem na Vas, na prijatelja, edinega, ki mu žalost in veselje lahko razodenem, edinemu, ki z menoj čuti.“ — „Tu mi prinese po paradi korporal Vaše pismo.“ — „Milujem Vas, da se vsled moje odsotnosti dolgočasite in da me pogrešate. Tu je dolgočasno življenje.“ Potem piše o okolici, o škorpionih, o vinu, ki se dobiva bokal po 6 kr., o vodopadu in njega lepoti, o nesreči tretje kompanije 9. lovskega bataljona, ki je utonila v Soči. — „Kompanijski načelnik me spoštuje, narednik mi je naklonjen, za drugo naj Bog skrbi.“

Sprejmite iskreno zahvalo — saj Vam drugače Vašega prijateljstva ne morem povrniti kakor z besedami — za to, da ste se ponižali in mi svoje prijateljstvo ponudili; bodite prepričani, da se bom potrudil in se tega prijateljstva vrednega izkazoval. Nimam drugega kakor srce, ki še ni popolnoma pokvarjeno in ki rado po dobrem hrepeni“ itd.

Peto pismo je poslano iz Verone 2. maja 1848.

„Tisočkrat pozdravljeni vsi! Ko bi poznali moje koprnenje, da bi se sešel še enkrat z Vami, bi go-

tovo prijeli orožje in pohiteli v boj v Italijo??! Ne! Ne tega bi ne storili, ampak prijeli bi za čopič in paleto, da bi postali vrl slikar, da bi najino svidenje bilo tem veselejše, ko bom moral Vaša dela občudovati. Upam, da ne boste gardist!

Če mi dovolite, da Vam izrazim kot prijatelju prošnjo, Vam rečem: Ne dajte se od množice spejljati, bodite pametni in ne izgubite nobene minute, ki bi jo mogli porabiti k svoji izobrazbi. Ves svet ni nič vreden!

Nisem upravičen, da bi komu, zlasti Vam, ki ste starejši od mene, dajal nauke in o nramnosti pridigoval, trdo izražena želja je prošnja prijatelja, ki ničesar bolj ne želi, kakor da bi Vas videl kdaj kot mojstra v slikarski stroki.

To ni šala, ni ironija! Čas, ki v njem živimo, ni pripraven, da bi uganjali šale z resnimi rečmi.

Čudite se, da tako govorim! Ha, v našem času to ni čudno; ko se je duhovništvo opasalo z mečem, da bi kri prelivalo, bi bilo skoro potrebno, da bi mi stopili na prižnico in učili krščansko vero!

Ali ste brali članka v 'Wiener Zeitung' o iztiranju Judov iz Požuna?“ itd.

Wolf se tu jezi nad listi, ki so tožili, zakaj ni narodna garda nastopila, in piše, da bi morali duhovniki to zabraniti. Vidi se, da je misel povzel iz liberalnih listov. Razburilo ga je pa, ker so se v Italiji tu in tam duhovniki borili zoper avstrijsko vojno.

Potem nadaljuje: „Nič me v naših izdajalskih časih bolj ne veseli, kakor da vem za človeka, čigar srce bije tudi za mojo srečo, ki je sicer daleč, pa mi je prijateljstvo ohranil; ki mi je prijatelj bil in mi je še, kakršnega še nisem imel. Še ena duša je, razen moje tete, katere dobrote in dobrot se bom vedno hvaležno spominjal, čeprav jih ne bom mogel nikdar povrniti, ki včasih pošlje kak vzdih proti nebu zame; v njeni in Vaši sredi bi bil našel srečo; ker mi pa ni usojeno, bodite zdravi!“

Šesto pismo je iz Radgone z dne 9. julija 1849:

„Solnce zahaja. Večer je nastopil; potemnilo se je; gosta megla pokriva vso neskončno, nepregledno puščo; težki hudourni oblaki se prikazujejo; črna noč je razprostrla svoja krila na zemljo, celo blisk ne šine skoz oblake. Temno je kakor v rogu, niti stopinjice daleč ne vidiš. In vendar! Nekaj se svetlika na zemlji. Res, kosček sprhnelega lesa. Urno zaneti iskro! Svetlo plapolata plamen in razsvetljuje okolico. — Luč je in kdor jo nosi, mu razsvetljuje pot, da ve, kam naj stopi on in drugi krog njega. Toda v daljavi je kroginkrog tema. — Ob taki priliki se učimo ceniti vrednost luči. Čuvamo jo, da ne ugasne. — Vihar pribuči in vpihne luč in nam zanaša dim tlečega oglja v oči. To je prijatelj.“

Povej mi vendar, dragi Borovsky, kaj sem Ti storil, da si mi pisal tako pismo. Prijatelj, bojim se za Tvojo pamet. Žal bi mi bilo, da bi Te videl blaznega. Postati moraš mož, vrl slikar, ne pa iz samega prijateljstva blaznik. Oprosti, da Ti tako robato odgovarjam. Dovoljeno bi bilo zblazneti vsled ljubezni, ne pa vsled prijateljstva. Ne zameri, piši kmalu, pozdravi vse. Dobro se mi godi; dela imam malo. Zdrav! Tvoj prijatelj z dušo in telesom. J. Wolf.“

Sedmo pismo je iz Velike Kaniže 26. avgusta 1849.

„Moja nada je prevarjena. Usoda če, da naj še dalje daleč od Vas, dragi moji, ostanem. Ne pridem v Italijo in Vas ne bom mogel zopet objeti, kakor sem upal.

Toda potrpiamo! Pride čas, ko bom pri Vas in ko bom mogel pri Vas ostati.

Dragi Borovsky! Ti veš, kako Nežico ljubim, kako zelo jo imam rad, vendar ne veš, kako neizmerno jo ljubim; saj Ti tega tudi povedati ne morem! Vsak dan raste ta ljubezen; moje srce je tako polno in nihče ni pri meni, ki bi me umel. Deklica, ki me umeva, je daleč, daleč. Tu ni nikogar, ki bi razumel, kaj je ljubezen, zato tudi z nikomer o tem ne govorim. Celo če samotno v sobi zastokam, odmeva jeka kakor zameh. Zunaj v prosti božji naravi morem zaupati ozračju svoje vzdihljaje, toda njih šepet ne prodre do mojih ljubih in vihar vihra mnogo prehitro mimo, da bi mogel čuti vse pozdrave, ki jih hočem poslati svojim dragim.

Tebi bi povedal, ko bi mogel, Borovsky! Ti si mi prijatelj! Tebi, prijatelj, zaupam svojo ljubo! Kot nežno cvetko Ti jo dam; čuvaj jo, kakor sem jaz storil. Odpusti, da zahtevam to od Tebe, odpusti radi prijateljstva. V Ljubljani nimam razen Tebe nikogar, komur bi jo mogel izročiti. Nežica Ti zaupa, ker vidi v Tebi svojega in mojega prijatelja, kot tak mnogo premoreš. Bodi varuh njene čednosti, njene nedolžnosti. Upam, da je to bila, preden sem jo začel ljubiti; jaz sem jo čisto zapustil. Ali mi jo boš zopet dovel v moje roke kot čisto devico, kakor sem Ti jo izročil?

Ali mi odpustiš, da Ti nakladam to nalogo? Reši jo, če jo moreš; če je pa ne moreš, sem prepričan, da si storil, kar si mogel.

Zakaj, ko bi moja deklica drugega ljubila, ki bi jo odkrito ljubil, ki bi je vsaj ne pahnili v nesrečo, če je že ne osreči, ne stopi med nju in ne spominjaj je meni obljubljenih zvestobe. Ostati mi mora zvesta prostovoljno, ne vsled opominov. Če ljubi moja deklica drugega, delaj se, kakor bi Te to nič ne skrbelo; tedaj čuvaj njen sloves, da si ga obrani. Ne da mi jo zopet privedeš v moje roke, Te prosim, ampak: Čuvaj njeno čednost! ...

Ljuba Nežica! Ona pač ne ve, kako jo ljubim. Dobri Borovsky, ne varčuj tako s svojimi pismi, piši mi večkrat kaj, ko doslej; piši mi mnogo, mnogo — o Nežici, o sebi, o svoji sestri in tako dalje, toda piši mnogo in pogostoma!

Ne pozabi svojega J. Wolfa.“

Osmo pismo je iz Jakina (Ankone) 26. septembra 1850.

„Ljubi Borovsky! Odpusti, da Ti toliko časa nisem pisal in da sem Te, kakor se v zadnjem pismu pritožuješ, tako dolgo pustil v negotovosti. Toda nisem mogel preje pisati, ker sam nisem vedel nič gotovega o svoji usodi. Sedaj, ko vem, pri čem da sem, Ti izporočam, da sem, kar sem, pravzaprav kar sem bil, — c. kr. poročnik. Ko sem bil za svojo neumnost tri mesece zaprt, sem zopet prost. Ali si zadovoljen? V prihodnjem pismu Ti bom obširneje pisal o svoji preteklosti, ki je minila, in dobro, da je minila.

Nič mi ne pišeš in zakaj mi ne pišeš? N. mi tudi nič ne piše. — Ali se mož — ali se je morda že omožila? Kaj dela Tvoja mati, tvoja sestra! Ali še zame moli? Pomiri jo, da je Bog njeno molitev zame uslišal. — Tvoji sestri in N. bom nekaj poslal, kar sem zanje napravil. Tebi pa ne pošljem nič, za kazen, ker mi nisi ničesar pisal.

Pritožuješ se v svojem zadnjem pismu, da se premalo oziram na najino prijateljstvo, in meniš, če nisi moj prijatelj. — Bodi prepričan, da si prvi izmed mojih štirih prijateljev. Ali sem kdaj le v najmanjši stvari opustil, kar bi Tvojo obdolžitev opravičilo? Da sem se pa zadnji čas nekoliko čemerno vedel Tebi nasproti, mi lahko oprostiš radi položaja, v katerem sem se nahajal. Sam s seboj sem bil še bolj nevoljen. Da Ti pa v zadnjih pismih položaja nisem dovolj pojasnil, je kriva okolnost, ker pisma lahko zaidejo v nepoklicane roke — ne iz Tvojih rok, ampak še preden jih Ti dobiš.

Da se pa prepričaš, da Te častim in spoštujem kot prijatelja, Te naslednje prosim: Anton Franzel, pletar, ki se je do mehanika povzdignil, me v imenu moje tete Marije Peyer prosi, naj mu kako podporo pošljem. Da se moja teta ni naravnost do mene obrnila, dalje da me Franzel naslavlja nadporočnika, mi vzbuja sumnjo, da je Franzel o moji zadevi zvoniti čul in želel, kaj natančnejšega izvedeti. Zato mu ne odgovorim. Tebe pa prosim, daj mu priloženo pismo, ko ga zapečatiš; pustil sem pismo odprto, da se o vsebini prepričaš in se boš potem znal ravnati. Bodi prebrisan in previden; kar boš z njim govoril, bodi vse v zmislu nanj naslovljenega pisma. Potem reci moji teti, naj bo glede svojega otroka popolnoma brez skrbi. Sedaj ne morem ničesar poslati, ker imam mesečuo le 15 gld.,

KONJSKA KUPČIJA

JAROSLAV VEŠIN

drugo mi odtrgajo; s 15 gld. pa težko izhajam, ker moram poplačati vse postranske potrebščine in živeti kot častnik, kar boš lahko razumel. V nekaj mesecih pa bom vse odplačal in bom celotno plačilo dobival; tedaj bom s teto lahko delil zaslužek. Njen deček, Gustel, je še mlad, zato naj bo brez skrbi; če ga pa sorodniki dajo učiti rokodelstva, naj bo v božjem imenu. Čez leto dni se mu ga ne bo več treba učiti, naj bo teta prepričana. Gustelnu bom ne le bratranec, ampak brat in oče, čimprej poravnaj dolgove. Vzel bom dečka sem; stan ne bo ničesar stal, hrana tudi ne mnogo, ker jem doma in bo mogel z menoj jesti, zato oba skupaj ne bova mnogo porabila. Tudi za obleko bom lahko skrbel, ker bo moja plača zadostna. Potrudil se bom, da ga vzgojim za porabnega človeka. Pozdravi mi teto prav prisrčno in reci ji, naj mi kmalu kaj piše in pristavi naslov; ker nimam njenega naslova, ji danes ne morem osebno pisati.

Zdrav ostani, brat, in piši kmalu! Gotovo dovoliš, da Te brata imenujem, bodi mi tudi! Pozdravi svojo mater in najino sestro Marijo, Nežico, Charla Oblaka. Ne pozabi Goldensteina, Jak.

Piši kmalu in pošlji mi kako svojo risbo ali sliko za moj album, da bom tudi kaj Tvojega notri imel. Če Ti jaz nisem nič naredil, odpusti, bom že kaj skupaj spravil, čeprav se izkažem za mazača. Vzemi dobro voljo za delo samo!"

Deveto pismo je iz Benetk 6. julija 1857.

„Preljubi Borovsky! Moje bivanje zunaj mesta se je za cel teden zavleklo. Povrnili sem se v Benetke šele torek. Predvčerajšnjim, v soboto, sem nesel risbo na pošto, pa sem pozabil, da so Benetke prosta luka in da omotkov ne sprejemajo brez financerskega izkaza. To je vzrok, da Ti šele danes omotek pošiljam.

Dragi prijatelj! Odpusti, da Ti slabo služim; toda ko Ti sedaj ne morem v istini pomagati, Ti želim vsaj s svetom.

Priloženi osnutek je površen načrt, ki Ti pojasnjuje, kako bi jaz razdelitev celote uravnal. Če Ti ugaja, popravi le napačno perspektivo, ko boš risbo prenesel na zid. V župnišču ali v cerkvi boš gotovo dobil kos prtenine, ki jo nagubaj, kakor kaže osnutek, in gube po naravi nariši. To Ti bo dobro služilo, da boš pravilno zadel, kako žarki vpadajo, izginjajo in se lomijo. Vtopil sem se popolnoma v sistem učiteljski — oprost!

Poslal bi Ti izvršeno risbo, ko bi si le jasno mogel misliti kraj, velikost in oddaljenost od oltarja, koliko bo gledalcu zakritega, in če se moja misel s Tvojo krije. Zato sem to nakano opustil in le površen osnutek načrtal. Čemu bi bila pravilna draperija, če jo oltar zakriva? Zato smatram, da bi bilo

dobro, ako bi se okvir tako uredil, da bi ne le zaveso držal, ampak tudi ornamentalno dober vtisk napravljaj. Okvira pa ne slikaj prejasno, ampak temno na svetlem ozadju ali pa pusti steno belo.

Sploh Ti naj bo poslani osnutek le za idejo; na kraju samem boš bolje vedel, kaj Ti je storiti.

Ko bi v soboto ne bilo ovire z odpošiljateljico, bi bil že risbo v Klevevž prejel; ker sem pa danes zjutraj prejel Tvoje zadnje pismo, kjer govoriš o prihodnji sredi, ko boš še v Klevevžu, sem pismo naslovil naravnost v Stopiče.

Kaj sem občutil, ko sem bral Tvoje zadnje pismo, Ti ne morem povedati, t. j. pri vrsticah, kjer mi pišeš, naj pridem precej na Kranjsko.

Ko bi ne popravljaj neke slike sv. Magdalene, bi bil že tam; toda dovršiti moram to sliko, ki je v zelo žalostnem stanju, ker moram skoro vse ozadje iznova naslikati, eno roko in eno nogo dostaviti, kar me bo še nekaj časa tu vezalo.

Moja Madonina slika še ni popolnoma dovršena; vzamem jo pa lahko s seboj. Vzrok, da še ni narejena, je ta, da okvir preveč stane, brez okvira pa ne more stati, ker se vrhnji robovi strinjajo v gotiški lok in napravljajo tri ločene slike v okviru enotno celoto.

V tem trenutku Ti ne morem drugega izporočiti, kakor da neznansko koprnim čimprej stopiti v druge razmere.

Srečni ali nesrečni, kakor hočeš, piši mi kmalu! — Moj naslov: N. N. Hasselquist, S. Rocco, Venezia."

Ne da se torej tajiti, da je bil Wolfov vpliv na sodobne slikarje in na slikarski naraščaj v naši domovini v resnici nenavaden in da se ne da primerjati z nobenim drugim. Leyer je vzgojil nekaj slikarjev, Langus ni bil brez učencev, oziroma učenek, Juri Tavčar v Idriji je imel nekaj učencev, o Wolfu je pa soglasna sodba, da jih je mnogo privabil v hram modric in navdušil za slikarstvo.

IV.

Wolf je imel lepe zmožnosti in je svoje darove tudi pridno uporabljal, zlasti v mlajših letih; pozneje, ko so mu bila ranjena krila, je njegova marljivost opešala. Napredoval pa je neprenehoma do zadnjega časa, ko so mu jele moči pojemati.

Napravil je od l. 1858. do 1884., torej v 26 letih svojega samostojnega umetniškega delovanja v domovini, mnogo lepih del.

Bil je dober risar, pa tudi dober kolorist. V perspektivi so ga tovariši zelo cenili. Pripovedujejo, da ga je Anzelm Feuerbach prosil, naj mu na neki sliki izvrši arhitekturno ozadje, kar je Wolf tudi storil. (S. Ogrin.) Res so na Wolfovih slikah svodi, kolonade in templji dobro uprizorjeni.

Že v uvodu smo omenili, da se je pri svojih kompozicijah pogostoma ravnal po tujih vzorcih, zlasti po romantikih. V začetku mu je Schnorrova biblija dobro služila; pa tudi spomini na Benetke so mu prav prišli. Kolikokrat je porabil gornjo polovico Tizianove Assunte, zlasti Boga Očeta! Tega srečavamo na mnogih Wolfvih freskah, n. pr. na čelu kapelice na Dobrovi, na 3. Marijinem znamenju blizu Sela; najbolj pa je Assunto posnel v župni cerkvi na Premu, kjer je uporabil tudi oba angela ob Bogu Očetu in gornji del Marije. Sv. Martina na pročelju župne cerkve v Šmartinu pri Kranju je deloma modeliral po Kaulbachovi sliki: Razdejanje jeruzalemsko.

Svojih osnutkov pa Wolf ni hranil, ampak sproti trgal. Zato je bila njegova umetniška zapuščina prav siromašna. Bržkone so osnutki za Vipavo edini, ki so se ohranili.

Do l. 1872. je navadno vsako sliko najprej sivo v sivo naslikal, potem šele jo je prebarval. Pozneje je to tehniko opustil. Modelov navadno ni rabil. Večkrat je dejal, da se morajo modeli na cesti študirati. Včasih je pa vendar rabil tudi modele. Nekoč je slikal Immaculato in ni vedel, kako bi roko naslikal; zato se je dal sam fotografirati v takem položaju, da mu je mogla roka služiti za vzorec. Tako se je ohranila Wolfova druga fotografija.

Prikupne so Wolfove oljnathe slike; večjo slavo si je pa pridobil s freskami. Začetkoma je slikal bolj trdo, polagoma pa bolj uglajeno in živahneje.

V njegovem času je bil na Kranjskem freskist tudi Kurz pl. Goldenstein; toda ta je freske slikal kakor oljnathe slike, z močnimi, težkimi, temnimi barvami, n. pr. v Logu pri Vipavi; a te prenasičene barve ne napravljajo ugodnega vtiska. Wolfove freske so prijetne, lahne, svetle, barve ubrane.

Tudi Štefan Šubic je slikal svojčas freske, pa tiste tehnike kot samouk ni mogel imeti, kakor jo je imel Wolf. Ni torej čuda, da so Wolfa kot znamenitega freskista vabili na razne kraje. Tako je ohranil slikanje na mokri omet v naši domovini, da v zadnjih 200 letih ni nikdar prenehalo. Nadaljeval je, kar so osnovali Elija Wolf (1592), Almanach (1693), Quaglio od l. 1704. dalje, kar so nadaljevali Frančišek Jelovšek od l. 1731., Frančišek Jamšek od l. 1748., A. Zebey (ok. 1760), Andrej Herrlein (1786), Potočnik ok. 1800., Leopold Leyer do 1828, Langus do 1855. Z Wolfom je ta vrsta slikarstva na Kranjskem zopet pričela cveteti in vlada še dandanes v njegovih učencih, torej že 50 let.

Pri freskah je Wolf včasih zamudil pravi čas. Zidar mu je pripravil potrebno ploskev; Wolf je prišel pogledat, pa se obrnil in odšel, češ da je omet še premoker in da treba še nekoliko časa po-

čakati. Ko se je povrnil, je bil omet pogostokrat že presuh.

Wolf sploh ni bil hiter delavec. Pogostoma je tožil, da ni za delo razpoložen. Ker pa je bilo delo navadno vezano na gotov čas, je moral zadnje trenutke zelo hiteti, da je mogel delo dovršiti. Da pa taka naglica ni bila v korist delu samemu, je pač lahko umeti.

Poleg tega je grenka usoda ovirala moža pri delu in mu jemala veseli in živahni polet. V tem oziru so mu pač tudi drugi naši umetniki podobni. Koliko nadobudnih začetnikov smo že imeli, toda kje so tisti sadovi, ki smo si jih obetali od njih? Nekateri niso dovršili svojih šol, temveč so prej omagali, drugi so srečno končali svoj uk, pa so se pozneje zanemarili in so opešali in zaostali. Oplašil jih je prvi neuspeh. Tudi umetnik mora imeti ne le veselje do dela, ampak tudi vztrajnosti. Kakor ne pade nihče

PORTRET: JANEZ WOLF

učen z neba, pravtako se mora tudi umetnik vedno dalje učiti in učiti, mora se v svoje delo vglobiti in mora premišljevat. Premišljevanje je temelj umetnosti. Zato je Wolf prav govoril, da mora premišljevat, da mora iskati idej za svoje delo, samo ravnati bi se moral tudi po tem načelu. Premišljuje se pa težko po gostilnah in kavarnah, ampak v tihi samoti. Es bildet ein Talent sich in der Stille. Za tako premišljevanje pa je Wolfu vsled nerednih življenjskih razmer nedostajalo časa. Najboljši čas za tako osnovno delo je bil izgubljen. Führich n. pr. je zvečer, ko so šli otroci počivat, vzel risanko v roke in risal, črtal, snoval, izpreminjal svoje osnutke, dan za dnevom. In niso li vsled tega njegove risbe tako veličastne, misli tako izvirne in globoke, izvršitev pa tako pesniško-ljubka? V njih se nahaja življenje — misel, plod globokega premišljevanja. Kakor ni govornik, kdor ne premišljuje, tako tudi ni slikar in sploh umetnik, kdor te skrivnosti ne ume. Kako izurjeno, blestečo tehniko je imel Juri Šubic, da so

ga zavidali celo znameniti slikarji. In vendar, žal, ni znal dovolj samostojno porabiti svojih velikih zmožnosti. Rajši je pomagal drugim izvrševati velike slike, kakor da bi sam snoval kako veliko delo. Zakaj pač? Njegovo življenje je bilo preburno, pre-raztreseno, premišljevali ni imel prilike.

Ko bi bil Wolf bolj prodril v to skrivnost, bi se lahko ponašal z lepo množico pravih biserov slikarske umetnosti. Sicer mu pa mora biti slovenski narod hvaležen za to, kar mu je poklonil. Wolfu pa je zagotovljeno odlično mesto med slovenskimi umetniki, zlasti v cerkvenem slikarstvu, za vse čase.

Vrni se . . .

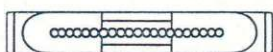
Zložil G. Koritnik.

Vrni se, vrni, zlatooko solnce,
duše nekdanje moj vsemočni kralj,
v krvavem škrlatu, v kraljevskem sijaju,
v brezmejnosti sinji prostranstev in dalj.

Težak mi je, tesen zrak mojega dneva,
a misel je lahka kot ptičja perot,
o, misel moja, v bolesi izprana,
kako se ji hoče miru in lepot.

Sluti te duša, trepečejo ustne
v sladki zavesti, da bliža se dan,
da roka mi tvoja višine razmakne,
kjer z orli pomerim se smel in močan.

Izmučena, plaha se bliža do tebe,
kralj mojega jutra, da dvigneš jo spet —
moč, vrni se, vrni do mojega doma,
da vzljubim nanovo življenje in svet!

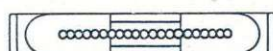
Jesen.

Zložil G. Koritnik.

Veter veje čez jesensko polje,
tihe žalosti rosi,
misel bridka pot je nastopila
mukotrpnih dni . . .

Listje pada na samotna pota,
pod nogó šumi —
glas skrivnosten na srce šepeče —
človek, to si ti . . .

Upi, nade padajo, trohnijo,
prazno je srce,
nekaj čaka v strahu in trepetu,
kaj samó ne ve . . .

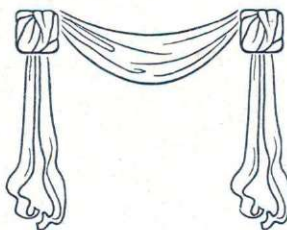

V sveti noči.

Zložil dr. Ivan Pregelj.

Po miru klic iz prejšnjih dni,
po sreči težko koprnjenje
v nemirnem srcu spet živi
in mi je v večje spet trpljenje,
kot rana, ki se razgnoji

in huje to je razbolenje,
ker stare boli ponovi —
Daj mi moči, daj mi moči,
ki vekom večnim si v rešenje,
Gospod in stvarstvo te noči! . . .

Komisarjeva hči.

Zgodovinska povest. — Spisala Lea Fatur.

(Konec.)

XIV.

Pomota je,“ pravi Kručin, stoječ pri Ribniku, pri globokem studencu, „in plačam, pri moji veri! rad plačam, da le dobim svojega hlapca vun.“ Regipontove drobne oči zaiskre, se razširijo: „Pomota — že mogoče. Ko bi le hotel verjeti intendant v njo...“ Burja piše okrog strastno govorečih, zapíše v zamreženo lino debelega grajskega stolpa, potrka na Andrianova okna. V stolpu upre okovani jetnik krasno oko v lino, stresa verigo, ki mu težko oklepa roko in nogo: Od belih svobodnih skal prihaja burja, kliče bojevnika svobode. Vso noč je upiral krepko mlado telo v zid, vso noč je zvijal roke, zdaj so pomodrele in zatekle; veriga mu poje rožljaje: Oj ta vojaški boben, ta bo moj mrtvaški zvon... Uklenjen, ko se je vdajala duša junaški misli! Ej intendant, mladi intendant. Trije fantje, eno dekle. Drugi je zasačil prvega, drugi in tretji pošljeta prvega v smrt. Kaj ti nisem hotel s poti, mladi intendant?

V gradu plane Andrian iz težkih sanj, zdi se mu, da sliši rožljanje verig, krik, trkanje. Kaj je že tu neprijetna ura zasliševanja, uradovanja? Andrian kliče slugo, posluša. Nihče se ne odzove, še je temno v spalnici, tiho po hodniku, krik jetnika v stolpu ne more do grajskih soban. Andrian se odahne. Beže strahovi sanj, ki so povzročili trepet srca, bujno utripanje žil: Bujnolas, drznogled mu je bil vso noč pred očmi, ž njim se je lovil po visokih skalah. Vrh za vrhom je molel ostre zobe v zrak, za vsakim vrhom puška, a na najvišjem vrhu Mabelle. Razpletenih las, objokana, preplašena. Andrian je mignil — vse puške so namerile svetle cevke v Grga, Mabelle je vila obupno roke: „Pustite ga, Andrian — saj je Kručinov hlapec!“

Tako je razpredala duša še v spanju tisto, kar ga moti in muči, kar bi pozabil tako rad, pa stoji pred njim kot nepremakljiva stena, ga peče kot neugasen ogenj. Da je moral biti tako slep! Nič ni sumil, nič ni videl... Mabelle pogoste poti v mlin si je razlagal z njenim prijateljstvom do Rezičke v njenem sočutju do Chapotina. Kako bi se bil upal misliti o njej, da se shaja v mlinu s fantom, da skriva markizina hči materi tajnost, očetu komisarju pa uhajača. Krasno se je razcvetala v pomladi, pod žarom ljubezni, ki ji je razgrevala srce. Občudoval jo

je, oboževal — bedak Andrian... — Jela je hirati. Nenadno, iz neznanega vzroka. Nežno jo je izpraševal Andrian, pošiljal zdravnika, ugibal pri očetu, se žalostil z materjo. Nihče ni vedel odgovora. Komisar je obrnil besedo, markiza je dolžila moža, Callot se je posmehoval, in ona, oboževana deklica, je odgovarjala trudno: „Ne vprašujte, Andrian!“

Tesnilo ga je, čutil je, kako vleče neka neznana moč deklico k sebi, ji zajeda življenje. O zlobnem bitju volkodlaku govore tu. To je mrtvec, ki vstaja nočno dobo iz groba in pije kri živih. Vene in umira volkodlakova žrtev, če ne preženejo čari pošasti, če ne izgrebejo mrtveca in mu ne prebodejo srca z jelševim kolom. Kje so čari, ki preženejo pošast tuge od Mabelle, kje je krivec njene bolezni, da ga poišče Andrian, da mu prebode zlobno srce? — Tedaj je ugibal zaman — zdaj je tu — v njegovi roki... Da bi ne bil tako! Ali moreš ti sovražiti, se maščevati, Andrian? „Premehke duše je moj sin,“ je dejala skrbno-dobra mati. Zdaj moraš biti trd, Andrian; misli samo, neumni Andrian, kako sta se smejala tvoji slepoti. Toda ne — tista trpka usta ne poznajo smeha, pogum in ponos odsevata s čela, neuklonjena moška zavest gleda iz krasnih oči. „Postava velika, nos raven, usta sorazmerna.“ O Andrian, neumni Andrian, ti sam si narekoval Regipontu, ti sam si podpisal passeporte tatu svoje sreče. Da bi bil vsaj šel! Potlačiti, kar se da, radi komisarja, markize! Bridko zadene to gospo — poniža njeno visokost. Preslab ji je francoski plemič za njeno hčer — kako se razveseli vesti o kranjskem uhajaču? Mariage! Kvartali so in burja je pela. Obetala je očetova beseda, hčerka je rdela, a mati je rekla: „Ne boš možil moje hčere, tlačan!“ Naliv je bil, vihar. Chapotina je skrbelo za mlin. Da bi ga bilo odneslo, Chapotin, mlin in njegove trmaste prebivalce, ne hodila bi midva zdaj na Rusko, pogaženega srca, strtih nad. Da bi bil vzel vrag Grga in Rezičko!

Regipont, zakaj ni molčal, kaj mi je naložil te sitnosti? Kjer sem bil jaz slep, so videle njegove drobne oči. Ljubosumnost... Saj je hotel iti Regipont, saj praviš, da ga je ustavljala ona! Odbil je Barkin srečo, na katero sva omedlevala midva, a ti mu pošiljaš žandarje na pot — in jaz, jaz sem intendant... Nerodni fant, zakaj si se pustil ujeti? Seveda: Eden, brez orožja — in štirje. Še tako jim je

dal posla. Ali je zdaj strt uhajačev pogum? Morda se zanaša, da izve ona, prihiti, preprosi. Ne zanašaj se, fant! Preden izve, stojiš že pred sodbo, preden izve, si mrtev. Intendant se prepriča o tvoji osebnosti, te pošlje v Trst. Vse natihem. Naj plačejo sinje oči — naj plače mati — tudi intendant je plakal, in služba je služba. O lahko, lahko te reši intendantova beseda: „Regipontova pomota — hlapec je to, Anžina iz Brc — naj gre, naj gre v Teharje in se ne vrne več!“ O lahko, Grga moj, draga mademoiselle de Moussage! Ali intendant ni zaljubljen norec, intendant ni podkupljivec, intendant dela po postavi in ta je neizprosna: Vsak Francoz, ki nosi orožje zoper Francijo, zapade smrti, njegovo imetje se zapleni. Jasne, silno jasne so te besede, prelepa mademoiselle de Moussage! Pa ti pozabiš na guvernerjevem dvoru, v prihodnji slavi, ubogega uhajača... Tudi Andrian pozabi tvoj sladki obrazek, ljubko postavo, tudi njemu ozdravi slava rane ljubezni. Ne, gospod komisar! Nič več ne bom prosil, pesnikoval, si služil njeno usmiljenje, vaš prezir. Na Rusko!

„Ne bodimo, gospod intendant, mehkužni trubadurji nehvaležnih dam, poiščimo si zvesto ljubico: Bojno slavo — smrt.“ Tako je rekel Chapotin in njegov nastop je bil nastop moža, ki se zaveda, da je ženska podcenila njegovo vrednost. Ponos je mazilo užaljenega srca. Kje je tvoj ponos, Andrian? „Vi ste vsi enaki junaki,“ je rekel komisar, ko je naznanil Chapotin, da pusti svoje mesto in gre k vojakom. Na Rusko! Začudil se je Andrian, odprlo se mu je v duši: Na širne, nepremerne stepe, kjer žanje smrt in se smehlja slava!... „Tudi Vi, Andrian?“ je zategnil Mabellin oče ponosna usta. „Zložite pesem! Bodimo Napoleoni, Andrian, ne strašimo se ovir. Tlačan je bil, ki je ljubil svojo gospo. Vrglo ga je v zmede revolucije in si je iztrgal iz njenih krvavih valov plemenito soprogo. Bodimo Napoleoni, Andrian! Naj požigajo vasi in mesta — zmaga bo Napoleonova.“

Kaj je hotel povedati? Kaj je slutil, vedel? Ne vprašam, gospod komisar, kako ste uklonili markizo de Villeneuve, plamen v Vaših očeh, trzanje njenih ustnic izpričujeta, da ni še minil boj med plemkinjo in tlačanom. Užaljeni ženski ponos ne odpusti, mož ne more prositi svoje pravice. Reci, Martin: Ti ni žal, da si se okoristil z vabljivo priliko in si si osvojil, kar ni tvoje? Ne, gospod komisar, jaz ne znam biti Napoleon. Umrje naj, kdor si je zaslužil smrt!

Tako krožijo Andrianove misli, vroče oči hite po mračni sobi, se ustavljajo na stropu. Muha prileti, seda intendantu na čelo, poizkuša izprehod po nosu. Nagel mah — muha se krči v Andrianovi pesti. „Ah!“ sikne zadovoljno srečni lovec, „te imam! Rada bi ušla? Kako se gibljejo tenke nožice, iščejo

izhoda... Tako dela pač zdaj zaprti in uklenjeni uhajač... Da ve ona... Roka se odpre, muha sfrči proti oknu. Andrian gleda za njo. Tako bi hitel tudi uhajač, da mu da intendant prostost... Pa ne bo — on ne!“

Koraki na hodniku predramijo Andriana. Regipont? In še drugi znani in neznani glasovi. Župnik? Kaj hoče tako rano? Zaradi učiteljskih plač — gotovo. Drugič, gospod župnik, drugič. Zakaj ga je privedel Regipont, ko ve, da imamo danes važno in nujno zadevo? Kaj odpira pisarno in kašlja? Ne bom vstal, tajnik moj, četudi privedeš vso Postojno. Uradna ura je ob osmih. Intendant je truden, pre-skrbel si mu noč brez sna, Regipont... In kaj se ti tako mudi poslati mladega in srečnega človeka v smrt? Saj si mi pravil ti sam, da ljubi komisarjeva hči uhajača. Ne veš, da umrje tako srečen fant težko, pretežko? — Čuj: Regipont kliče Pierra. — Aha, pogaja se, da bi poklical stari svojega gospodarja. — Ne smem, odbija Pierre, ni še čas... Regipont tišči vanj — ej Pierre, zdi se mi, da so ti pokazali cesarjev obraz — podkupljiva duša! Ne, ne bo vstal intendant, pred osmo ne, najsij pride vsa Postojna...

Pa Pierre hodi plazečega se koraka po sobi, odpira polkna, premika stole, prestavlja obutev. Sami znaki želje in volje gospoda Pierra, da vstane gospodar. Andrian molči trmasto in miži. Sluga pohrkuje, preliwa vodo. „Kaj je vendar, da mi ne daš miru!“ se oglasi nevoljno Andrian.

„Dobro jutro, gospod, dobro jutro,“ hiti Pierre in ima že obleko v roki. „Saj sem vedel, da ne spite, gospod... Zunaj pa so gospod tajnik, župnik, poštar in tisti bogati Kručin, ki se ženi, saj veste, gospod. In stvar je silno važna in prosijo, da bi bil gospod intendant, ljubeznivi gospod intendant, tako požrtvovalen in da bi vstal pet minut poprej, nego vstaja poslednje dni — in rajna gospa mama so dejali: Rana ura, zlata ura...“

Bilo je, bilo, Pierre! In brez tvojih opomb je hitel tvoj gospodar po rosnem jutru — sreči naproti... Zdaj je minilo vse. Starec, spremil si me iz Francije v Ilirijo — a zdaj pojdem, kamor me ne spreliš... „A kaj hoče župnik, poštar, Kručin?“

„Pasje seme od žandarjev ti! Hlapca hočem, svojega hlapca! Vun ž njim! Sam gospod intendant mu je podpisal potno pravico, in ta nesnaga žandarska mi ga ustavi. O dobro, da vem.“

Tako odgovarja razburjeni Kručinov glas odzunaj. Kakor pšica od loka skoči Andrian pokonci: A tako, gospoda moja? Hlapca hočete? Ne bo nič! Intendant ni tepec, da bi veroval, da je črno belo, intendant ni podkupljivec. Regipont — koliko so mu dali, da jih posluša? — me kliče? Lisjak! Sam je ugnal zver v past, zdaj hoče zvaliti vso zamero

ljudstva na intendantove rame. Ne bo nič, Regipont! Uhajač mora umreti. Ne dokazujte, da je hlapec, dokažite, da ga ni ljubila komisarjeva hči — in svoboden bo. „Naglo, Pierre! Ne, stoj! Kaj se ti mudi? Počasi se vrši taka preiskava. Ali je pripravljen zajtrk? Uhajača so ulovili, Pierre, paragraf pa je paragraf in jaz sem cesarjev služabnik.“

„Uhajača! Mon Dieu, mon Dieu!“ stoče Pierre, „kaj bi rekli rajna gospa!“ — Sluga sili z obleko v gospodarja, Andrian se mu umika, hodi po sobi, maha z rokami: „Kriv je, gospoda, zaman je vaš trud — to je volkodlak, gospoda moja...“

„Sveta Genovefa!“ stresa Pierre glavo. Da se ni zmedlo gospodarju, od vedne ježe na Prem, od hoje za komisarjevo... Oni zunaj govore o pomoti, o hlapcu, ta govori o uhajaču in smrti — in oni zunaj niso zaljubljeni... Ubogi gospodar!

„Idi, Pierre,“ se ustavi Andrian sredi sobe in si popravlja srajček, „reci, da pridem. Ne, počakaj — daj mi sabljo, brez nje ne stopim predenj, porinem mu jo v srce.“

Andrian stiska zobe, se gleda v visokem zrcalu, mrmra: „Bled si danes, postojnski intendant, kaj so taki sodniki na življenje in smrt?“ — „Voda za zobe, gospod,“ ponuja Pierre kupico. Rastresen namaka Andrian ščetko, se čudi: „Si še tu, prijatelj? Ali nisi še šel? A, vse eno je. Paragraf je paragraf! Pripeljejo naj ga! Dva, trije, da ne uide. Postave je velike, močne. Oči krasnih, drzne duše. Pazite, žandarji. Morda vam izbegne na poti. Da bi! Srečno pot! Pojdi na Rusko, Mihčev Grga, stopi na pot cesarjevim zmagovitim četam. Pomeriva se tam, prijatelj. Kaj me gledaš, Pierre? Uhajača naj pripeljejo. Aha — on misli, da se mi blede. Ubogi Pierre!“

Andrian si izpira usta, se gleda in nagovarja: „Bled si, zelo bled, prijatelj Andrian — a ona ljubi živordeča lica. Prekrotko gledaš, kakor dober dan, pravi Pierre — a ona ljubi drzne črte, nenavadna dejanja. Moj zali, dobri moj Andrian, te je imenovala rajna mati. Ona te je ljubila zares. O ti! Uhajač! Umrješ. Od puške. Prelahka smrt! Grem in poiščem orodje za mučenje, mučim te, mučim, kakor mučita mene vidva...“

Na konzolo se nasloni Andrian, blede roki se skrijeta v mehkih laseh, duša posluša, trepeče. Kar plane vstran kakor od električnega toka prešinjen. Zunaj se trese srebrn glas, žensko krilo zašumi, trepetajoča roka potrka na vrata, odpre, ne da bi čakala odziva. Na pragu stoji Mabelle! Kakor jo je videl v sanjah, razpletenih las, obleko v neredu, deviške prsi v burnem valovanju. Da pozabi Armandina hčerka na vse ozire, kaže, da ve že — da je zadeta v dušo. Uboga, uboga Mabelle! Kako da nisem mislil na tvojo žalost, ti angelsko dekle?

Minila, utopila se je maščevalna jeza v morju usmiljenja. Trese se kakor srebrolista trepetlika ob Reki, vsa duša ji plava v prosečih zenicah, na posinelih ustnicah. Mabelle, Mabelle, kako bi mogel priklicati jaz le senco žalosti na tvoje belo čelo, a on, on voli smrt, ne tebe. Prosim hočeš — ne prosi, Mabelle, vse drugo zahtevaj, zapovej — tega ne... — Rahlo kakor mati bolnega otroka jo vodi v sprejemnico, jo posadi na divan. „Vi tukaj, mademoiselle — in sami?“ jo nagovarja, stiska njene mrzle roke, jo zavija v svoj plašč. „Vi ste razgreti, a pri nas je mraz. Pierre!“

Seveda je stal pri vratih. Ali je sporočil intendantovo zapoved, da pripeljejo Grga? O ne zdaj, ne! Da ga ne vidi ona, da bi ne bil priča Andrian njenega, svojega ponižanja. „Pierre! Hitro zajtrk! Onega ni treba še, razumeš? Gospoda v pisarni naj počaka. Naglo, gospico zebe!“ — Pierre odide s pogledom na Mabello, s pogledom, ki izraža jasno: Ko bi vedela rajna gospa! Mlada deklica prijezdi sama, razkuštrana, k mlademu gospodu. Konja je podila, da je ves penast. Po kaj pride, zakaj? Kaj se ni zmešalo tudi njej? In oni v pisarni? — Čudni ljudje. Ne jeze se, da morajo čakati. Regipont si mane roki, pravi: „Zdaj je vaš hlapec na varnem. Pa ne bo tako hitro konca zborovanju v sprejemnici, vrzimo kvarte, gospoda!“

Andrian zapira okna, sede k trepetajoči deklici, ki sledi s plahim pogledom vsaki njegovi kretnji. „Sama sem, Andrian,“ mu odgovarja jecaje, brezglasno, in trga čipke od svoje rutice. „A papa je že za menoj, in konja vodi doli Vaš hlapec, papa bi bil nevoljen, da se pregreje konj — a v takem slučaju...“

„Seveda — plemenita žival...“

„A človek, človek... Andrian,“ se je ohrabrila naglo, „usmilite se! Vam je lahko, imel je potni list, recite, da je pomota... Vi imate zveze — nihče Vam ne more nič... Vaša je sodba — tam je samo smrt... Sami ste mu dali passeporte...“

„Ker me je preslepila zvijača,“ je odgovoril mračno. — „Ne, ne Andrian, ne govorite tako,“ ga je prišla z mrzlimi rokami za desnico. „Včeraj ste mi ponujali svojo pomoč — včeraj Vam nisem smela zaupati — danes ste edini, ki more pomagati. Če umrje, ne prenesem, ker sem jaz, samo jaz kriva njegove nesreče. Poslušajte, dobri moj Andrian — vse Vam povem...“

Naglo kot burjin tok so vrele zdaj besede — njemu so trgale s fizično boleščjo srce. Pravila mu je pravljico o mlinu, odkrivala mu je otroškočisto dušo, plemenito srce, pripravljeno na vsako žrtev. Za uhajača! To poveča njegovo krivdo, to mu podpiše smrt... Vzbudila se je zavist in jeza in ko je

končala in sklonila zlatolaso glavo, žareča sramote, ker mu je odkrila tajnost dekliškega srca — tedaj je pregovoril mrzlo: „Mademoiselle mi pripoveduje zelo zanimive stvari — škoda, da govori postava...“

„Ne tako, Andrian, ne tako,“ ga je prekinila. „Svojo zlato dušo mi pokažite, usmiliti se ubogih roditeljev... Ves moj up je v Vas, Andrian — ne varajte me še Vi, ne bodite trdosrčni kakor Barkin. Je tudi Vam vse samo tisto, kar se imenuje čast? Nima ljubezen res nobenega vpliva na trda moška srca? Andrian, moj zvesti prijatelj — včeraj so me sprejele in podpirale Vaše roke, ko me je onesvestila vest o odhodu onega... Nihče me ne ljubi, Andrian — moji roditelji nimajo srca za mene — ne zapustite me še Vi...“

Stisnjenih ust, strmečih oči je sedel zraven nje. Kaj mu pravi? Omamiti ga hoče, žrtvovati se hoče... Pa on je preponosen, da bi sprejemal žrtve. Mrzlo je izpregovoril:

„Obžalujem, mademoiselle... Vroče čuvstvo mojega prijateljstva je poparila slana razočaranja... Prijateljstvo ni na razpolago vsako uro — in čast je možu edina uteha. Na Ruskem si poiščem lavorik...“

„Na Rusko!“ je jeknila, kot da ji je prebodel srce. Žareč obrazek je pokrila zopet smrtna blehost, kakor da mu hoče zakriti, kaj se ji godi v duši, je zakrila lice z rokami, se stisnila vase. Pa videl je solze, ki so kapale med prsti, videl, da se premaguje, da ne bi zaihtela na glas. Joče, joče... Četudi za drugim, vendar ga peče vsaka njena solza. Kaj ji ni obetal v pesmi tolikokrat, da hoče žrtvovati vse za njo? Za njeno ljubezen je menil tedaj, sebičnost ga je vodila kakor vsakega zaljubljenega. Zdaj ji hoče pokazati, da jo ljubi nesebično. Mehko jo tolaži: „Ne jokajte, mademoiselle! Grem na Rusko, v smrt, in želim, da me ohranite v dobrem spominu. V pisarni čakajo možje, ki hočejo dokazati, da je ujet po pomoti Kručinov hlapec. Ker trdite tudi Vi tako, kako bi smel dvomiti intendant o besedi tako odličnih prič? Naj gre hlapec svojo pot, intendant mu želi srečo. Saj imava oba isti cilj — oba greva v boj.“

„Ne govorite tako, Andrian,“ je trepetala in ihtela: „Ne hodite, ne smete iti... O Bog, moj Bog!“

Kakor da ni razumela, da izpusti uhajača... Zakaj ihti? Prečudno... Kot bi zasijalo solnce skozi goste oblake, ki so zastirali dušo. „Zakaj ne smem iti, Mabelle?“

„Ker nimam jaz potem nikogar več na svetu,“ je spustila roki in mu pogledala naravnost v oko. Sinje, globoke zenice, zrcalo srca! Ni bilo v njih uhajačeve slike, sebe, samo sebe je videl v njih Andrian. Trepetajoč od sreče, ki je prišla tako nena-

doma k njemu v vas, ne verujoč samemu sebi, je vprašal: „Mabelle?!“

Podala mu je nežno desnico, se nasmehnila skozi solze: „Na veke Vaša, Andrian — a na Rusko ne smete.“

Upognil je koleno in poljubil nežno roko: „Ljubezni ni potreba slave, Mabelle, najlepši lovor mi bodo te drage roke.“

„Zajtrk je serviran,“ naznani Pierre in obstane v vratih. Gospod na kolenih, žareč!... Gospica ob-jokana, smehljajoča se kakor solnce po dolgem de-ževju... Tako čudno, bolešno: Nenavadna zaroka, kakor je vse nenavadno dandanes. No — vsaj ne bo divjal več gospod vedno na Prem. Več ne bo sameval on, ne stari sluga. Po sobah bo hodila rosna in lepa, spominjala Pierra rajne gospe. V kuhinji se bo kretala lična kuharica, jezična hišna se bo pravdala s starim Pierrom. In kakor je pestoval Andriana, tako bo pestoval njegove otroke. Da bi bila doživela to rajna gospa!... Pierre se obrne v kot, si otare solzo.

„Pierre, stari prijatelj moj,“ ga udari po rami Andrian, „pač zaslužiš, da mi čestitaš prvi. Ni še vse dokončano, a še danes snubimo po predpisih, pripravi mi obleko za snubitev, pripravi kočijo. Ne bojim se mademoisellinega papana, vedno mi je bil naklonjen, toda gospa markiza...“

Pierre vidi, da zatrepeče nekaj na malih ustih lepe neveste. „Mama ima papana,“ reče in položi roko na Andrianov lakot, gre v obednico. A tako! si misli Pierre, skregali smo se doma, pa se zaročamo tukaj — lepa stvar... Hoj — in tam jaše že komisar! „Prihaja, gospod Andrian, prihaja!“

„Oprostite me tedaj za hip, mademoiselle,“ se prikloni intendant. „Pomote, storjene v uradnih stvareh, se morajo popraviti hitro, in v pisarni čakajo težko intendanta.“

* * *

Od okna do okna, od stolpa na vrt, z vrta na stolp je blodila tisto predpoldne Armande. Nežne črte, razdejane kakor cvetna greda po viharju, oko strmeče, usta v plahem trepetanju. Strmi duša, ustavljena na vedni poti v preteklost, na visokem poletu prihodnosti, prebujena iz sanj sedanjosti. Kakor blodi mesečni človek po strehah, tako je hodila ona, uspa-vana od slepega ponosa, predana željam ženskega srca. Ne hčerkine, druge ljubezni je želela, v boju s svojo dušo je odbijala svojega edinega otroka. Strašno jo je prebudil obup, ki se je kazal včeraj in danes na Mabelli. „Umrjem ali ga rešim,“ je rekla in odvihrala. „Mal roman,“ jo je zbodel Martin — „nič hudega.“ A v glasu, v trzanju mišic je bila skrb, obup, očitane: Ti si kriva! — Ona? Kako? On,

samo on je kriv. Martin, Martin! Iz same zlobe si podpiral Mabellino zmoto. Da je zaupala svojo skrivnost materi, bi jo bila mati opozorila, ji prepovedala. Pomagala bi bila, da bi bil ušel varno in že davno nesrečni uhajač, preden bi se bil mogel ugnezdit v otročje Mabellino srce. Je mogoče nemogoče? Njena Mabelle, to angelsko bitje! Vse ji je povedal Chapotin in zdaj je umela hčerkino bolezen — zadeto je materino srce, markizin ponos. Od Andriana, od blagega, taktnega mladeniča iz plemiške hiše, jo je znala odvrčati; vzgajala jo je za princa. A nežna hčerka, ki bi bila kras kraljevega dvora — se zagleda v kmeta. O! Po kom se je vrgla vnukinja grofa d'Auxerre?

Armande se ustavi ob tem vprašanju. Glasno ji odgovori iz globine duše: Po materi... Si pozabila, Armande, zatega polja? pastirske piščali? — Ne, ne! se brani Armande strastno, mati se je znala otresti take slabosti, mlajša po letih od Mabelle, je vedela vendar, kaj je dolžna svojemu stanu, ni pozabila tega vse dni svojega življenja. — O, ni pozabila, je odgovarjal glas, zato pa so bili tvoji dnevi ob markiju polni žalosti, zato je polno nemira tvoje življenje. En mir je samo, Armande — vdana ljubezen, pa je nisi, je nočeš poznati... Mlada nevesta si klonila glavo v težki slutnji. V razkošnih veselicah nisi pozabila Martina s pristave, v sijaju biserov si se spominjala venca rož... In natihem, vztrajno si povpraševala po Martinu. — „Tisti Vaš kmetski vitez je ušel iz službe pri chevalirju, nadel si je rdečo kapo; za narodove takozvane pravice je on najhujši kričač,“ je rekel nekoč marki in pogledal prodirno svojo mlado ženo. Tresla se je. Maščuje se, si je domislila, prosila moža: „Vun, vun iz Pariza, Villeneuve! Tja, kjer stoji bela pristava, pred njo grm rož, nad njo stari grad.“ — Doma, bila je doma. Pa ni bil več njen stari dom. Postarana sta oče in mati, v pristavi moli stara žena za blodečega sina, izrvan je grm rož, teman oblak je nad vasjo in poljem. „Pelji me v Vendejo, Villeneuve, da pozabim med tvojimi zvestimi kmeti grozot, ki nam prete.“ Ljubi črni grad, ki si bil Mabellina zibel, ubogi moj srčkani otrok, kaj čudno, če se nagiba žalost k tebi! Saj si se rodila v času groze. Ko je izpiralo francosko plemstvo s krvjo grehe svojih očetov, ko je padla bastilja, močni bran kraljeve postave, ko je požiral izrodek revolucije svoje voditelje. Plamen dedovega gradu je bila tvoja rojstna baklja, divja marseljeza tvoja uspavanka, smrt babice in deda krstno darilo, ječa prostor tvojega igranja. Ubogi moj srčkani otrok! Prenežno čuteča, vsa vdana tebi vdanemu, ne, ti nisi mogla zavreči cvetnega venca iz kmetске roke, ti umrješ, umrješ žalosti! Martin, Martin, grozno si se maščeval...

Pred Marijinim kipom se zgrudi Armande. Druga toži radi svoje nesreče, pa nekaj ji očita v srcu: Sama si kriva, da je zaupalo dete več njemu, ki se je kazal dostopnega mehkeemu čuvstvu, kakor tebi, ki nisi možu žena. Ko te je rešil s svojim imenom in roko ječe in smrti, si poznala samo svojo žrtev, in ko ni bilo več tlačana v Franciji, je ostal eden — Martin! V vsem, z vsem si ga ponižala, hote, načeloma. Da ne bi se usojal tlačan lastiti si pravice do blagorodne plemkinje. In večkrat se je čudila mala Mabelle, da ne mara mama njenega papana, in večkrat jo je pogledala očitaje odrastla Mabelle, večkrat je izpraševala — a mati, užaljena, je ukazala molk, otrok pa si je poiskal oblike svojim sanjam, resnice svojim željam, in stari jakobinec mu ni branil. Martin, Martin!

„A kam sta šla, Chapotin, da ju ni? Ne vidiš ničesar, Manon?“ „Jezdi v Postojno, Jan!“ Poravnava se vse, pravite, Chapotin? Pozabljeno naj bo, odpuščeno njemu in njej, da se le vrneta. Drugo življenje naj se začne med nama. Poizkusim postaviti most preko brezdna, ki loči markizo de Villeneuve od njene mladosti, poizkusim pridobiti Martina za stare nazore, ozdraviti ga njegovega občudovanja do Napoleona, njegove svobodomiselne bolezni. Saj je blag Martin, velikodušen, in Mabelle pravi: „Ni tako hudo, kot se dela papa...“ O, da se vrneta! Vse odkrijem otroku in otrok meni, sestri dve bodeva živeli v skupnem zaupanju, dokler ne pokaže Bog hčeri druge poti...

Če je že ni, Armande... Visoko je solnce, lahko bi bila že nazaj. Moj Bog! Šla je k Andrianu... Kaj če je on izpustil uhajača in je šla Mabelle z njim? Preko meje, v drugo življenje? In Martin se ni hotel ločiti od Mabelle — tudi on je šel, je šel... „Hitro, vprezite kočijo! V Postojno — in še naprej, Chapotin, do konca sveta, če je treba, dokler ne zagledam nežne hčerke, ponosnega moža. O, kako ste počasni, počasni! Kaj gledate, Chapotin, na cesto? Kočija?!“

Kočija hiti po cesti ob Reki, se pokaže in skrije med drevesi, drdra preko mostu, se obrne na breg. „Kočija, a onadva sta odjezdila, Chapotin“... — „Pa sta vendar onadva in Andrian,“ se oddahne Chapotin in pogleda na prag, kjer čepi in ždi star berač. Zdaj izveš, Jožina, zdaj izve Rezika, če je rešila Mabelle Grga. Zadnjo uslugo ti naredim, Rezika, preden odidem mirnega srca, saj vem zdaj, da ti je žal tvojih ponosnih besed. — „Da ni kaj hudega, ker se peljejo,“ trepeče Armande. — „Andrian je kavalir in ne bo pustil utrujene gospice jahati,“ jo miri Chapotin. In že so tu. Nagel Chapotinov pogled vpraša komisarja. „Rešen,“ mu odgovori mig roke. „Rešen,“ da Chapotin znamenje beraču in mladostnega teka se spusti Jožina nizbreg. Andrian dvigne

Mabelle iz kočije, materine roke mu jo iztržejo, tesno se objameta mati in hči, odideta v grad. Komisar se nasmehne poparjenemu Andrianu: „Potrpite, da se pogovorita.“

„Ne bojim se vsakega,“ meni Andrian in si pokrije kodrasto glavo s triogelnikom, „toda bojim se gospe markize.“ Chapotin posluša, vidi vedrega komisarja, svečanega intendanta v zlatoizvezeni baržunasti suknji, drage čipke za vratom, in razume, se razveseli: Vendar ena sreča v vsej nesreči. „Gospod intendant, zdi se, da taka suknja ni za na Rusko.“

„Gotovo ne,“ reče nekako v zadregi Andrian; Martin pelje gosta v obednico.

Na divanu sedita objeti mati in hči. „Hčerka ti moja edina,“ vzklika Armande, „kaj da si mi prizadela toliko žalosti?“ — „Vse ti povem, mamica, mnogo ti povem, samo obljubi mi, da mi odpustiš, da sem ravnala svojeglavno.“ — „Mabelle! Za Boga, kaj mi vse poveš? Kje je nesrečni uhajač?“

„Preko meje, mamica,“ odgovori trudno dekle. „Videla sem ga odjezditi... Glej — kakor sem rekla — vse je minilo... Kakor sen... A tu notri peče in boli. — Ni za nas, je dejala mlinarica. O, vem zdaj, da nisem. Žena, ki ljubi moža, gre ž njim kamorbodi, tak je božji ukaz, kajne, mama? A da bi bil hotel Grga, da grem ž njim, jaz ne bi bila šla, mamica. Mama... Mnogo hudega je šlo preko tvoje Mabelle. Odmevi nemirne Napolenove dobe so segali v naše tiho stanovanje v Parizu, odmevi nemira med teboj in papanom so mi žalili otročjo dušo. Hrepenela sem po miru. Ti si mi slikala srečo na kraljevem dvoru, papa mi je odkril gnilobo, ki se je skrivala za sijajem Ljudevitov. On je slavil Napoleona in njegove prijatelje — ti si mi odkrila njih čudne značaje, vzela Napoleonu blesk velikodušja, razkrila si mi egoista med egoisti. Kaj je meni za kraljevi gnili lišp, kaj je meni za dvor velikega igralca! Miru, samo miru si želim. V tihem dolu, ob leni Reki sem menila, da prebiva — pozabila sem zimskega viharja. Sanjala sem in verovala v svoje sanje... Ljubezni, velike ljubezni, ki bi tvegala, si kaj odrekla za mene, sem si želela. Hotela sem, da ostane Grga doma, da uživava idilično srečo. Bila je samo pravljica, mama; Grgu je Avstrija več od Mabelle. Vendar sem jo našla; hodila sem slepa mimo nje! Zdaj naj vlada kralj ali cesar, naj zmaga Napoleon ali Aleksander — jaz imam človeka, ki gori samo za mene, kateremu bom lovor sreče.“

Globokega ginjenja se je tresel Mabellin glas, sinje, prelepe oči so se ovlažile, gledale v daljavo, kakor da vidijo nekaj jasnega, nepričakovanega; resnoba, sladki mir sta polnila nežno obličje. Armande zatrepeče pod rahlim očitkom, Armande sluti, da ji zopet jemlje nekdo hčer. Nema čaka pojasnila.

„Ne misli, mamica moja, da ni trpel moj ponos. Odšel je, ko smo mu ponujali srečo, ko je vedel, da me boli njegov odhod. Sporočil mi je, da ne bo ljubil nikdar druge. To je bilo vse, konec pravljice mlinskega kolesa... Vso noč sem trepetala za nehvaležnega. Potem Rezikin krik, moj, tvoj strah... Ne morem povedati, ne vem sama, kaj se je godilo v meni. Ko sem hitela po rosni cesti, sem si zaželela trudna po mesecih razburjenja miru, samo miru! Kaj je vse to nagibanje in trepetanje src? Gori nad nami je večni in stalni mir. Sklenila sem: V samostan...“

„V samostan?! Zapustiti me hočeš?“

„Nisi sama, mamica. Pa Bog je videl mojo nevrednost... Ko sem premišljevala na potu v Postojno, da nimam nobene duše zase, da bodeta srečna vidva s papanom, ko ne bom stala več med vama, mi je postalo težko, težko. Nobene duše? Spomnila sem se nehvaležnica Andriana, zvestega, velikodušnega.“

„Kaj?!“

„Andriana. Mladeniča, ki mi je polagal svoje srce k nogam, katerega sem hotela žaliti tako kruto. Vedela sem, da ga bo bolelo, vendar sem vedela tudi, da izpusti na mojo prošnjo uhajača, tudi če mu gre za lastno glavo...“

„Dalje, dalje...“

„Na samotni ježi je odpadel žar romantike od ujetega uhajača. Ni imel srca! Svetel se je dvignil pred menoj moj up miru: Andrian.“

„Mabelle — ti vendar...“

„Odpusti, mamica! Ko je hotel na Rusko, v smrt radi mene, ko je izpolnil mojo prošnjo vkljub odgovornosti svoje službe, tedaj... Ni to tista pravljčna pričakovana sreča, pa je blagi, tihi mir — in to je vse. Mama, Andrian ne pojde na Rusko, jaz ne v Ljubljano. Prišel je, da te prosi blagoslova, kajne, mamica, da boš dobra z Andrianom, kajne, da boš pravična papanu, in srečna kakor kmetice teh brd, ki jedo iz ene skleda z možem, so enega duha ž njim. Ali ju pokličem, mama?“

„Da bi ju videla samo enkrat še!“ je vzdihovala Armande malo poprej in odpuščala Martinu in hčeri velikodušno vse pregrehe. A tega se ni nadejala, kaj takega presega vse... Armande se upokonči, premeri hčer:

„Ti se upaš, Mabelle? Odkdaj odločujejo otroci sami v takih stvareh?“

„Odkar je osvobodila revolucija srca, mama, in nisem odločila sama, bila je davna papanova želja.“

„Kaj? Martin!“ de prezirljivo markiza. „Martin je kmet, ni tvoj oče. Marki de Villeneuve je bil tvoj oče, ubogi neumni otrok, in samo princ bo tvoj soprog, ti si dedinja velikih posestev.“

„Ki leže za mene na luni,“ se nasmehe pomilovalno Mabelle v začudenje Armande, ki je menila, da potare in razveseli Mabello nenadno odkritje, a hčerka nadaljuje mirno: „In če bi jih dobila kdaj, podal bi se Andrianu naslov markija, papanu grofa d'Auxerre. In vedi, mama, da ostane tvoj soprog, mož, ki je rešil najino življenje, brez hvale od tvoje strani, mama, vedno moj oče; vedi, da sem ugenila že sama vse drugo, dovoli, da te spominjam v vsem otroškem spoštovanju, kako si mučila ti vedno papana — in mučila sebe. Ti nisi poznala življenja, stavila si papanu zahteve, ki so presegale njegove gmotne moči. Pritrgoval si je prva leta najpotrebnejše, da je ustregel tvojim razvadam. Vse mi je povedal danes papa — preden je dal Andrianu svojo besedo zame. Odkril mu je, da sem le hčerka njegove ljubezni, hčerka žene, katero je ljubil blazno, bolj kot Boga in zveličanje svoje duše. Mama — če je papa tudi kaj zagrešil kot revolucionar zoper tvoje prepričanje in vero — vse se pozabi in odpusti, mama... Dovolj je trpel že papa, dovolj... Avstrijski cesar je dal svojo hčer sinu revolucije, plemenita Marija Lujiza ne vprašuje svojega moža po njegovem rodovniku. In, mama — ti bi mislila samo, kako je kuril papa pozimi sam peč, da nisi kašljala ti...“

Žareč od sramote stoji Armande pred hčerjo. O, pač se spomni. Burja je tulila, leden mráz je prodiral skozi okna. V peči je prasketalo in cvililo. Če je ponehal ogenj le malo, je postalo nestrpno mráz in bolna Armandina pljuča so hropela. Manon je spala. Tiho se je plazil Martin po hodniku, nakladal v peč in Armandi je bilo čudnomehko pri duši, ko je slišala njegov korak. Res je bil vedno tak — skrben, ljubeč, ona pa je sprejemala mráz vse njegove poklone. Ljubil jo je blazno... A to gre praviti otroku — in Mabelle ji vse to očita...

„Ne vem, kaj hočeš, ti otrok revolucije — jaz vendar ne morem ljubiti moža, čigar roke so krvave plemenitaške krvi, čigar srce je polno brezbožnega svobodnjaštva.“

„Mama, papa je kot vsak človek veren v dnu srca. Da je postal tak, si kriva ti, ki se klanjaš Bogu, a ne odpuščaš svojemu možu. Radi tebe je postal, kar je bil. Danes obžaluje vse te zmote, ob samotnem križu na cesti v Postojno ga je poklical materin glas, tam je pregledal svoje življenje, tam so se razblinile vse puhle fraze svobodomiselstva, tam je naredil svoj račun, tam je prosil Boga, da dosežem jaz mir, tam je sklenil žrtvovati, kar ga je razvnelo in izpodbujalo doslej, očistiti svoje srce prazne strasti do zmotnega bitja...“

„Kaj?“ prebledi Armande in čuti, da ji gre mráz po životu, „odpove se? Čemu?“

„Sam ti pove.“

Stal je pred njo, miren, dostojen, dovršene finese v kretnji in hoji, resna odvažnost na možatem licu. In nikdar se ji ni zdel Martin tako dovršeno lep, tako ponosen in tako odločen. Hotela je na dan z očitki, a onemela je v plašnem pričakovanju, in prvič v življenju je čutila živo, da stoji gospodar pred njo.

„Sediva, Armande,“ je rekel mehko. „Mabelle igra šah s svojim ženinom, Chapotin je gardedama, a midva se pogovoriva medtem. Armande, jaz stojim grešnik pred Vami, zoper Vašo voljo sem obljubil Andrianu Vašo hčer, toda v trdnem prepričanju, da je odločila božja volja v Mabellino srečo. Odpustite mi, da sem kriv, da je prišel od Vas in mene tako ljubljene otrok na rob prepada. Hotel sem Vas žaliti, Armande, ker ste me prezirali vse življenje in ker sem Vas oboževal vse svoje dni. Zgodi se včasih, Armande, da hodita dva potnika po isti cesti, hodita dolge ure, se pogledujeta, a nobeden ne privošči drugemu besede, drug drugemu ne razkrijeta svojega cilja. Tako hodiva midva, Armande. A danes ob tem slovesnem dnevu, ko se je odločila Mabellina usoda, ko je rešila vrlega fanta smrti, ob dnevu, ko sem spoznal ničevost naših naklepov in misli, danes naj postane jasno med nama. Kar sem storil, je neoporečno: Andrian dobi Mabello — Vi ne morete braniti, ker velja za mojo hčer. Nevesta želi, da bo poroka, preden odidem v Ljubljano, dekreta pričakujem vsak dan. Armande, jaz Vas moram prositi samo odpustčanja. Prosti ste pa, Armande, da ostanete pri ljubljene hčerki — prosta je, popolnoma prosta Vaša pot, oprostite možu, ki Vas je ljubil tako — ki ni pomislil, da se ne more družiti, kar ni zvezal Bog — in dovolite mu samo, da sme skrbeti še nadalje za Vas, dokler se ne uresničijo morda Vaše želje.“

Priklonil se je in čakal njenega očitjanja: Upokončila se bo markiza, zapretila, ga grdila, nasprotovala zaroki Mabellini, sprejela bo z veseljem njegovo dovoljenje in šla — h grofu Luzignanu. Modro oko, nebo njegove mladosti, sladka muka moške dobe, ugasneš Martinu. Sam, brez nje in njene hčere, sam, kako boš mogel živeti, Martin? Zakaj ne naredi Armande konec mučnemu čakanju, zakaj se ne razsrdi po pravici razočarana mati? Ona molči, rdi in blede, ga gleda žalostno. Smili se ji pač, ker ve, da tli pod navideznim mirom stari ogenj, ker ve, da ni Martinu življenja brez nje. V težkih mukah je sklonil Martin glavo, gledal cvetlice na preprogi: Rože zavite v vence. Še nikdar jih ni zapazil. Rože. Zdi se mu, da se rogajo, da ga žgo v podplate... Kar se ovije bela roka njegovega vratu, plavalasa glava se nasloni na njegovo ramo, vlažni glas mu šepetaje:

„Ti me podiš od sebe, Martin? Pa ne grem, moj Martin, ne grem nikdar! Tvoja žena sem. Bodi

v Iliriji, bodi v Franciji, pod Napoleonom ali Ljudevitom, midva ostaneva skupaj. Ne reci, da naju ni združil Bog. Glej ljubezen je naredila most čez brez-dno zmotnjav, vrniva se v deželo mladosti, moj dobri, moj zvesti Martin! Delaj mi piščali, pevaj mi pesmice, bodi moj vitez, moj stari Martin.“

V bližnji sobi so igrali raztreseno, Mabelle je poslušala nestrpno na glas materin, Andrian ni videl šahovih figur, pred njim so plesali dogodki današnjega dne, pred njim se svetijo zlati kodri, sinje oko, pred njim je truden obrazek. Je vse res, ali ga je mamila samo, se je žrtvovala, samo da je rešila onega? Chapotinove dobrodušne oči beže od figur na zaročenca, misli hite k bujnim kitam, k jagodjemu obrazu mlinarjeve hčere, misli beže na daljne stepe, kjer umirajo vojaki s klicem: *Vive l'Empereur!* — Ko vstopita komisar in njegova žena, izpremenjena, svetla, kakor da se je izpolnila velika skrivnost nad njima, tedaj se izmuzne Chapotin in pospravlja svoje stvari. —

Kmalu je govorila vsa reška dolina o svatbi v premskem gradu, o svatbi v Mihčevem mlinu. Tako čudni sluh so se širili o teh svatbah, da so pozabili Barkini za čas celo na vojsko. Moško in žensko je izpraševalo Jožina — toda ta je migal z gostimi obrvi; in veselo so mu bežale laži skozi redke zobe. O svatbi pri Kručinu so sodili splošno, da se je pokazal mož, kot se gre, in Mihčevka je naredila res velik kolač; dražili so Postojnci in Kručinov svat ga je nesel težko, nadetega preko rame, domov. Voglarji so dobili tudi svoj prav. Bili so sicer samo nezreli fantje, toda vpili in vriskali so tembolj okrog hiše. Regipont je sedel na odličnem mestu pri Kručinovih, vsevideče ženske so ugibale takoj, da ni bil navzoč pri poroki svojega intendanta, da je nevesta Rezika res brhka, samo preveč žalostna za njen častni dan, prej je bila pa preveč živa . . . Belolasi tajnik premski je odšel pred njeno poroko, Šimna ni nazaj — o, to so sitnosti in komedije, nenavadne v reški dolini . . . Prinesli so jih Francozi. — Mladi intendant je prišel pozdravit svatovščino pri Kručinu, privedel je s seboj blede nevesto. Tedaj mu je stisnil stari ata Mihčev roko in mu zatrjeval, da niso vsi Francozi pasji. Mihčevka pa je objela nevesto, se smehljala v solzah: „Ta je pravi, ta je za Vas.“ — Otožno se je nasmehnila nevesta, tiho je vprašala: „Je kaj novic?“ — „Je še v Gradcu pri Tonetu,“ je pošepetala Gr-gova mati in jo stisnila k sebi. —

Novice o vojni, ki so prihajale protislovno od dveh strani, so obrnile pozornost Barkinov drugam: Rusi so zažgali Smolensk, Dorogoboj, Viazma, Gjat. Francozi so pogasili ogenj, umevno, da Francozi ne bodo požigali svojih mest. Če je dežela opustošena, če trpe nje prebivalci, so tega krivi samo Rusi.

Francozi prodirajo, zmagujejo, se bližajo srcu Rusije, sveti Moskvi, v njej se odpočije armada, kjer bo prišel Aleksander prosit miru — in če ne pride, gre zmagoviti Napoleon v Petrograd, poniža tam Anglijo v Rusijo. Že beže ruski bogatini iz Petrograda, trgovci, dvor, vse je pripravljeno na beg. — Drugačna poročila je širil drobnogledi kramar: Požgana mesta, prazne vasi, Francoze čaka glad in mraz. Konji nimajo klaje, mokra mlada detelja povzroča bolezen, slama streh vaških koč nima redilne moči. Kozaki napadajo in krčijo oddelke, sovražniki vabijo Nemce in Ilirce v svoje vrste. Vojaki so obupani, generali nevoljni. A dalje in dalje jih tira neusmiljeni ukaz cesarja, ki nima vesti, ne srca. In okrog njih opustošena dežela, ogorčen, fanatiziran narod, ki zažiga ponoči koč, kjer so našli razkropljeni vojaki zavetja. — Pa tudi bulletini so tožili, poleg naznanil o novih zmagah, o jezerih ubitih in ujetih, poleg hvastanja o vojnem plenu se je javila želja po počitku, strah pred zimo: Sneg je zapadel, vojaki in konji stopajo težko po zamrznjenih tleh — treba je misliti na zimski stan. — Napoleon se je bližal Moskvi in vse je viselo o poročilih iz vojne: Če vzame Napoleon Moskvo, potem je gospodar Rusije; vse je bilo prepričano, da bo branil Rus sveto mesto z obupno hrabrostjo, in vse je bilo iznenadeno po činu, kateremu ni enakega v zgodovini, o činu ki je vzbudil strah in občudovanje sveta: Rusi so zažgali Moskvo! Željni počitka, lakomni bogastva, ki je bilo nakupičeno v zlatostrešnem ogromnem mestu, katero jim je obljubil Napoleon v plačilo truda, so se bližali vojaki Moskvi. Ruska armada se je umaknila, neoviran je vzel Napoleon staro prestolnico ruskih carjev. Tako mu je bil odprt pot v Petrograd. Plameneno morje, v katero se je izpremenilo mesto, je vzbudilo Napoleona iz sanj slave, in strmela je presenečena Evropa. Francozi so vpili nad barbarstvom, drugi narodi so občudovali divje junaštvo slovanskega naroda, spoznali, da se ustavlja tu močna sila toku, ki je preplaval ves svet. In ko so slavili v Napoleonovih državah po njegovem ukazu cerkve in uradi zadnje zmage, tedaj je zrl prestrašen v moč, ki mu je uničevala drzne načrte, čital je v plamenu svoj mene-tekel. In prišla je vest v reško dolino, da beži Napoleon iz Moskve, sledila ji je grozna novica o prehodu ostankov Grand'Armée čez Berezino. „Potrl je Bog prevzetneža“ je pravil stari Mihčev ata, norčeval se je iz papeževe kletve, zdaj je padalo res njegovim vojakom orožje iz rok. — Pozimi so prihajale novice bolj redkoma v zasneženo reško dolino. Stari berač Jožina se ni bal težav poti, oblazil je vsa brda, naznanjal, da ne bo leto minilo, ko bodo Barkini zopet avstrijski, spomladi se je že širil sluh, da zahteva Franc Ilirijo, svoje Kranjce nazaj. Barkini so se ve-

selili in sprejemali strahoma novice o novih zmagah Francozov na Nemškem. Vojnim dogodkom je sledila pozorno tudi mlada Kručinka v Postojni. Jesen, zimo in pomlad. Potem je prišlo poročilo, ki je vrglo mlado ženo skoraj v grob: Chapotin je padel. Močna Barkinka je ozdravela hitro, samo ženice so govorile, da je prišel mali vsled strahu materinega malo prehitro na svet.

Julija 1. 1813. Po Kručinovi hiši v Postojni hodi postavna mlada žena, rožlja s ključi, ukazuje družini, odpira omare in skrinje, pregleduje bale platna, svilene rute, pisana krila, dragi nakit. Več niso tako bujne Rezikine kostanjeve kite, več ni njen obrazek tako jagodjega cveta. Ženice starice, ki prihajajo po lonček mleka, po prgišče kaše k bogati Kručinki, jo blagrujejo: „Blagor Vam bodi, botra. Kaj Vam manjka? Samo tičjega mleka.“ — Mlada žena zmaje z rameni. Dobro ji de pohvala, vendar ... Ej, ni vseeno star ali mlad mož, mati, nikdar se ne nasmejiš od duše, nikdar mu ne zaupaš kakor rodnemu bratu. Pa sladek usmev zasije v rjavih zenicah Rezikinih, ko jo pokliče otročji vek k zibelki iz javorjevega lesa, poslikani z velikimi cveticami. Tu je njena sreča, njena mladost. Rastli bodo okrog nje, postajali junaki kakor strica Grga in Tone, služili bodo cesarja kakor strica Grga in Tone, sovražili tujca kakor stari ata. Oj ti moj mali Barkinček, ne, ti ne boš Francoz.

Večkrat prišumi v belem krilu intendanova gospa, se sklone nad zibelko, gleda dolgo ljubko dete, mu poljubljuje rjava očka, ki so taka, ravnotaka kakor Grgova, in vprašuje tiho, če je kaj novic. Rezika pokáže list, ki je priromal od daljnega pozorišča. „Je vse zdravo doma?“ vprašuje Grga. „Nič novega?“ Tiho, plaho vprašanje. Nič pozdrava, nič sporočila! In kmalu, upajo, da prepode Francoza, združil se je ves svet, da poniža njegov napuh, huda je vojna, besne so bitke, toda smrti ni. Mabelle čita in solza zdrzne na čelce Grgovega nečaka.

„Ej Mabelle! Lahko tebi,“ pravi Kručinka. „Grga je živ, ti si ga rešila. A Marko je umrl. In večkrat se mi zdi, da sem kriva njegove smrti jaz; v sanjah vidim zmrzle poljane, zmrzle vojake. Tudi Šimna ni več nazaj. Ej, naš ata! Prav so imeli, prav, ni mlinarjeva hči za škrica. Sama vem to — in vendar, Mabelle, vendar me boli srce, povej, zakaj je tako čudno na svetu?“

„Ah, Rezika,“ vzdihne intendanova gospa. „Kadar veje burja in stresa mlade debličke, se spomnim dne, ko je odjezdil Grga, gledam na cesto. Spominjam se Reke, šepetanja jagnjedi, klopotanja koles. Ni za nas, so dejali tvoja mati in prav so imeli. Predober je Andrian — in vendar, zakaj se mi stisne večkrat srce — zakaj je tako čudno naše življenje? Povej, Rezika, povej, zakaj?“

Življenja čudne poti. Osemnajstega avgusta jih premišljuje Mabelle. Življenje narodov in posamnika. Trese in vije se mlado drevje ob cesti v burji, tako se trese in vije zdaj Napoleonova usoda, tako trepeče Francija. Kar je pridobil Franciji Napoleonov genij, to odtrga zopet od nje pravica in maščevanje. Nisi se boril zaman, Grga — obistiné se tvoje želje in besede. Zapustiti bo moral Francoz Ilirijo. Naj! Zvesto sloni duša ob duši. Mama piše Mabelli, da naj se ne boji. Napoleon ni Francija, on propade, ona živi. Bog ljubi Francijo in hoče, da stoji na čelu narodov. Ne kot požrešni zmaj revolucije, ne kot naježeni Mart: kot dom starega viteštva, trden ščit vere. Pride potomec solnčnega kralja, staro se pomiri z novim. In samo sreča čaka hčerko markija de Villeneuve pod Ljudevitom. — Mama piše Mabelli, da bi jo obiskala hčerka, da bi videla svojega malega bratca, mladi cvet pozne, a velike materine sreče. A kako naj pusti Mabelle Andriana, ko zabičuje guvernerjev arrete uradnikom, da naj ostanejo zvesto na svojih mestih, in bi smatrali Postojnci intendantovo odpotovanje za beg. Mama ji piše, da se spominja rada premskega gradu, tuljenja zimske burje in osamelosti, da se nasloni o takem spominu rada na svojega Martina. „Nekaj posebno svetega in lepega je v zvesti ljubezni, Mabelle...“ Vem, mama. Nikdar ne bo vzel druge — in Andrian — to blago srce, se ne izneveri nikdar.

Kako se zvija drevje. Regipont, polomi se, zaman bo tvoj trud... Jezdec, zavrt v moder plašč, — za njim sluga! To ni ordonanca — to ni kurir — to je: Papa! „Papa pride, Andrian,“ kliče Mabelle veselo v pisarno, kjer računata in štejeta intendant in tajnik, koliko bodo znesli prostovoljni darovi za vojsko. Raz konja skoči Martin v Andrianovo naročje, objame Mabello. „Ker ne prideta, pridem sam, mama ne more več čakati svoje edine hčerke. Ti dovoliš vendar Andrian, da obiše bratca?“

„Seveda, papa,“ odgovori Andrian, ki razume, da ni naredil Martin poti iz Ljubljane samo zato. „Pa jaz pustim težko Andriana,“ je ugovarjala mlada žena in se oprostila, da se posvetuje s Pierrom o dineju na čast glavnemu intendantu Kranjske. Naglo je pojasnil tedaj Martin: „Andrian, zdi se, da bomo bežali... Že so vpadli Avstrijci v Ilirijo, Evgen nas ne bo mogel braniti, vstal bo narod, se družil z vojsko. Na petnajstega smo še slavili cesarjev god, danes je osemnajstega, pa že prihajajo od vseh strani vznemirljiva poročila. Zato pridem po Mabello, pošljemo ženske naprej, na varno, v Francijo — če se ustavi sploh tam tok Napoleonove pogube. Mi vztrajamo po svoji dolžnosti do zadnjega.“ „O papa! Kaj bo res konec Napoleonove, naše slave?“

„Dosti psov uduši jelena, dragi sin... Vsi krčeviti naporci Napoleonovi, vsa novačenja in prostovoljni darovi ne morejo pomagati — ker je trudno ljudstvo in armada. Da, Andrian, mi gremo zopet resnim časom naproti. Pa ti delaš dobro,“ se nasmeji Martin, ko se vrne Mabelle, „v Telegrafu čitam: Tristo frankov od postojnskega intendanta.“

„Pozabili so natisniti pri vsoti, poslani po meni iz Bistrice, Postojne in Senožeč. Tu 3870, Bistrica 4254, Senožeče 2670 — vsa Kranjska 77.000 frankov prostovoljnih darov za vojno.“

„Prostovoljnih!“ se nasmehne Martin. „In še konje in vojake, katere so poslali Ilirci po zgledu Francozov. Samo prostovoljni darovi, moj sin! Zato pa je pohvaljen maire, zato sta dobila baron Zois in škof ljubljanski in senjski, tržaški kanonik Rado dekoracije častne legije. Čemu jim bodo po našem odhodu? In vse od nas začeto delo, šole in druge naprave? Zdi se, da ustavi Previdnost prenašli tok novih idej, ki so pomladile svet.“

„Če so prišle prezgodaj kam, je to na Kranjskem,“ se nasmeji Andrian, „pa upajmo, da pridejo Kranjci še za nami.“

Kakor vihar so bili prišli Francozi, podirali so jezove starih naprav, prinesli mulje in dračje novih šeg na plodno njivo barkinskega poštenja. Kakor vihar so odšli, trdih sinov brd se ni prijela tuja navlaka, Reka je šumela preko njih in vse je bilo, kot bi ne bilo nikdar. Zadovoljen vrnitve starih časov in ohranjenega poštenja hiše, je pozdravil stari ata radostno Grga, ki se je vrnil zdrav iz vojne. Samo malo čuden. Redkih besed se je ogibal družbe, po-

seбно ženske. „Se že premeni, ko se oženi,“ so menili modri ljudje. Toda Grga se ni maral ženiti in ker ni gospodarja brez gospodinje, je prevzel Tone gospodarstvo. V hišo je prišla mlada nevesta. Neprijazno se je je ogibal Grga. Kot da ga boli. Mati je umela in trpela ž njim. Nikdar ni govoril o Mabelli, vendar je mislil gotovo pogosto nanjo, ker je sedel tako rad pod jagnjedom, kjer je videl prvokrat prenežno Francozinjo. Le z Reziko sta se pomenila, kadar se je pripeljala rejena in oblastna iz Postojne na dom in stopila z Grgom preko nove brvi na otok. — Nekoč je odšel Grga in dolgo ga ni bilo nazaj, ko se je vrnil, ni odgovarjal na vprašanja. Berač Jožina je bil, ki je odkril Mihčevki Grgovo pot: Neslo ga je, da poizve, kako se godi nepozabljeni, da jo vidi še enkrat. Tam na Francoskem imajo zdaj kralja po božji postavi. Tista blede komisarjeva gospa ima zdaj lep grad in komisarju pravijo grof d'Auxerre. Hči pa ni tam z intendantom, ona ima drug lep grad v drugem kraju, v Vendeji se pravi, in Mabelli pravijo markiza. Grga jo je videl, ko je hodila po vrtu, ž njo Andrian, pred njo dva angelsko lepa otroka. Grga se ji ni pokazal. — Zdaj je sto let, kar je pretresla francoska vihra svet, Napoleonovi sodobniki so legli drug za drugim v grob, ž njimi mineva po reški dolini spomin na Francoze. V premskem gradu se sušijo orehi po sobah, kjer je bival francoski komisar, Mihčev rod je moral pustiti lepo domačijo, železnica je prepodila voznike in pošte, prazna in tiha leži cesta ob Reki, klanjajo se vrbe in tožijo smreke, topol šumi topolu povest o komisarjevi hčeri.

Žalost.

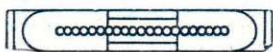
Zložil G. Koritnik.

Jaz odhajam, daleč grem,
temne misli name čakajo,
v daljno tujino osamljenih duš
blodijo z mano in plakajo ...

Jaz vas ostavljam vesele dni,
jasno domovje otroške mladosti,
jaz vas ostavljam sirote v bridkosti,
v meni srca več in upanja ni ...

Ceste srebrne več niso zamé,
beli obrazi, prijazni pozdravi,
dom je moj v sinji, prostrani naravi,
strti od boli so moji ljudje.

In kolikor znancev v tujini imam,
kolikor v srcu nešteti bridkosti,
zoprni srcu vsi znani so gosti,
bratje vsi, ki za ime jim ne znam!

V deželi polnočnega solnca.

Potopisni spomini. — Napisal dr. Ivan Knific.

(Konec.)

XXXI.

Na povratku.

Vračali smo se s Špicbergov. Da so vprašali nas potnike, če hočemo še dalje proti severu, do večnega ledu, bi bili takemu načrtu zelo radi pritrdili; žal, da nas nihče ni vprašal. Do severnega tečaja bi seveda ne bili prodirali. Ladja vozi samo do neprodorne ledene skorje; da bi pa odtod peš korakali še 1000 km, bi bil to sicer krasen izlet, toda pota še niso zaznamovali in tudi restavracij ter hotelov je tam gori še premalo; zemeljsko os sta pa menda Cook in Peary že tako namazala, da se bo zemlja pravilno vrtela vsaj še par desetletij.

Od Špicbergov do Hamburga smo se vozili deset dni. Potrošili smo toliko časa, ker smo se ustavili štirikrat: na Lofotih, v dveh fjordih in v Bergenu, največjem mestu južne Norvegije.

Do Lofotov, svoje prve postaje, smo brodarili dva dni. Tak odmor nam je mnogo koristil. Še enkrat sem premislil, kaj sem doživel na Špicbergih, izvlekel sem beležnico ter si zapisal vse važnejše podatke; saj kdor si zadobljenih vtiskov ne uredi, se mu h koncu klopčič tako zamota, da ga več ne razvozlja. Oba dneva smo porabili tudi v to, da smo se pošteno prespali in pa da smo napisali nebroj razglednic, jih opremili s špicberškimi znamkami in zmetali v parnikov nabiralnik; uradnik je pritisnil nanje pečat „Spitsbergen“ ter jih oddal na prvi pošti, v Digermulnu na Lofotih. Gorje mi, ko bi kak prijatelj izvedel, da sem bil na Špicbergih, njemu pa nisem odtod poslal nikake razglednice! Tako so mislili najbrž tudi sopotniki, kajti peresa so škripala in svinčniki so drsali neprenehoma po nedolžnem papirju.

Na Severnem Ledenem morju dostikrat razsaja vihar; valovom se pridruži še nevihta, dež in sneg; namesto kitov brizga morje samo mrzle polive čez krov. Nam so bili morski bogovi naklonjeni; nikdar nas niso vznemirjali. Verjamem, da je veličasten prizor, ko Pozejdon na vozu, v katerega je vpregel neukrotljive vrance, vihra po širnem oceanu; ljubša pa je meni — in najbrž vsakomur — morska gladina, ki odseva v solnčnem svitu. „Ledenih gora“ na povratku nismo srečali, ravnotako tudi kitov ne; le nekaj delfinov je plavalo poleg ladje, semtertja je kak porednež tudi poskočil iznad vode.

Po večerji sem se naslonil na ograjo ter zrl v brezkončno daljavo. Sama voda se je širila pred menoj, kakor daleč je segal pogled. Zdelo se mi je, da stojim na koncu sveta, — saj je Skandinavija še daleč na jugu, — da se tod poljubljata nebo in zemlja, čas in večnost; grobna tišina je vladala kroginkrog; solnce se je plaho skrivalo za rožastimi oblaki. Polastilo se me je nekako domotožje, prvikrat, odkar sem bival v deželi polnočnega solnca. Toda le za trenutek; kajti za seboj sem začul znani glas zvestega Manninga: „Le obupati nikar!“ Dražil me je toliko časa, da me je spravil v dobro voljo. Malo kesneje zasvira še ladjina godba; prične se pravi salonski ples, ples sredi Ledenega morja. Imej še toliko svetožalja, lice se ti razjasni, ko zreš krog sebe same vesele obraze. Kdo bi se cmeril, ko vidi družbo, ki raja od radosti?

Kako prešerni so bili ta dan Blücherjevi politiki in pisatelji, nam dokazuje prva in edina številka „Špicberškega Vestnika“, ki so ga delili stewardi, ko se je vrtela mladina. Da so presojali tedanji politični položaj povsem nepristranski, nam izpričujejo med drugimi „duhovitimi“ novicami tale brzojavna poročila:

„Kristjanija: Norveška je prodala Špancem šest topov, ki jih je hranila v trondjemski trdnjavi izza l. 1666.; nadomestiti bo treba samo cevi pa lafete. — Adventski zaliv: Maroški sultan je poslal svoje brodovje proti Centi; brodovje pa je zgrešilo pravo smer in je zašlo v Severno Ledeno morje; zavozilo je v Adventski zaliv, da obnovi v ameriškem preniogovniku zalogo premoga. — Hammerfest: Republika San Marino je 7. t. m. zasedla Medvedji otok; kneževina Liechtenstein je protestirala, mobilizirala 18. armadni voj in ga s polovico brodovja poslala na sever; ravnokar plovejo liechtensteinske ladje mimo Hammerfesta. — Teheran: Naš mladi šah se je naučil že predzadnjo črko perzijske abecede. — Barcelona: Tukajšnje prebivalstvo je kralju Alfonzu v znak neomajne zvestobe poslalo tri peklenške stroje.“

Prav zanimive so bile tudi „domače novice“; čitali smo tamkaj: „Nenavadno prikazen občuduje Blücherjevo moštvo. Ko smo odpluli iz Hamburga, se je parnik hudo zibal, ker je naložil premalo blaga; sedaj pa vozi popolnoma mirno; zavoljo dobre in obilne hrane so se potniki toliko zredili, da se je

Blücher vsled večje teže od 8 m pogreznil v morje na 9 m. — Izreden načrt sta skovala dva potnika-inženirja, ki pa želita, da se njiju ime zamolči. Ker se nahaja na Špicbergih neizmerna množina premoga, ki se razteza najbrž pod celim Ledenim morjem, nameravata imenovana gospoda električnim načinom užgati premogovnik. Vodo, ki bo nastala, ko se stale špicberški ledniki pa snežniki, bosta po ceveh napeljala v Afriko, da izpremenita ondotne puščave v jezera. Na ta način se stali tudi večni polarni led, pot do severnega tečaja bo prosta in HAPAG odslej ne bo pošiljala svojih turistov na Špicberge, ki tem potom izginejo, ampak naravnost na severni tečaj. Ko premine polarni led, prenehajo tudi nadležni, mrzli severni vetrovi. Svojo iznajdbo sta s pomočjo zračnega brzjava že patentirala na Kitajskem. — Cook je naprosil miss „divjo mačko“, ki se je v Adventskem zalivu odlikovala kot izvrstna krmarica, da namesto njega maže zemeljsko os ta čas, ko bo sam po svetu predaval, kako se najkrajšim potom dospe na severni tečaj.“

Med „oglasi“ smo brali: „Cenjenim potnikom se vljudno naznanja, da ima Blücher v zalogi še mnogo šampanjca; zato naj nihče ne zmanjšuje svojih pivskih potreb! — Najboljše zdravilo zoper morsko bolezen: Ostani doma za pečjo! — Zaroke se razglasijo v prihodnji številki!“

Morebiti se taki in podobni brezžični brzjavi niso popolnoma strinjali s prvotnim besedilom, dosegli so pa vendarle svoj namen; spravili so nas v prav dobro voljo in marsikdo je šel tudi ta dan kesno počivat, ker se je predolgo zamudil v kadilnici ...

XXXII.

Digermulen na Lofotih.

Drugi dan (21. julija) po kosilu zagledamo v daljavi prvi norveški otok, predstražo severnih Lofotov ali Vesteraalov. Ne vem, če so Grki pod slavnim Ksenofontom tako navdušeno pozdravljali morje, kakor smo se mi razveselili kopnega; saj smo se takorekoč iz pregnanstva, iz ledene puščave, vračali v obljudene kraje. Ko smo se vozili na sever, so se nam zdeli Lofoti sicer romantični, toda zelo pusti otoki; sedaj pa smo se radovali, ko smo ugledali obrežje, obraslo z zeleno travo. Prva ribiška naselbina nas je navdušila tako, da smo z robci in čepicami ter z glasnim krikom opozarjali ribiče nase. Nad vse ljubka se nam je pa zdela prva večja vas s preprosto cerkvijo. Kakor nalašč je tudi solnce pretrgalo megleno nebo in ves popoldan obsevalo snežne vrhove, zelena pobočja in bela poslopja; šele pozno na večer se nam je iznova skrilo za oblake. Na

krovu je vladalo živahno, celo razposajeno veselje. Otok za otokom nas je pozdravljaj in zopet izginjal v daljavi.

Prihodnje jutro (22. julija) se zbudimo v majhnem zalivu. Komaj se je ladja usidrila, že spuste v morje motorski čoln, ki takoj odide na suho po — pošto. Odkar smo se odpeljali iz Hammerfesta, — in tega je že osem dni, — nismo prejeli s celine nobenega pisma, nobenega brzjava. Če se doma pismo ali pa dnevni časopis zakesni samo za eno uro, marsikdo nemirno stopica po sobi ter nestrpno čaka rešitve; v Ledenem morju pa smo pozabili na vse sorodnike in na ves svet; seveda je v nadomestilo za tako samozatajevanje motorski čoln iz Digermulna pripeljal cele kupe pisem in debele sklade časopisov. To je bilo govorjenja in čebljanja ono jutro, ko smo zopet zašli v človeško družbo! Najvažnejše novice so nam uradniki nabili tudi na oglasni deski vrh glavnega stopnišča.

Z motorskim čolnom se je vrnil na ladjo tudi neki potnik, ki se je pred devetimi dnevi toliko zamotil v Tromsø, da je pozabil na odhod in zamudil parnik. Revež se je z malimi norveškimi ladjami vozil semintja, dokler ni, dan prej ko mi, došel v Digermulen, kjer smo ga rešili. Tovariši so ga sprejeli z glasnim vpitjem in so ga odslej dražili brez konca in kraja.

Digermulen je prav majhen kraj, da ga ne najdeš na zemljevidu. Vsega skupaj so zgradili od 10 do 15 hiš, izmed katerih je za turiste najvažnejši poštni ter brzjavni urad, ki smo ga oblegali ves dan. Če pride v vas tak velikan, kakor je Blücher, je to seveda nekaj posebnega. Nihče se ni čudil, da je z vseh večjih poslopij vihrala mogočna norveška zastava: moder, belo obrobljen križ na rdečem polju. Presenetilo nas je pa, da je nad neko malo hišico plapolala švicarska zastava. Radovedneži so vprašali poštarja in ta jim je stvar pojasnil tako - le: Pred desetimi leti je v tisti hišici nevarno zbolel gospodar; prišla pa je ravno velika ladja in neki potnik, švicarski zdravnik, je možu pomagal na noge; v zahvalo vedno izobesi švicarsko zastavo, kadar dospe semkaj večji turistovski parnik.

Poleg sela se dviguje 350 m visoki Digermulkollen, hrib, ki je razmeroma nizek, njegov razgled pa slovi daleč po svetu. To je nekak norveški Rigi. Dobro uro smo lezli navkreber; nihče ne bi mislil, da je grič, obrastel s travo, grmovjem in brezami, tako strm. Preden sem prišel do vrha, začujem odtod lovski rog in glasno ukanje. Pod vrhom stoji koč, kjer prodajajo cvetice, razglednice, limonado in druge tekočine. Razgled je krasen. Vidi se na brezštevilne morske prelive, na sosednje hribovite otoke, preprežene z malimi, ponajveč brezovimi

gozdiči, onkraj otokov pa odseva v dopoldanskem solncu gladko morsko površje; v znožju griča se širi nekaj travnikov; žal, da so preveč močvirnati. Ne daleč od vrha stojita, malo vsaksebi, dve granitni piramidi, ki nas spominjata, da je cesar Viljem II., velik ljubitelj naravnih krasot, že trikrat splezal na Digermulkollen, kar dokazujejo v kamen vsekane letnice 1889, 1892, 1903.

Da parnik obišče neznatni Digermulen, je deloma vzrok opisani razgled, o katerem pravijo, da je najlepši v vsej Norveški, deloma pa morski preliv Raftsund in zaliv Troldfjord, ki smo si jih ogledali po kosilu. Raftsund je prav ozek preliv med dvema lofotskima otokoma. Ker je tamkaj morje preplitvo, smo zasedli manjše parnike.

Čim dalje smo se vozili, tem bolj so se stiskali bregovi. Slednjič smo skozi ozek predor zašli v stranski zaliv, ki ga od obeh strani oklepajo strme skalnate stene in ki ga ljudstvo nazivlje Troldfjord (= Čarovniški zaliv). Zdel se mi je prav podoben glasovitemu Kraljevemu jezeru (Königssee) na bavarsko-solnograški meji. Turisti so vriskali, godba je svirala koračnice, ko smo se vozili po njem; čudovito je odmevalo po soteski. Visoko v steni se začuje tenki: cin, cin; zagledamo šest mladih kozic, ki so obirale redko grmičevje; drzno so preskakovale s pečine na pečino; še više pa je nevidljiv pastir trobil na piščal. V dnu zaliva je visok slap bučno šumel proti morju. Troldfjord je menda najromantnejši kraj na Lofotih.

Ob šestih je parna piščal klicala turiste na krov. Neradi smo se ločili od lepega otoka, pa tudi od prijaznih ljudi, ki so nam klicali: „Lykkelig reise!“ (Srečno pot!) Stewardi so ta dan še posebno pazili, da nihče ni zaostal. Ob sedmih zvečer je krmar zavrtel krmilo in odjadrali smo na jug.

Ta večer smo se poslavljali od polnočnega solnca. Jasno nebo se je razpenjalo nad nami, ko smo veslali po zelo širokem Vestfjordu. Solnce je stalo še dokaj visoko nad obzorom na severozahodni strani. Oddaljeni otoki so kazali prav ostre obrise; rdečerumena žareča krogla jih je obsevala. Ob desetih, ko se je solnce nagibalo k zobčastemu gorskemu grebenu, se Blücher nenadoma ustavi. Dali so nam priliko, da smo gledali, kako solnce na Lofotih za-

haja. Niže in niže se je spuščalo; njegova svetloba je bila mila, da smo od časa do časa pogledovali v njegovo jasno lice; ob poluenajstih je poljubilo ostro gorsko teme, par minut kasneje se je skrilo za hribom, v morje pa je zatonilo morebiti šele ob enajsti uri; svetlo je ostalo še vso noč.

Tako smo se poslovili od polnočnega solnca. Drugi dan so namreč megle in oblaki zastirali pogled. Molče smo prekoračili tečajnik. Ves dan smo pluli daleč od obrežja; samo temne lise na vzhodu so nam naznanjale, kje da leži Skandinavija. 37 ur smo se vozili do prihodnje postaje.

Ta dan sem imel malo prasko s tovariši pri mizi. Pričeli so, kakor že večkrat, zabavljati čez vero.

MEROK V GEJRANGERFJORDU

Pritoževali so se nad verskim davkom, ki ga plačujejo Prusi, da vzdržujejo svoje cerkve in svojo duhovščino. Schönfeld plačuje za židovsko bogoslužje na leto 300 mark, tovarnarja Lindner in Roehming pa tudi približno toliko za protestantsko. Tedaj se oglasim prav ponižno: „Gospodje, čemu pa plačujete verski davek? Če nimate nikakršne vere, kakor trdite, bodite toliko možati, da še uradno izstopite iz verske občine.“ „Res je tako,“ mi je živahno pritrdjeval Manning, ki je vselej branil vero svojih očetov. Da sem tedaj nosil kolar, bi me bili zapodili iz dvorane. Prav nič jih ni bilo sram; dr. Schönfeld me je zavrnil: „Tovariš, Vi ste še mlad. Če ljudje izvedo, da sem brezverec, izgubim klientelo.“ Tovar narja sta pa odgovorila s smehom na licu: „Pred svetom morava hliniti vero, sicer zapuste odje-

malci najino firmo.“ Zbodla jih je pa vendarle moja opazka; v odsotnosti so me odslej nazivali — ultramontanca.

XXXIII.

Merok v Gejrangerfjordu. — Gudvangen in Stalheim.

V prospektu so nam napovedali, da obiščemo dva prav zanimiva fjorda v južni Norvegiji. Bali smo se, da se bomo dolgočasili v njih, ker smo se fjordov že skoraj naveličali. Saj sestoje vsi ti morski rokavi iz iste „tvarine“; skalnate stene, temna morska gladina, malo trave, mnogo mahovja, nekoliko nizkega drevja, par slapov, vrhu gora pa mnogo snega, to je vse, kar se vidi v vsakem izmed njih. In vendar ima vsak fjord nekaj posebnega, nekaj originalnega, tako da se nikakor nismo dolgočasili, marveč da smo bili z izleti prav zadovoljni. Človek, ki se izogne resničnim skrbem, kjer se le more, si dela skrbi, ko mu jih prav nič ni treba.

V pozni noči, ali bolje, rano v jutro (24. julija) je Blücher mimo Aalesunda in mimo neštivilnih otokov — bral sem, da je ob zahodni norveški obali do 150.000 otokov in otočičev! — zavozil v dolg, kljukast zaliv. Zaspal bi bil vso naravno krasoto, da ni sobni steward potrkal na vrata in zaklical: „Vozimo se po krasnem fjordu!“ V par minutah sem bil na krovu. In res, ravnokar smo iz glavnega, širšega zaliva krenili v stranskega, ožjega. Uro kesneje se je parnik okrenil še enkrat; vstopili smo v veličastni Gejrangerfjord. Oklepajo ga zelo strme, 1000—1700 *m* visoke gore; stene ob morju so malone navpične; morski rokav je tako ozek, da se nam skoraj zdi, da to ni več fjord, ampak reka. Ko se vozimo po tem naravnem skalnem svetišču, nakrat izprožijo ladjin top; odmevalo je, kakor odmeva po gorskih dolinah ob hudi nevihti. Po stenah curljajo visoki, toda ozki slapovi. Na neki posebno strmi steni jih sedem zagledamo vštric; ljudstvo jih nazivlje „Syv søstre“ (Sedem sestra). Pravijo, da spomladi, ko se taja sneg, vse bobni po fjordu. Slapovi narastejo v hudournike, plazovi se vsipljejo po stenah, trgajo kamenje in grmovje ter z velikim hruščem padajo v vodo.

Še večkrat so izprožili top, ko smo se vozili po divji soteski. Slednjič se zaliv razširi in pred seboj ugledamo vasico Merok, ki jo v polukrogu obdajajo visoke gore. Merok pa ni selo, zidano tako, da bi stale hiše druga poleg druge na vsako stran ceste, marveč lesene kočice so raztresene po bregovih in še okrogla cerkvena stoji na malo vzvišenem kraju. Edina večja zgradba je hotel „Union“, kjer poleti prebiva mnogo letoviščarjev.

Merokova posebnost je umetno izpeljana cesta, ki je, kakor pravijo, najznamenitejša cesta Norvegije sploh. Široka je 7 do 9 *m* in vodi v dolgih, toda zložnih serpentinah nad 1000 *m* visoko do sedla, ki tvori razvodje med Atlantiškim oceanom in Ska-gerrakom. Po izpeljavi in po razgledu je prav podobna glasoviti cesti, ki vodi iz dalmatinskega Kotora v Črno goro. Ta dan nismo priredili skupnega izleta, ampak udarili smo jo vsak na svojo pest. Najkomodnejši potniki so iztikali po vasici, dokler jih ni potegnil nase hotel Union. „Srednji“ turisti so korakali uro daleč po cesti, do hotela Belvedere, odkoder je najlepši razgled na Merok in na Gejrangerski fjord. Najčvrstejši korenjaki pa smo vzeli v roke potno palico ter smo se povzpeli do gorskega sedla. Vsled dolgotrajne vožnje po morju so nas srbeli podplati, da smo bili prav potrebni daljšega izleta.

Ob devetih dopoldne smo se izkrcali. Vsi smo komaj čakali, da stopimo na suho. Vozniki so se nam ponujali za drag denar in nekaj gospode se je res vsedlo v kočije. Dospeli so pa do cilja ob istem času kot mi, ki smo hodili peš; saj Norvežan za nikakršno ceno ne požene konja navkreber, in da ne bi kak turist priganjal živali, stoje v klancih koli z napisom: „Vaer god mod hesten!“ (Bodi dober s konjem!)

Pot smo imeli kaj lepo; ni bilo prevroče, ker je bilo nebo napol oblačno: cesta pa tudi ni bila blatna, ker tod že nekaj časa ni deževalo. Kraj ceste je drevilo v dolino par mogočnih slapov, da so pene razjarjenega elementa pršile na pot. Pred vsakim slapom smo zagledali tablico, ki nam je naznanjala, kako se zove dotični vodopad. Ko sva s starim Manningom ogledavala te slapove, je neprestano mrmral: „Glejte, koliko vodne moči imajo Norvežani! Zakaj je ne izrabljajo? Da imamo pri nas samo majhen del te energije, bi postavili imenitne tovarne. Res je pa tudi: Ko bodo stroji ropotali po teh krajih, bo izginila vsa romantičnost.“ Razen kilometrskih kamnov so stali kraj ceste še drugi kamni z napisi: 100 *m*, 200 *m* itd. „over havet“ (nad morjem), dokaz, da so Norvežani zelo napredni. Vzpenjali smo se više in više, pogled nam je pa uhačal tjadol, kjer je počival Blücher. Nismo bili še daleč, ko izza vogla prisopiha nova, bela ladja in se ustavi poleg črnega Blücherja; bila je „Thalia“, last Avstrijskega Lloydja, ona ladja, ki je pred nami dospela na Špicberge ter nam je odtod brzojavila; žal, da je že odšla, preden smo se vrnili.

Kmalu potem, ko smo brali na kamnu: „1000 *m* over havet“, smo stali vrh sedla. Sosednje gore so pokrite še s snegom, ki sega prav do ceste; na senčnatih krajih ga je ob poti kar nadebelo.

Onstran prelaza, nekaj metrov niže, zablešči gladka površina gorskega jezera; na njegovem bregu tik ceste so zgradili čedno leseno restavracijo *Djupvashytte*, pribežališče vseh turistov. Na velikem travniku pred hišo se je utaborilo krog 30, večinoma dvovprežnih kočij. Štiri ure smo korakali dotod, saj je pot dolga svojih 16 km. Ker je poldan že minilo, sva z Manningom udrla v krčmo; sprejeli so naju pa neprijazno, češ: „Najprej postrežemo onim, ki so se pripeljali v kočijah; drugi morate počakati.“ Nekaj časa robantimo krog hiše, — nabralo se nas je lepo število pešcev, — ko pa vendarle ne dobim jedi, se zadovoljim s kruhom in citronovim odcedkom. Ker aristokratskega kosila nikakor ni hotelo biti konec, sva se z Manningom vrnila domov. V preprosti obcestni krčmi sva si utolažila glad s prekajenim mesom, „olje“ nama pa ni šlo kar nič v slast.

Zvečer so Blücherjevci priredili zadnji ples, toda ne več na ladji, ampak v Unionu. Ko so se odpravljali na suho, sem zapazil starikavega gospoda v črni salonski obleki; pogovarjal se je zelo prijazno na vse strani; obraz se mi je zdel prav znan, poznal ga pa le nisem. Vprašam soseda; ta me pa začudeno pogleda: „Ne poznate kapitana?“ Saj res; kako bi ga spoznal, ko je pa vedno hodil v uniformi! Zabavali so se menda izvrstno, do dveh čez polnoč; tako vsaj mi je pravil sobni tovariš Kühne, ko je drugi dan malo čez poldan lezel iz postelje.

Dva dni pozneje (26. julija) so nam zjutraj zgodaj trobentali staro melodijo: „Zbudite se, spavači vi!“ „Ali ne bo še konec fjordov?“ se je na krovu jezil turist, ki se mu je nazunaj poznalo, da mu je več za eno uro kosila, oziroma spanja, nego za vso naravno lepoto. Tekom noči — v teh krajih solnce že zopet vzhaja in zahaja — smo zašli v Sognefjord, najdaljši norveški zaliv, odkoder nas je parnik zanesel v stranski odrastek, v Nārøfjord, prav ozek morski rokav, ki je zelo podoben Gejrangerskemu zalivu. Še preden smo prišli do konca fjorda, se je Blücher usidral na mestu, kjer je bila soteska široka komaj 200 m. Krog sebe smo videli samo skalne bregove, nad sabo pa sivo nebo, ki se je držalo na jok. „Kam ste nas zavlekli?“ so se jezili nepočakljivci nad mornarji. „Tako pride manjši parnik, da vas popelje na suho,“ so nas tolažili častniki; trajalo je pa kljub temu še pol večnosti, da so se izpolnile njih obljube. Kakor slaničke so nas naložili na dva majhna parnika.

Četrte ure kesneje smo dospeli do preproste vasi Gudvangen, med visokimi hribi zgrajenega sela, čigar hišice so se posedle krog zaliva, kakor otroci krog matere; pravijo, da pozimi več mesecev solnce ne posije v ta kotel. Tu se je šele pričela prava gneča. Deževalo je curkoma, ko smo na cesti

obtičali v blatu, krog nas so vpili vozniki, rezgetali konji, škripala kolesa, preklinjal pa potni maršal. Ni majhna stvar, 300 ljudi paroma spraviti na vozove. Oddrčali smo skoz vas, ki nima nikakih posebnosti, med gorovje.

Pišejo, da je Nārødal (= Ozka dolina) zelo slikovita; bo menda že res, ko Bädeker sam pred besedo postavi dve zvezdici, kar znači, da je dotična stvar občudovanja vredna. Jaz vem samo to: Lilo je prav pošteno, ko smo se po ozki dolini tik deročega potoka po lepo zgrajeni cesti v procesiji pomikali v deželo. Zato je bil pa moj tovariš, Amerikanec iz New-Yorka, tem zgovornejši; razložil mi je vse znamenitosti novega sveta, in ko sem mu razodel svoj načrt, da v nekaj letih sam pridem čez morje na obisk, mi je sestavil natančen program, da si bom v najkrajšem času ogledal najlepše stvari. Poldrugo uro smo se vozili, ko se najina kočija ustavi pod strmim klancem. „Tukaj-le vaju počakam,“ reče voznik sicer norveški, toda razumela sva ga, ker je svoj govor razložil še z roko in s prsti.

Kjer se končava Nārødal, bobnita v dolino dva huda slapova, vsak z ene strani. Mi reveži pa sopihamo po bregu, koder nas cesta v 16 daljših serpentinah vodi do cilja, do hotela Stalheim vrh griča.

Zopet smo pol večnosti čakali na kosilo. Tačas sem si ogledal hotel in njegovo okolico. Zelo velika lesena stavba je še čisto nova. V dvajsetih letih je poslopje dvakrat pogorelo. Od zadnjega požara leži zarjavelo železje v velikih kupih po tleh. Za slučaj, da izbruhne ogenj, so pritrjene ob oknih dolge, debele vrvi, po katerih bi se spustili gostje, da se rešijo. V jedilnici je prostora za 400 oseb; sobic za tujce je 75. Ob sezoni je v hotelu toliko ljudstva, da se vse tare. Dvorane v hotelu so krasne. V sprejemni sobi vise podobe onih vladarjev, ki so že obiskali to gostišče, z njih lastnoročnimi podpisi, na sredi norveški kralj Hakon VII. in kraljica Maud (= Matilda), na desni † angleški kralj Edvard VII., na levi cesar Viljem II., zgoraj danski kralj Friderik VII., oče norveškega Hakona, spodaj † Leopold II., „roi de Belges“. Najbolj so ti kraji pri srcu nemškemu cesarju. Stalheim je obiskal že večkrat in za cesto v Nārødalju je podaril 100.000 mark. Je pa tudi zares lep ta kraj. S prostorne ploščadi pred hotelom zremo navpično navzdol v prepad, v dolino, po kateri se vije kot srebrna nit deroč potok, ter na visoke gore, s katerih dreve številni hudourniki.

Polovica turistov se je s Stalheima odpeljala po cesti še dalje do Vossevangena, dokoder so se vozili pet ur. Tamkaj so prenočili ter se drugi dan

z železnico za nami pripeljali v Bergen. Ondotni kraji so menda prav lepi, gorska železnica prav zanimiva, samo dež je izletnike premočil do kože. Drugi smo se vrnili v Gudvangen, kjer smo taval po blatu in posedali po restavracijah, dokler nas niso prepeljali na parnik.

GUDVANGEN

XXXIV.

Bergen.

Najvažnejši kraj v južni Norvegiji je brez dvoma Bergen. S svojimi 75.000 prebivalci je za Kristjanijo največje norveško mesto. Kot imenitno pristanišče, trgovsko, ribiško in turistovsko središče prekosi celo stolno mesto. Luka je prav varna, ker

leži med Bergenom in Atlantiškim morjem toliko otokov in polotokov, skalin, zalivov in prelivov, da mora krmar posnemati starodavnega junaka Tezeja, ki mu je Ariadna dala klopčič vrvice, da ne zgreši pota v labirintu. To je nekak norveški Hamburg (če smemo male reči primerjati z velikimi), kar se tiče

parnikov in trgovine z ribami, zlasti še s polenovko in slanikom. S hriba se mi je zdel podoben našemu Trstu, če ga gledamo z Opčine. Mesto je pa tudi nekak norveški Solnograd, z ozirom na veliko množino dežja. Bergen je namreč najdeževnejše norveško mesto; izmed 365 dni v letu dežuje 300 dni. Zato je prišlo v pregovor, da bergenski otroci, ko pridejo na svet, dežnik prineso s seboj. Čital sem tole anekdoto: Srečala sta se norveški pa inozemski ribič. „Ali še dežuje v Bergenu?“ vpraša Nizozemec. „Poberi se mi!“ se razjezi Norvežan. „Ali še burja divja krog Texela (holandskega otoka)?“ – Druga zgodba pripoveduje, da je holandski trgovec sedem let povrsti obiskal Bergen, seveda ob dežju; ko pa pride osmo leto in zagleda kraj v solnčnem svitu, mesta ni spoznal; v divji jezi kruto pretepe krmarja, češ da ga je zapeljal v napačen kraj.

Obilna moča je Bergenu v lepo korist; v mestu samem so zasadili krasne parke, v okolici pa poganja bujno rastlinstvo, kakor malokje v Norvegiji; tod rasto vse vrste našega žita, vsa naša sadna in gozdna drevesa. Tudi podnebje ima Bergen prav prijetno; zime so milejše kot v srednji Evropi.

Mesto leži pod griči, z drevjem obraslimi; odtod tudi njegovo ime (Bjoergvin = pašnik pod gorami). Širi se po manjšem polotoku in krog dveh zalivov; deloma so hiše raztresene tudi po gričih. Pogled z morja na lepa poslopja in visoke zvonike je prav zanimiv. Na skalnatem hribu kraljuje trdnjava Berghus, ki pa dandanašnji nima prav posebnega pomena.

Ko smo se v jutro (27. julija) bližali mestu, je bilo zavito v meglo, iz katere je rosilo počasi, toda vztrajno, „po vrvi“. Blücherjev top je naš prihod naznanjal Bergencem, godci pa so stopili pod streho in zagodli norveško narodno himno, ki se končuje z besedami:

Ja, vi elsker dette la det
Som det stiger frem,
Furet veirbidt over vandet
Med de tusind hjem!
Elsker, elsker det og tänker
Paa vor far og mor,
Og den saganat, som sänker
Drömme paa vor jor!

Prosto prestavljeno: „Da, mi ljubimo to deželo, s skalnimi pečinami vred, ki se dviga iznad morja s tisoč domovi! Ljubimo, ljubimo jo in mislimo na svojega očeta in svojo mater; bajna noč naj pa polaga naše sanje v našo zemljo!“ (t. j. nikdar ne nehamo misliti na svoj rod in na svojo domovino).

Ko smo izstopili na kamnitem nasipu, nas je že pričakovala bergenska mladina in mnogo radovednežev. Kakor so v starih časih hudodelce razstavljali na sramotnem odru, da so jih mimoidoči ogledovali ter se norčevali iz njih, tako so tudi nas domačini natanko premotrili, da so se posmehovali, če so zapazili kaj nenavadnega. Ne daleč odtod so nas čakali vozovi. Potni maršal nam je naročil, naj si dopoldan zunaj mesta ogledamo staro leseno cerkev. Toda samo petnajst izletnikov nas je šlo gledat to znamenitost. Vozil sem se s poljskim časnikarjem Najmskim iz Varšave in njegovo gospo, ki sta lomila slabo nemščino. Kot Slovani smo se takoj sprijaznili; povedala sta mi mnogo koristnega iz Rusije, zanimala sta se pa tudi za nas Slovence. Ker je dvojica najbrž vse spravila v liste, — stari je marsikaj zapisal v beležnico, — sem naše kulturne razmere hvalil na vse pretege.

Vozili smo se dobro uro. Onkraj mesta ropočejo velike tovarne; malo dalje so sezidali lepo število vil in gradičev; drdrali smo ob ribnikih in čednih vrtovih, po dolгих drevoredih, med njivami, ob gozdičih in travnikih. Slednjič se ustavi kočija pred vrtno ograjo. Mimo lepih nasadov zavijemo v smrekov gozdič, stopimo vrh malega griča in stojimo pred starodavno leseno cerkvijo posebne vrste. Zgradili so jo v XIII. stoletju, zato je les že ves začrnel. Cerkev je podobna kitajski pagodi, ima tri odstavke in tri strehe, visok stolpič, ob tleh pa kroginkrog široko stebrovje. Največja posebnost je ta, da nima nikakega železja razen ključavnice. Odznotraj je prav temna, ker nima oken. Razsvetljevali so jo s svečami, ki so gorele na oltarju med službo božjo. Ohranile so se tudi še stare, zelo preproste lesene po-

dobe in kipi. Take cerkve se imenujejo stavekirke; nekdam jih je bilo na Norveškem 700, zdaj jih je samo še krog 20.

Pri kosilu je vrelo kot v ulnjaku. Oni turisti, ki so nas zapustili v Stalheimu, so se opoldan vrnili z železnico ter so nam pripovedovali svoje dogodke. Iz mesta so nam poslali vso pošto: nebroj pisem in najnovejše časopise. Potniki so si pripovedovali domače novice, politizirali, kritikovali ter zabavljali čez vse.

NA POTI V STALHEIM

Popoldan sem si ogledoval mesto, seveda z dežnikom v roki. Ima sicer še nekaj starih mestnih delov z ozkimi ulicami, slabim tlakom in lesenimi hišami; novi mestni deli so pa jako čedni, ulice široke, poslopja zidana; po postavi je prepovedano, graditi nove lesene hiše. Med drugimi stavbami se odlikujejo: narodno gledišče („den nationale scene“), pošta, borza, banka, tehnika, zvezdarna in več muzejev. Tudi cerkva je nekaj prav lepih. Po mestu vozi električni tramvaj. Izmed spomenikov si vsakdo najbolj

zapomni Ole Bulla, umetnika na gosli, Bergenca, ki je po vsej Evropi in Ameriki razširjal slavo norveške glasbe. Stoji v mestnem parku, ki ga oklepajo najlepše kavarne in hoteli. Ko sem v sosednji kavarni nalašč vprašal natakara, kaj da pomeni stari goslar na umetni skali, je ponosno odgovoril, da bodo prej počile hlače bronastega goslarja, — Bull namreč nosi prav ozke hlače, — kakor pa bo minila slava Ole Bullova.

Bral sem trgovske in poulične napise; uganil sem marsikaj. Ko sem pa poslušal ljudi, ki so govorili norveški, nisem razumel ničesar. Sicer pa v Bergenu vsak izobraženec razume nemški; v srednjih in meščanskih šolah se poučujeta tudi nemščina in angleščina, ker sta meščanom za trgovino neobhodno potrebni. Tudi nemških imen sem čital mnogo na trgovinah. Drugače so najnavadnejša dansko-norveška imena: Andersen, Michelsen, Rasmussen, Jørgensen, Ibsen itd. (Andrejevič, Mihalovič, Erazmovič, Jurjevič, Jakobovič). Danci pa Norvežani imajo namreč skupen pismeni jezik, dasi se ljudski dialekti hudo ločijo med seboj. Bergenci se razlikujejo od drugih rojakov po svojem značaju; Norvežani so splošno resni, redkobesedni, počasni, Bergenci pa so zelo živahni, družabni, veseli.

Drugi in zadnji dan svojega bivanja v Bergenu sem najprej obiskal katoliško cerkev sv. Pavla. V mestu prebiva nad 300 katolikov, ki so sezidali prav čedno, prostorno cerkev. Župnik, konvertit, govori mnogo jezikov, saj semkaj zahajajo trgovci in delavci vseh narodnosti. Usmiljene sestre oskrbujejo poleg cerkve precejšnjo bolnišnico. Nato sem se podal na ribji trg, ki ga zelo hvalijo, četudi se meni ni zdel kaj posebnega; res da so rib nanegli zelo veliko, toda kaj, ko se pa na ribe ne umem in zanje ne zanimam. Dopoldne sem si ogledoval muzeje, ki so za norveško kulturo zelo poučni, popoldne sem se pa šel izprehajati po lepih nasadih na hribu nad Bergonom, odkoder je slikovit razgled na mesto, na morje in na otoke. V prodajalni sem nakupil mnogo spomenikov na Norvegijo. Ko sem korakal po kamnitem nabrežju, je Blücher turistom že piskal na odhod.

XXXV.

„Kapitanov obed.“ — Odhod iz Bergena. — Cesar Viljem II.

Prišel je čas slovesa. Tretjina potnikov se je drugi dan svojega bivanja v Bergenu odpeljala po gorski železnici v Kristjanijo in dalje v Stockholm, odkoder jih je desetorica hitela še v Rusijo, ostali pa so se vrnili čez Dansko v domovino. Železnico iz Bergena v Kristjanijo so izročili prometu šele

1. 1909.; je pravo čudo inženirske spretnosti. Izstrelili so 249 predorov in zgradili krog 200 mostov. Vozi čez visoke gorske planote, nad 1000 m visoko, po krajih, kjer leto in dan ležita sneg in led. Najbolj so se bali hudih zametov; zato so ponekod postavili umetno leseno streho, ki je vsega skupaj dolga 47 km. Poleti je vožnja po tako zanimivi pokrajini ob lepem vremenu gotovo zelo prijetna. Zvestejši Blücherjevi podaniki smo — iz obupa — še isti večer zapustili Bergen.

Preden se ločijo prijatelji, je stara navada (menda že iz Noetovih časov), da ga izpijejo „kozarček al pa dva“; kapitani, gentlemani skozinsko, pa imajo na izletniških ladjah tako zlato srce, da napravijo svojim gostom pred odhodom veliko pojedino, takozvani „kapitanov obed“. To gostijo smo praznovali tisti večer, ko smo počivali pred Bergonom.

Tisto popoldne ni smel nihče stopiti v obednico; stewardi so jo prirejali za slavnost. Ob šestih so se dame in gospodje poskrili po kabinah, da se opravijo kar najlepše za pojedino. Ko je trobentač odtrotil, smo hiteli v dvorano. Nežna srca so vzdihovala: „Aj, to je lepo!“ Stebre so ovili s pisanimi trakovi, izpod stropa so viseli papirnati venci, na stene so pribili zastave in grbe raznih držav, dežel in mest, na mize so postavili sveže cvetice, na manjših in večjih stojalih pa platnene in papirnate zastavice. Jedilni list so nam tiskali še lepše kot ponavadi, jestvin nanosili več in še okusnejših kot sicer. Vsem je sijalo veselje z obraza, vsi smo bili prav zadovoljni, da se je tritedenski izlet izvršil tako lepo, brez vsake nezgode na suhem in na morju; vsi so se hvalili s prejetimi vtisi. Marsikdo je zatrjeval, da bo še ponovil takšen izlet. Sklepali smo prijateljstva, obljubovali smo si, da se še srečamo kje, na Severnem rtiču, pod piramidami, ob Volgi, onstran Pirenej, ali pa ob niagarskih slapovih.

Prično se govori. Star gospod, vladni svetnik iz Draždan, potrka na kozarec: „Silentium!“ Vse umolkne. V šaljivih besedah je pričel govoriti o družbenem znamenju HAPAG, ki ga je bral: „Haben alle Passagiere auch genug?“ (Imate vsi potniki dosti?) Tolmačil nam je, koliko lepega smo videli, koliko so si prizadeli kapitan in moštvo, da so nas zadovoljili, hvalil je parobrodno družbo ter je končno napil kapitanu in Hamburško-ameriški družbi. Ker je kapitan obedoval pri aristokratih, se je v njegovem imenu zahvalil prvi častnik, nam želel srečno pot in nas povabil, da se še večkrat udeležimo izletov, ki jih prireja njih družba. Damam je treba seveda tudi napivati; vstal je zal gospodič, mlad uradnik, in je dvoril v izbranih besedah nežnejšemu spolu. Moč Združene Nemčije pa je brez vse potrebe proslavljal — policijski nadzornik.

Neprisiljena radost je zavládala po dvorani, kozarci so se polnili s kipečim šampanjcem, ravno smo ugibali, kaj neki pomeni prihodnja jed: „razsvetljen sladoled“, ko naenkrat ugasnejo vse luči v obednici. Govoreči obmolknejo sredi stavka in sredi besede, za trenutek vse utihne po dvorani. Tedaj se prikažejo stewardi, belo oblečeni, s fantastičnim pokri-valom, odičeni s pisanimi trakovi, v eni roki drže prižgan lampijon, v drugi pa na velikem krožniku lepo razsvetljeno hišico z barvastimi okni, sredi kate-re gori — z arakom politi sladoled. Pred njimi koraka nadsteward z maršalsko palico, za njim par godcev, za temi pa dolga vrsta obedniških stewardov, drug za drugim. Dvakrat prehodijo vso obednico, nato pa zasvetijo luči, obed se nadaljuje.

Prineso nam krasne, v elegantno usnje vezane albume, ki nam jih je podarila parobrodna družba kot spomin na lepi izlet; v albumu smo našli nasli-kane vse kraje in znamenitosti, ki smo jih videli na potu. Roka roko umiva: Zložili smo večjo vsoto — v naši „meščanski“ obednici so nabrali 500 mark, — in smo jo podarili onim ladjinim uslužbencem, ki od turistov ne dobe posebne napitnine: godcem, mašinstom in nižjemu moštvu. Dva dni poprej so zbirali za kapitana; za nabranih 600 mark so mu kupili v Bergenu drag spominek, ki so mu ga ta večer poklonili v „aristokratski“ obednici. Tam so se razvijali menda prav uradno; v imenu vseh izletni-kov se je kapitanu zahvaljeval najstarejši princ Liechtenstein.

Po končani pojedini se je razvila v obednici prosta zabava. Ker je zunaj deževalo, so nam glas-beniki muzicirali, turisti-pevci so pa prepevali dijaške in narodne pesmi. Odtod smo se preselili v ka-dilnice, kjer se je igralo, pelo in pilo pozno v noč. Ob vsej veselosti pa nas je navdajala neljuba zavest, da se medeni dnevi bližajo svojemu koncu.

Z večjimi ali manjšimi povezki smo se drugi dan (28. julija) vračali na ladjo. Naznanili so nam, da ob sedmih popoldne odrinemo. Parnik se je opravil v galo: razvili so zastave in potegnili kvišku vrvi z zastavicami; taka je navada, kadar izletniki zapuščajo zadnjo norveško postajo. Ta dan pa so imeli mornarji še drug vzrok. „Cesar Viljem pride v naj-krajšem času v Bergen,“ se je glasilo od ust do ust. Zato nismo odhajali točno; kapitan je pol ure za-držal ladjo, da srečamo cesarja, ki je prihajal od severa. To leto Viljem ni prodiral daleč na sever; ustavil se je že enkrat v Bergenu, kjer se je sešel s kraljem Hakonom, sicer je pa obiskal samo tri, štiri kraje v južni Norveški. S seboj je vozil večje število učenjakov, pesnikov, umetnikov in — nekaj najpridnejših dijakov. Nemški cesar je pač originalen mož. Vsak dan so mu morali gostje predavati o zna-

nosti in umetnosti, potem je pa sam razpravljajl z njimi o važnejših vprašanjih. Čital sem v časopisih, da je v nedeljo sam „opravil službo božjo“ na ladji. Vprašal sem Pruse, kaj to pomeni, pa so mi odgo-vorili, da Viljem večkrat sam pridiguje svojemu spremstvu in da je izdal že dve knjigi lastnih pridig!

Ko smo sedeli pri večerji, se prične Blücher po-mikati iz pristanišča. Komaj smo se nasitili, že se raznese novica: „Cesar prihaja!“ Hiteli smo na krov; v daljavi smo zagledali veliko ladjo, ki se nam je bližala prav hitro. Malokdo se je zmenil za izginja-joči Bergen in za lepo okolico, vse je zrlo na pri-hajajočo belo cesarjevo jahto „Hohenzollern“. Po-nosno je plapolala na njej z zlatom vezena cesarska zastava. Na poveljniškem mostu je stala belo oble-čena postava — cesar Viljem, za njim še par nje-govih najožjih prijateljev. Ko nas je zagledal, nam

RIBJI TRG V BERGENU

je z robcem mahal v pozdrav, beli mornarji pa so stali v dolgih ravnih vrstah. Blücherjeva godba je zasvirala cesarsko pesem, nemški potniki so pa navdušeno klicali: Hura! Jahta je vozila kakih 200 m od nas. Za njo je hitela istotako bela bojna ladja in pa črna torpedovka. Četrť ure pozneje se začuje iz Bergena hudo streljanje s topovi in še dobro uro kesneje so nam čez otoke žareli kresovi, ki so jih Bergenci žgali na svojih hribih.

Norvežani so zelo vneti za nemškega cesarja, ki jim je storil že marsikaj dobrega, n. pr. ob stra-hovitem požaru v Aalesundu, dasi so sami največji demokrati. Že l. 1821. so sprejeli postavo, da kralj ne sme več imenovati novih plemenitašev; stare plemenite rodovine — bilo jih je takrat še 15 — naj obdrže svoje plemstvo, dokler ne izumrjejo. V Norvegiji vladajo kmetje in delavci; po najnovejši postavi imajo tudi ženske volivno pravico. Vse tri nordske države so zelo demokratične, predvsem pa Danci. V Kodanju sedi v mestnem svetu tudi pet

občinskih odbornic, ki so pa vse — socialistinje. Sploh se je socialna demokracija v teh treh državah zelo razširila.

Danski pa norveški kralj ne nastopata v uniformi, kakor smo vajeni pri drugih evropskih vladarjih, marveč v črni salonski obleki z visokim cilindrom. Bilo je ravno teden dni po tem dogodku, ko sem se z večjo družbo peljal iz Kodanja v mestno okolico. Za nami pridrdra preprosta kočija, v njej pa sedita črno opravljen gospod in njegov adjutant. Komaj nas je vodnik pravočasno opozoril, da je črni gospod — danski kralj Friderik, ko nas je dohitela kočija in nam je kralj prijazno odzdravljala. Za kočijo pa se je podila mestna deca, kakor se pri nas podevaški otroci za gosposkim vozom.

XXXVI.

Slovo od Norveške. — Na razstanku.

Naprej, proti domu! Bergen nam je izginil izpred oči, vozimo se po ozkih prelivih med otoki. Na zahodni strani, malo proti severu, nam še žari zlato solnce, ki nas je to popoldne ogrevalo, da nam je olajšalo slovo od Norveške. Kmalu pa so ga začeli napadati temni oblaki; dolgo se je branilo, je trgalo megle v kosme in kosmiče, ki so se zasvetili kot mala solnca; toda njegove moči so pojemale, sovražniki so se združili tesneje, niže in niže je spuščala noč svoja krila; še enkrat se je solnce ojunačilo, je izkušalo predreti črni oklep, s katerim so ga hoteli zagrniti sovragi, iskre so švigale izza oklepa in odsevale na morski gladini; toda bliže in bliže sta si prihajala nebo in voda, slednjič sta se poljubila in — solnce je zatonilo. Ura je kazala četrtna na deset. Z druge strani pa se je prikazala blede luna; škodoželjno je gledala potaplajoče se solnce; po treh tednih — toliko časa je že nismo videli — nas je zopet spoznala ter nam svetila na mokri cesti.

Na otokih zablešče bele, rdeče in zelene luči: varnostni svetilniki. Srečavamo redke hišice in še redkejša vasi. Nastopila je gluha noč, ko se Blücher nenadoma ustavi. Vse izprašuje: „Kaj se je zgodilo?“ Od sosednje vasi je priveslal čoln, norveška pilota sta splezala po lestvi, sedla v ladjico, se poslovila in odveslala. Zavozili smo na širno morje. Počasi smo se poizgubili po kabinah in poiskali priljubljeno ležišče. Ko smo zjutraj vstali, Norveške nismo videli več; izginila je na severu.

Žal nam je bilo zanjo; tri tedne smo se naslajali ob njeni lepoti. Razorana je dežela, globoko se zajedajo vanjo doline in fjordi; neizrekljivo dolga je njena obala, na ledenem severu se končava, tam kjer samo galebi še krožijo krog skalnih pečin. In

vendar kako lepa je ta dežela! Samo pokukal sem vanjo, povsem zadovoljen se vračam k domačim penatom. Far vel, Norvegija! Z veseljem se te bom spominjal, ko sem ti za trenutek pogledal v obraz.

Zibali smo se na zelenih valovih Nemškega morja. To morje pa je večinoma nemirno, da plešejo po njem tudi veliki parniki, turistom pa nagaja toliko časa, dokler mu ne darujejo — iz dna svojega drobno. V Rimu se najlepši studenec imenuje Fontana Trevi; vsak romar pri odhodu obljubi, da bo še enkrat obiskal večno mesto; v znamenje obljube vrže novc v imenovani studenec. Tudi izletniki, ki se vračajo iz Norvegije, obljublajo, da jo posetijo še enkrat; vidno znamenje obljube so pa njih daritve na Nemškem morju. Nas je sicer tudi zibalo, vrglo pa ni nikogar.

Je nekaj posebnega vožnja na takem morskem velikanu, kakor je Blücher, vse kaj drugega kot vožnja po železnici, kjer vedno vstopaš in izstopaš; preden dospeš do hotela, preden si izbereš sobo, prikolneš prtljago, izložiš obleko, pri tem se pa domišljaš, da nastopiš prihodnji dan isti križevi pot, te že mine veselje do potovanja. Na morju pa je ladja hotel, in kjer ta hotel obstane, vzameš palico in klobuk in vstopiš v popolnoma tuje mesto, kakor bi šel k sosеду krog vogla na obisk.

Ta dan smo opravljali jako prozaične posle: obleko smo spravljali v kovčege, pisali drug drugemu svoje adrese, poravnavali račun za pijačo, dajali napitnino dvema strežnikoma v obednici, sobnemu, kopališčnemu, telovadnemu, pivniškemu, krovnemu stewardu in slednjič še gospodu nadstewardu. Morja nismo več ogledovali, ker smo se takega dela prenaveličali; tudi jadrenice in parniki, kakršnih se na tem morju vedno vidi veliko, nas niso več zanimali; rajši smo gledali oblake, ki so se kopičili na nebu in nam niso prerokovali nič dobrega, in pa svetilnike, ki so se nam zvečer prikazali na vzhodu. Vsem se je poznalo, da so s srcem že doma pri svojcih. Kakor je slaven maršal Blücher, Napoleonov premagalec, vedno kričal: „Naprej!“, da se ga je slednjič prijel priimek „maršal Naprej“, tako je tudi naš parnik neprestano hitel proti Labi.

30. julija zjutraj so nas sredi Labe budili že ob petih, ob šestih smo zajtrkovali, potem smo se pa prekladali z Blücherja na majhen parnik „Willkommen“ (= Dobro došel). To prekladanje se pa ni vršilo po pregovoru: „Time is money“ (čas je zlato), marveč tako, da so služabniki najprej velike grmade kovčegov znosili na krov, tamkaj smo jih posamič odpirali došlim carinarjem, nato so jih spuščali na mali brod, in ko je bilo to delo ob osmih dovršeno, smo se preselili še mi. Pristrčno smo se poslovili od kapitana. Častniki, stewardi in pomorščaki so zopet

stali v vrsti, kakor pri našem dohodu, godba je še enkrat zaigrala, brod se je pričel pomikati po Labi navzgor, mahali smo z robci, na Blücherju so še parkrat izprožili top, četrť ure kesneje pa je parnik izginil v megli in v dežju; ko smo prihajali k Blücherju in ko smo odhajali od njega, nas je močilo. Ob enajstih se brod ustavi pod mogočnim Bismarckom, urno si sežemo v roke, potem pa se še hitreje razkropimo.

Obljubil mi je, da bo najel pevko, ki bo v narodopisnem klubu v Barceloni pela najlepše izmed njih; če je obljubo izpolnil, ne vem, ker je tudi on že umolknil.

* * *

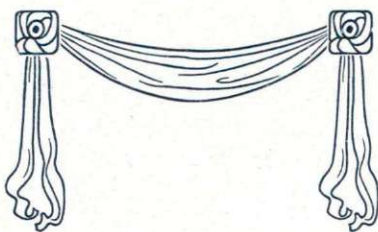
Napisal sem te črtice predvsem zato, da sam sebi osvežim one vtise, ki sem jih prejel na zelo zanimivem potovanju ob zahodni norveški obali, na

GLAVNI TRG V ŠT. VIDU NA KOROŠKEM

Z Manningom sva štiri dni počivala v Hamburgu, da sva si ga dobro ogledala. Nekega popoldne sva se ločila; odhajal sem v Kiel, odkoder sem se prepeljal v Kodanj, Kristjanijo in Stockholm, vračal pa skoz Berlin, Draždane in Prago. Manning mi je zatrjeval, da odpotuje čez Ameriko v Novo Zelandijo domov. Pisal mi je parkrat edini Rosendo Serra, profesor iz Barcelone; poslal mi je katalanske narodne pesmi, jaz pa njemu v zameno slovenske.

potovanju, ki me je okrepilo telesno, ob katerem sem pa razentega izdatno razširil svoje duševno obzorje. Želel sem pa tudi cenjenim čitateljem podati par slik iz krajev, ki so nam bili dosedaj še malo znani. Če je kdo iz podane tvarine povzel kako zrno, še bolj pa, če sem komu osladil minuto z zabavnim berilom, sem popolnoma dosegel, kar sem nameraval; saj sta prva namena vsega pisarjenja vendarle — pouk in zabava.

Dante Alighieri:
La Divina Commedia.

Prevel in razložil dr. Jos. Debevec.

Prvi del.

PEKEL.

(Dalje.)

XXIV. spev.

Kroga osmega sedma Zlâ kotanja: Muke tatov in roparjev. Kače kot mučiteljice. — Vanni Fucci.

Na koncu XXIII. speva pravi Dante, da se je Vergilij razsrdil na peklenske vrage, ki so se mu zlagali glede na porušeni most preko šeste Zlê kotanje, in pripoveduje, da se mu je srd poznal tudi v obličju, v nagubanem čelu; vsled teh temnih gub se Dante užalosti in ves zmede, kakor kmet o prvi pomladi, ko zagleda zjutraj polje vse belo od slane, dočim je upal, da bo gnal že past ovčice; a kakor se kmet zopet hitro potolaži, ko slana izgine v malo urah, tako se tudi Dante razveseli, ko se Vergiliju razvedri čelo in zjasni pogled (v. 1—21). Z veliko težavo se kopljeta iz šeste kotanje licemercev kvišku, da bi dospela na nasip, ki loči to kotanjo od naslednje, t. j. sedme. Po skalah zdrobljenega mostu ju pelje pot k vrhu. Vodnik ga venomer opominja, kam naj stopi, kje naj se oprime. Še sreča, da je bil nasip, ki sta plezala nanj, nekoliko nižji od prejšnjega (ker ves svet osmega kroga visi proti sredini, proti žrelu devetega kroga, t. j. zloba grehov je črezdalje večja)! Drugače bi bil gotovo omagal (v. 22—45). Na vrh nasipa dospevši, Dante séde, da bi si odpočil; toda kažipot mu veli dalje, ker dolga pot ju še čaka in ker čič ne da nič, ali po Dantejevo:

ker kdor v pérnici lenari,
ne zasloví, ne, kogar kolter greje (v. 47, 48).
[... che seggendo in piuma
in fama non si vien, ne sotto coltre].

Dante uboga in gre za mojstrom. Prideta do silno strmega mostu, ki vodi preko sedme kotanje. Vzpneti se na vrh mostu; Dante pazno gleda dol v globel, a samo neko zamolklo vpitje sliši, ne razloči pa ni ljudi ni govorice (v. 46—71). Zato prosi mojstra, da bi šla čez most, potem pa po bregu v dno nove kotanje. Mojster ugodi njegovi prošnji. Ko sta že blizu dna, zagleda strašno novost: po dnu kotanje gomazi vse polno strupenih kač, kakršnih ne redi niti vroča peščena pušča Libije, Egipta ali Etijôpije. In med kačami begajo obsojenci te grape, tatjé in roparji! Neprestano jih kače pikajo, vsled pika v hipu zgoré in se zopet izpreminjajo v prejšnjo podobo (v. 72—111). [Tat se v tem življenju vedno preoblači, izpreminja obraz itd., da laže slepari; zato trpi na onem svetu večno izpreminjanje.] Enega med njimi spozna Dante: Vanni Fucci iz Pistoje je, ki je bil v stolnici Pistojski ukradel mašne kelihe, a krivdo zvalil na nekega drugega, ki je prišel po nedolžnem na vislice. Fucci je silno ogorčen, da ga je Dante spoznal; iz maščevanja mu napove,

da bo stranka belih (ghibelinov, katere pristaš je bil Dante v Pistoji in Florenci in sploh v vsej Toskani kmalu poražena (v. 112—151).

Ob času mladostja, ko namaka
v Vodarju mladi solnčni bog lasé si,
in dolga noč hče dnevu biti enaka;
4 ko slana riše v travi, na drevesi
podobo bratca belega, padáje,
a kmalu ni ji barve več v peresi,
7 ta čas pogleda kmet, ki nima klaje,
zarana vun in polje uzrè vse belo
in prime se za glavo, obupováje,
10 pa v hišo gre, ni za nobeno delo,
ker revež pomoči ne vé nobene;
a spet gre vun — in upanje veselo
13 mu oživi, ker trate uzrè zelene
čez malo ur; pa s šibico od lani
ovčice brž iz hleva past izžene:
16 ták jaz sem najprej v skrbi bil neznani,
ko čela gub sem mojstrovih bil priča;
a prav ták hitro lek prišel je rani:
19 ko sva do razvalin prišla mostiča,
je uprl pogled svoj ljubeznivi vame,
kot videl tákrat sem ga v vznožju griča.
22 Nató — pogled uprši v skale sáme —
po kratkem sam s seboj premišljevanji
z odprtimi rokami me objame.
25 Kot tisti, ki v vsem djanji in nehanji
prihodnosti drži se ogledala:
ták rinil me prek skal je gor v kotanji
28 in ves čas gledal, kje bo nova skala,
rekoč: „Do tiste tja zdaj plezaj dalje!
a prej poskušaj, če te bo držala!“
31 To ni bil pot za dolge težke halje!
Še mene, ki mi mojster je pomagal
od skale k skali, hudo zdeloval je.
34 In da se tisti breg ni prej prevagal
kot prejšnji, da se dvigal je vse huje,
ne vem, če on — a jaz bi bil omagal.
37 A ker se lega Zlih kotanj znižuje
tem bolj, čim žrelu je lijaka bliži,
to padanje prot žrelu povzročuje,
40 da breg je eden višji, drugi nižji.
No, slednjič sva prišla na vrh iz grape,
kjer zadnja škrlil mostú leži v drobiži.
43 Bilâ so pljuča mi takó brez sape
na vrhu, da ni šlo naprej prek meje,
ampak sem sédel kar takoj na drápe.

46 „Z lenobo proč, osrči se kot preje,“
 dé mojster, „ker kdor v pernici lenari,
 ne zasloví, ne, kogar kolter greje.
 49 Kdor pa neslavno žitje životari,
 takó s svetá izgine brez vse slédi,
 kot pena v vodi, kakor v zraku pari.
 52 Zató pa vstani! Ves trepèt pobédi
 naj duh, ki ž njim dobi se bitva vsaka;
 duh zmaga, le teló lenó ne sédi.
 55 Stopnic strmina daljših naju čaka;
 ni dosti, da sva one zapustila.
 Če umeš me, izkaži se junaka!“
 58 In vstal sem, delal se, ko da počila
 so pljuča se zarés mi zasopljena,
 in dél: „Naprej! Spet pôlje v meni sila.“
 61 Po vrhu lezla dalje sva grebena,
 ki ozek je in dosti manj položen
 od prejšnjega, in pot bolj obtežena.
 64 Kramljaj sem, da se ne bi zdel otožen,
 gredé; kar strese nova v hip globél se
 glasú, ki tvorb besed je bil nezmožen.
 67 Kaj golčal je, ne vem, dasi sem vzpel se
 na lok mostú, ki se nad grapo boči;
 govôrec bil je v srdú pač razvnel se.
 70 Strmél sem v glob; a stvári ni živoči
 prodreti bilo dano v dno zbok tmíne;
 zató sem mojstru dél: „Za breg odlóci
 73 se drugi, pa tam leziva s pečine;
 odtod namreč, kar čujem, ne umejem,
 kar zrem, pa ne razložim v dnu globíne.“
 76 In on: „V odgovor jaz ti nič ne dejem;
 govôri djanje! Prošnji se čestiti
 molcé odgovor daj in — s krepkim déjem.“
 79 Nad nama most ostal je kameniti
 le-tam, kjer z osmim se nasipom spaja;
 v hip grape koti so bili mi očiti.
 82 Gomzenje gnjusno v glóbi tega kraja
 sem videl kač; oh, čudno-strašne zmiye!
 Če zmislim se, mi v žilah kri zastaja.
 85 Naj Libija se s svojim peskom skrije!
 Helider v njej, faréj, jakul izvor je,
 se kenhris z amfízbéno res tam víje:
 88 a večje ne skotí zalege in gôrje
 nje pesk in Etijopije vroča tropa,
 ni zemlja, ki mejí ob Rdeče morje.
 91 A sredi kač, sred krutega njih tropa
 ljud dirja nag, v bojazni, v prazni nadi,
 izhod dobiti al varstvo heliotropa.
 94 Roké so z gadi zvezane jim vzadi;
 prebadajoč obisti jim z glavami
 in repi — v vozle spred pletó se gadi.
 97 In zdajci v enega, ki bil je z nami
 pri bregu, puhne gad in v vrat ga piči
 na tistem mestu, ki se bliža rami.
 100 Pisar črk *o* al *i* ne izobličí
 hitreje, kot je oni bil v plameni
 in zgorel ves v pepel je pri tej priči;
 103 a komaj se razsul je v prah ognjeni,
 že spet imel je v hipu ude zbrane
 in spet, kar prej, je bil po hipni zmeni.
 106 Takó — velíke čujmo modrijane! —
 ptič Feniks, kdar mu zadnja ura bije
 čez petsto let, umrè — prerôjen vstane.

109 Ni trave živ, ni zrna ne zavžije,
 le balzam jé in zrneca kadila;
 ob smrti v nardo, mirto se zavije.
 112 In kot ne vé, kdor zgrudi se, li sila,
 ki vrgla ga na tla, od besa izvira,
 al druga moč mu čute je omamila,
 115 pa se vstajaje plah okoli ozira,
 ves zmeden od prebitega še straha,
 in vzdíha in široko oči odpira:
 118 takó je grešnik zrl, ko vstal je iz praha. —
 O roka božja, trdi udarci njeni!
 Kàk neusmiljeno po grehíh maha!
 121 Vodník ga je povprašal po imeni;
 in on: „Toskana mi je domovina;
 pred kratkim pal v goltanec sem pekleni.
 124 Kot človek ne, živél sem kot živina,
 saj mulec bil sem; jaz sem Vanni Fucci,
 Pistoja hlev je, vreden mene — sina.“
 127 In jaz vodníku: „Reci mu: „Ne mûči
 naprej! Da tu si, kateri greh je vplival?“
 Bil mož krvi je, žolča v svetu luči.“
 130 Začuvši to, se grešnik ni več skrival,
 ampak obrnil vame drzno čelo;
 a divji sram obraz mu je oblival.
 133 Nató je djal: „To bolj me bôde želó,
 da ti, baš ti zalotil si me v bedi,
 ko da zapustil živih sem deželo.
 136 Ker želje odbiti ti ne morem, vedi:
 zató tičim v globoki tej jarugi,
 ker kelihe sem mašne kradel — v zmedi
 139 po krivem obdolžen je bil pa drugi.
 Ne pâsi pa oči ob reví moji!
 Če uideš kdaj teh temnih krajev tugi,
 142 odpri besedi moji sluh: „V Pistoji
 znebé se *črni*h prej, nató pa nove
 zavlada stranke moč Florenci tvoji.
 145 Iz Magrindola strelo Mars pozove,
 ki v noč oblakov bode se odéla,
 in koj nató vihar strašán zarjove:
 148 v Pičenskem se bo polju bitva vnéla;
 tist hip pa strela oblakov zid razruši,
 ki *belega* bo vsakega zadela.
 151 Izrekel sem — naj peče bol te v duši.“

Opombe: V. 1: Solnce se nahaja od srede januarja do srede februarja v znamenju Vodarja (aquarius). — V. 3: in dolga noč... t. j. se bliža ekvinokcijo. — V. 4: ko slana riše podobo bratca belega... t. j. snega. — V. 6: a kmalu ni ji barve... slana kot slikarica s peresom in barvo! — V. 21: takrat... v znožju griča, prim. I. spev. — V. 25: Kot tisti... t. j., ki vse presoja s stališča prihodnosti. — V. 42: t. j., kjer je konec razdrobljenega mostu. — V. 45: drape, t. j. podrtine, cf. Pleteršnik s. v. — V. 55: Stopnic strmina daljših... t. j. pot v goro očiščevanja. — V. 78: s krepkim dejem, t. j. odgovorim ti s činom. — V. 85 nsl.: Imena kač je vzel Dante iz Lukanove pesnitve Pharsalia. — V. 93: Kdor nosi čudotvorni kamen heliotrop pri sebi, se stori lahko nevidnega; tako so mislili ljudje v Dantejevi dobi. — V. 100: ne izobličí, t. j. ne zapiše, ne naredi; cf. Pleteršnik. — V. 125: Vanni Fucci da Lazzeri iz Pistoje, nezakonski otrok (zato: mulec), izmed najbolj divjih in razbrzdanih pristašev stranke črni, ki se je omadeževal z umorom večjega števila političnih nasprotnikov. V pred-

pustnem času l. 1295., preživevši večer v veseli družbi, je udril z dvema pajdašema v stolnico Pistojsko ter ukral dragocene kelihe; te je skril v palači plemiča Vanni della Mona, ki je bil po nedolžnem obešen, ker so se našli pri njem ob hišni preiskavi, ki jo je povzročil sam Vanni Fucci. — V. 140—151: S peklensko zloradostjo napoveduje Fucci Danteju — belasu — ghibelincu — poraz belashev, ki se je zgodil v maju l. 1301. Pol leta pozneje je jahal zaščitnik črnih, Karel Valoaški, skozi mestna vrata v Florenco,

kjer so zavladali črni. V naslednjih bojih med črnaši in belasi je bil glava prvih grof Malaspina, ki je imel posestva v dolini rečice Magre (v Magrindolu). Pesnik ga imenuje strelo, zavito v oblake, ki bo v bitvi na Pičenskem polju (pod Pistojo) predrta oblake ter treščila med belase. — Dante je bil v težkih dnevih svojega prognanstva nekaj časa tudi gost pri Malaspinu v Magrindolu; s to prelepo primero o junaku in streli se je za vse čase sijajno zahvalil svojemu gostitelju. (Dalje v letniku 1911.)

Književnost.

Silvin Sardenko, **Mater dolorosa**. V sedmih dramatskih slikah. Ljubljana 1910. Izdalo „Apostolstvo sv. Cirila in Metoda“. Natisnila Katoliška tiskarna.

V sedmih dramatskih slikah nam opeva naš znani in ljubljani lirik sedem bridkih mečev Žalostne Matere. Pesnik se je živo poglobil v stvarino, ki je bila vse čase hvaležen tema velikih pesniških duš. Lepi verzi so polni prelepih misli, kakor jih misli v vernem premišljevanju globoko religiozno in nežno čuteče pesniško srce. To ni vsakdanja nabožna poezija, to je visoka religiozna lirika. Dramatska oblika je le zunanje sredstvo, ki naj se po njem ta sveta poezija razliva v kar največ src, budeč v njih čuvstva pobožnosti in molitve. Pesniku čestitamo na tej lepi žalostni pesmi.

Dr. M. O.

Etbin Kristan: **Samosvoj**. Drama v petih dejanjih. Ljubljana 1910. Založil L. Schwentner. 8°. VI + 121. Cena: broš. 2 K, vez. 3 K.

S to dramo je krenil Kristan nazaj na pot, po kateri je začel hoditi pred leti z dramo „Volja“. To je moderna, simbolična drama v Ibsenovem stilu, ki ne operira z dejanjem samo toliko, kolikor ga neobhodno potrebuje za dokaz idejne tendence svojega sujeta. Ideja Kristanovega dela je socialna reforma, ki terja pravice za celokupnost ljudstva napram individualizmu in osebni koristi posameznika. Zastopniki splošnokoristnih idej so mase in posamezniki, reprezentant egoizma pa je graščak in raziskovalec starine Romè.

Upravna voda Melnice je skupna vez, ki posega v lastninsko pravico Komarjevega travnika in v interesni krog Rometovih načrtov. Kristan je hotel dokazati, da se mora osebni dobiček umakniti celokupni koristi, to je: da mora liberalizem kloniti glavo pred socialnim delom.

Ta dokaz se je Kristanu vobče posrečil in nam je simpatičen, ker je resničen. Samo dva faktorja nam ne ugajata. Ekspropriacija Rometovega travnika je postavno nemogoča in je potemtakem vsa zidava dejanja na ta zaplet — iluzorna. Vsled napačne rabe premise je potemtakem ves konflikt, ki izrase iz nje, le skonstruiran. Pa tudi nositelj skrajno egoistične osebne koristolovne ideje starega individualizma, Romè, je nemogoč. Pisatelj bi moral objektivno deliti solnce in sence. Romè je Nietzschejanec v najvišji potenci. Gre preko vsega na svetu; vsa pota in vse steze vodijo do njega samega. Sam sebi je smoter in cilj. Ljudje navadnega pojmovanja so mu „zvezde v luži“

(107), „vsaka toleranca je zatajevanje samega sebe“ (108). Družabna pravila socialne konvencije so mu „šara“ (107) itd. Romè ni človek in pol, ampak zver in tričetrt.

Poleg socialnega jedra se da brez sile iz drame izluščiti še dvoje motivov, iz katerih potekajo konflikti. — Prvi je boj naravne pravice proti postavni. Torej motiv, ki ga je mojstrsko obdelal že Oto Ludwig v „Erbförsterju“, ki je glede trme gotovo enak slovenski trmoglavosti Rometu in Komarju. Subjektivna pravica se bori proti objektivni. — Drugi motiv je družabno vprašanje; v ta idejni krog je nanesel Kristan nekaj satire. Večerje, slavnosti, veselice, jour-fixi in vsakovrstne prireditve služijo v osebni kult prireditelja samega. Naslovi raznih prireditev so gole fraze, krinka, slepila in pesek v oči, koncesija družbi in osebni častilakomnosti. Reprezentantinja teh krogov, Marjana, je stara figura, ki ji tudi Kristan ni nadel novih potez, razen res elegantnih kretenj in salonskega dialoga. — Neizpeljan je ostal motiv rodne grude.

V sodnijskih scenah je Sitnik figura, ki sicer ni karikirana docela, ki pa meji vsaj že na tisto mejo, kjer se srečavata realizem in karikirana satira. Sitnikova omejenost in njegovo obnašanje sicer ne zaide v nedostojnost in ga ne zavede naravnost v neverjetnost, a je brezdvomno figura, ki zasluži, da postavimo poleg nje vprašaj.

Kakor je Kristan kaj rad problematičen in teoretičen v svojih nazorih, tako se tudi v tej drami ni izognil tej kvintesenci svojega bistva. Vse je teorija, praktična stran je zadeta le toliko, kolikor se pač krije teorija s prakso sploh v življenju. To se pa dogaja le redkokdaj. Zato je Kristanovo delo po pretežni večini glede jedra in izpeljave sujeta kot takega teoretična razprava teoretičnih naziranj. Le tako je n. pr. mogoče, da izgovori Ivanka one neokusne besede o zakonu, ki bi jih človek naivnemu dekletu še odpustil, če bi ne bile tako plitvo tendenciozne.

Glede tehnike ni delu oporekati ničesar. Teče gladko, scene so napete in koncentrirane, zapletljaji krepki, dialogi kratki, scenični efekti naravni in neiskani.

Nekaj posebnega je slog! Koncizen, lapidaren, ne pretiravam, bere se kot brzojavno poročilo. Niti ena sama beseda ni odveč, vse umerjeno. Prilike in podobe so, izvzemši par izjem — samostojne in pesniške. Tako rudimentarnega in lakoničnega dialoga nisem doslej naletel v nobenem, tudi neslovenskem delu. Na odru bo pa ta dialog pripravil tega in onega

igralca do obupa. Dvomim, da je tak dialog, ki se giblje v skrajnjih mejah še razumljive redkobesednosti, naraven in realen. Pro in contra v samih antitezah, vsak stavek v obliki sentence in citata je sicer apartna posebnost, ki je pri Kristanu še vrhutega elegantna, a je že za bralca dvomljive vrednosti, kaj šele za gledalca, ker vidi v takem izražanju hoteno iskanje in pogrša naravnega toka.

Če pozabimo socialistične tendence, nam delo ugaja, in le želimo, da ga poizkusimo tudi na odru. Kristan sicer s to dramo ni zanesel med nas novih idej, ampak premislil je staro, a danes vitalno vprašanje posvoje, ga oblekel v sprejemljivo dokazovanje, manj verjetno ogrožje in občudovanja vredno, dasi preizcizelirano formo.

Adolf Robida.

Janeza Trdine zbrani spisi. IX. knjiga. — Bajke in povesti. VIII. — Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1910. Str. 204. Cena K 2.50. — Urednik Trdinove literarne zapuščine je dal tudi devetemu zvezku njegovih zbranih spisov naslov „Bajke in povesti“. Gotovo je, da je ta naslov le malo prikladen, a še bolj gotovo, da Trdinovih spisov ni mogoče veljavno krstiti z nobenim starejših ali novih imen, kar jih ima koledar poetike. Trdina piše o vsem, kar vidi in sliši na samotnih izprehodih in v malih dolenskih krčmah ali kar si izmisli v tihi zapuščeni sobi: resnične bajke, včasih pristne, še večkrat racionalistično stilizirane, razprave o kmetijstvu, narodopisne črtice, čudne povesti brez začetka, zapletka in konca, resnične in izmišljene življenjepise, filološka premišljevanja — in to skoro vse obenem. On je gotovo edini zastopnik takega slovstva pri nas; tudi se ne morem spomniti, da bi bil v svetovni literaturi našel kaj podobnega.

Janez Trdina je na prvi pogled velika uganka. Človek, ki ga prvič bere, ne more biti prav najasnejši, kdaj le poroča in kdaj se norčuje, kdaj uči in kdaj le cinično deklamira, kdaj je resnično idealističen in kdaj naiven. Da razumemo Trdinovo pisateljsko osebnost, se je treba spomniti, da je živel in vzrastel ob času, ko je liberalizem bil ravno v cvetju. Ni mogoče tajiti, da so liberalna načela ob začetku razvoja mladino močno ogrela; besede o človeških in narodnih pravicah, o svobodi in napredku so imele tedaj še polno veljavo, ker je bilo treba poznejših razkrojnih let, da je zazijala notranja praznота in življenjska nesposobnost liberalnega načela. Trdina je veroval vanj vse dni svojega življenja — zato čuti moderen bralec nehoti nekaj otročjega in anahronističnega, kadar ga bere. Trdinovemu Ivanu Slobodinu (že to ime, skovano v okusu gimnazijskih psevdonimov, je značilno) so „zvezde vodnice: Resnica, svoboda in slavjanska ideja!“ Tudi v Trdinovi noči ni drugih zvezd, toda nam je pod tem nebom malo tesno, mračno in zlasti nekam dolgočasno.

To je ena komponenta Trdinove duše. Druga ravnotako važna in sodelujoča je čisto ljudsko, kmetško čuvstvovanje Trdinovo. On je le kmet, zdi se mu nekako zoprno in abotno, če ga imenuje kdo gospoda. Redkokdaj se more ubraniti pikre besede, kadar vzame v misel graščake, gospodo, škrice in sleparske doktorje. Najrajši poseda po krčmah, hodi po pašnikih in božjih potih in se družijo le s kmeti, delavci, pastirji in ribiči. Tu se je naučil tako kopirati kmetško besedo, kot je ni znal niti Jurčič. Ta beseda je včasih ljubka

in preprostolepa, toda mnogokrat je trda, robata in krivična, zlasti če govori o verski plati našega narodnega življenja. Kljub veselemu idealizmu, s katerim opaja Trdina svoje ljudstvo in ki mu je narekoval blagodoneče stavke: „Slovenec je čil in žilav človek pa nosi na svojih širokih plečih bremena, ki bi vsakega drugega zadušila; tolažila in dobre volje mu ne manjka nikdar dolgo; podoben je čvrstemu deblu, ki poganja nove veje, če so mu stare polomile nevihte... Med slovenskimi kmeti sem našel mnogo nemarnosti, surovosti in ostarelosti, ali tudi obilo narave, poštenja in resnice“ — je videti pri Trdinu neko pretežno nagnjenje k temu, kar je manj zdravo, manj lepo in manj dostojno v nas.

Mladi čas je gotovo preglasno oznanil Trdinovo slavo. Izšlo je že devet zvezkov njegovih zbranih spisov in iziti jih utegne še nekaj. Bralca se pri tem loteva nestrpnost kakor kraljice, ko je poslušala zgovornega Apolonija: hotel bi več jedra in tudi — več umetnosti. Resnica pa je, da je jezik Trdinov nad vse lep; njegov slog diha v mirnem, prijetnem ritmu, ki se nikdar ne zasope in nikoli ne pretrga. Samo to je Trdinova slava in ta bo ostala. *Franz Bregar.*

Dr. Capuder Karel: O luteranstvu na Goriškem. (Izvestje državne gimnazije v Gorici 1909 in 1910.) V zadnjih letih so izšle tri razprave o protestantizmu na Goriškem, in sicer: Schmidt, Die Gegenreformation in Görz-Gradisca, Wien 1908; Ipavec, Verski pokret na Goriškem v šestnajstem stoletju (Trubarjev zbornik, 1908, 251—260) in omenjeni Capudrov spis. Prva razprava s pridejanim listinskim dodatkom je pomanjkljiva in precej napačna, drugi pisatelj je porabil le tiskano literaturo, pa še te ne vse. Nasprotno je sestavil Capuder svoj spis o luteranstvu ne samo na podlagi dosedaj tiskanih pripomočkov, našel je tudi v raznih arhivih še mnogo neznanih arhivalij, ki jih je deloma v dodatku objavil. Tako je popravil marsikatero trditev dosedanjih zgodovinarjev in razširil naše znanje o tej dobi. Ker je ta razprava najpopolnejša in najboljša o protestantskem gibanju na Goriškem, zato hočemo v kratkih potezah naznaniti njeno vsebino.

Kakor na Kranjskem in Štajerskem, se je tudi na Goriškem razširjalo luteranstvo najprvo med duhovščino, potem med plemiči in nazadnje med ljudstvom. Nova vera — razširjali so jo dijaki, ki so študirali na nemških vseučiliščih, in trgovci — je hitro dobila precej privržencev, kajti oglejski kapitelj je bil v verskih stvareh še bolj mlačen kakor ljubljanski škofje za Ferdinanda I. Nadalje je pospeševala razširjenje luteranstva slaba vlada Ferdinanda I., ki, kakor na Kranjskem, tudi na Goriškem ni odločno nastopila proti protestantom, ter nasprotje med Ferdinandom in oglejskimi patriarhi zaradi jurisdikcije. Manjkalo pa je goriškim protestantom trdne organizacije, zato je povabil goriški deželni glavar grof Jurij Thurn Primoža Trubarja v Gorico (1563). Dve leti (do 1565) je uspešno deloval Trubar na Goriškem, nato ga je ukazal Ferdinand I. iztirati. Drugi marljiv oznanjevalec luteranstva je bil predikant Tomaž Osterman iz Vipave, ki je tudi moral zapustiti deželo (1565), ker je njegovo bogoskrunje — po obhajilu je napil iz keliha nekaterim navzočim ženskam — razburilo katoliško ljudstvo. Smelosti predikantov so prisilile katoličane, da so se združili. Generalni vikar Jakob Maracco je sicer

sklical sinodo v Oglej (1565), ki sta ji prisostvovala dva nadvojvodova komisarja; toda vsled medsebojne nezaupljivosti se je brezuspešno razšla. Ta needinost je dajala pogum protestantom, ki sta jih vodila Hanibal pl. Eck in Lavrencij Lanthieri.

TedANJI položaj katoliške Cerkve na Goriškem razvidimo iz vizitacije možniškega opata Jerneja grofa Porcia (1570). Ta nam je odkril neverjeten propad posvetne duhovščine in redovnikov. Plemiči so se bili polastili dohodkov od raznih beneficijev, nad katerimi so imeli patronat. Cerkveno premoženje so upravljali razni upravitelji tako, da se je vedno veliko prišlo njih žepa. Ob takih razmerah se je pač moralo širiti luteranstvo, ki je tudi že sililo v Italijo. Po vizitaciji je šel Porcia v Gradec k nadvojvodu Karlu, mu izporočil uspeh svoje vizitacije in mu nasvetoval, naj energično nastopi proti odpadlim duhovnikom. Toda turška nevarnost je povzročila, da Karel ni mogel z vso enerģijo nastopiti proti protestantom. Ker je moral štajerskim deželnim stanovom dovoliti (1572) svobodo veroizpovedi, so tudi goriški protestantje dobili večji pogum. Papežu seveda ni bilo prav, da je Karel odjenjal protestantom, zato je poslal omenjenega Porcia (1573) kot poslanca v Gradec, da bi pregovoril nadvojvoda k ostrejšim odredbam. Res je poslal nato (1574) nadvojvoda dva svoja komisarja v Gorico, ki sta pregovarjala ljudstvo, naj opusti novo vero.

Važneje za boj proti protestantizmu je bila ustanovitev arhidiakonata v Gorici. Katoliška restavracija je s tem zadobila trdno zaslombo, posebno ko je za razširjenje katoliške vere velezaslužni Janez Tavčar dobil to mesto (1577). Toda zopet je turška nevarnost pospeševala nadaljnji napredek protestantizma. Nadvojvoda Karel je moral na deželnem zboru v Brucku ob Muri (1578) ne samo štajerskim, koroškim in kranjskim, ampak tudi goriškim plemičem in celo mestom dovoliti svobodno veroizpovedanje. To izjavo za Goriško je izposloval s pomočjo protestantskih stanov ostalih notranjeavstrijskih dežel protestantski odposlanec Hanibal pl. Eck, ki pa o tem koraku ni obvestil svojih dveh katoliških kolegov. Zato so goriški katoliški stanovi protestirali proti takemu samovoljnemu postopanju, nasprotno so pa protestantje le prekmalu triumfirali. Kajti po monakovski konferenci, kjer so določili načrt katoliške reformacije, je pozval nadvojvoda Karel protestante, naj se povrnejo v katoliško Cerkev, ali naj pa zapuste deželo.

Sedaj sta začela Tavčar in generalni vikarij patriarhov Pavel Bizantij izboljšavati razmere med duhovščino, in sicer z velikim uspehom, kakor razvidimo iz vizitacijskega poročila Janeza Tavčarja, ki je medtem (1580) postal ljubljanski škof in l. 1582. vizitiral Goriško. Kot vizitator je Tavčar proti duhovnikom, ki so dajali s svojim pohujšljivim življenjem slab zgled, zelo strogo postopal. Pozval je tudi plemiče, naj se povrnejo v katoliško Cerkev. Vsi so brez obotavljanja obljubili izpolnjevati verske dolžnosti. Toda vidi se, da protestantizem ni imel odločnih, trdnih pristašev. Kajti kakor hitro je odšel Tavčar in je bilo zanje ugodno stanje, so zopet priznali luteranstvo in tako prelomili svojo slovesno obljubo. Trdovratnejši so bili luterani po kmetih, posebno v Vipavi, Sv. Križu in Rifenbergu, kjer jih je bilo največ. Tem je naložil Tavčar radi njih zakrknjenih src denarne globe, ki jih pa neodločni deželni glavar ni

izterjal. Pač pa je Tavčarjeva vizitacija dala pogum katoličanom in zajezila agresivno luteransko silo.

Ostreje je postopal proti protestantom generalni vikar Pavel Bizantij, ki je drugo leto po Tavčarju vizitiral deželo. Nalagal je odpadli in slabi duhovščini globe, ki jih je takoj izterjal ter jih porabljal za karitativne in druge cerkvene namene, odstavljaj je nevedne in nevesče duhovnike, oznanjeval besedo božjo ter delil sv. zakramente. Ta odločni nastop je povzročil, da so smeli protestantje ali zapustiti deželo, ali pa se podati na svoja posestva.

V tem umrje nadvojvoda Karel (1590) in namesto njegovega mladoletnega sina Ferdinanda je vladal najprvo nadvojvoda Ernest in potem nadvojvoda Maksimilijan. Obema so se goriški stanovi brez obotavljanja poklonili v nasprotju s protestantskimi stanovi v drugih notranjeavstrijskih deželah. Jasno je bilo vsakemu, da je izgubil protestantizem na Goriškem vso življenjsko silo.

Največ zaslug, da je zmagala na Goriškem katoliška reformacija, ima naslednik Pavla Bizantija, koadjutor oglejskega patriarha Franc Barbaro. Na poziv papeža Klementa VIII. je vizitiral (1593) avstrijski del oglejske škofije in je poročal o tem nadvojvodu in papežu. Vizitacija koadjutorja Barbara je dosegla popoln uspeh: strogo je nastopal vizitator proti slabim duhovnikom, protestantski plemiči so se povračali, tudi vsled odločnega nastopa Ferdinandovega, v katoliško Cerkev, ljudstvo je pripoznalo katoliško vero, kapucini in jezuiti so pričeli misijonsko delo med ljudstvom, škofijska sinoda v Gorici (1602) je pa natančno določila uveljavljanje tridentinske reforme.

— K —

Osmero blagrov ali nauk o srečnem življenju. Spisal Ant. Kržič. Samozaložba. Prodaja Katoliška Bukvarna. Broš. 1'60 K, vez. 2 K, po pošti 20 vin. več. — Pisatelj pravi v uvodu druge izdaje: „Ta knjiga ni, kakor mnoge druge, da bi jo čitatelj kot kako povestico, kar slastno prebravši, vrgel v kot ter se nikdar več ne zmenil zanjo. Želim, da bi bila nekakšna družinska knjiga, ki naj se opetovano čita iz nje, skupno in posamezno.“ Knjigo je priporočila potreba druge izdaje samaposebi.

Dr. Josip Gruden: **Zgodovina slovenskega naroda.** I. zvezek. (Kritiku¹ in čitateljem.) Mohorjeva družba se je lotila hvalevrednega podjetja, da izda poljudno pisano zgodovino našega naroda. Da je s tem ustregla splošni želji in potrebi, priča zanimanje, s katerim se je prvi zvezek sprejel. Vendar se mi zdi potrebno na tem mestu, kjer je izšlo prvo daljše poročilo o knjigi, podati nekaj komentarja, da osvetlim stališče, raz katero je treba knjigo presoati.

Predvsem bi svaril pred napačnim, romantičnim precejevanjem naše preteklosti. Zgodovina ni vedno epopeja, ki povečuje starodavne junake in njihove čine, boje in zmage, slavna dela slavnih mož, temveč prav pogosto je elegija, ki mlo toži o preganjanju in zatiranju. Predvsem pa ne gre slovenske zgodovine sporejati z rusko ali poljsko in odtamkaj jemati merilo zanjo. Mnogim tujim in slovenskim znanstvenikom je dognana resnica, da Slovenci sploh

¹ Glej „Dom in Svet“ št. 11.

nimamo zgodovine, češ da nismo političen, državno-tvoren narod, ki bi imel svojo ustavo, dinastijo, ki bi bil v zgodovini svojo individualnost izrazil v posebnih političnih oblikah. Ti možje pravo trde, ako je zgodovina le opis kraljev, vladarjev in njihovih bojev. Toda splošno je že prodrlo v znanstvu naziranje, da je to pač le ena stran narodovega življenja in da je še mnogo drugega, kar je vredno našega zanimanja. Naša zgodovina ni zgodovina knezov in vojvodov, ker je doba neodvisnosti premalo časa trajala, tudi ni v prvi vrsti zgodovina slavnih mož, temveč je zgodovina slovenskega ljudstva, kako je živelo, delalo in trpelo, kakšnim vplivom je bilo izpostavljeno, kako so nastale tiste politične in kulturne oblike, ki v njih sedaj živi. To je sicer le notranji del zgodovine, ki je manj blesteč kakor epopeja o slavnih vladarjih, bojih in zmagah, pa ima vendar velik pomen in je vreden zgodovinske preiskave in celotne slike.

Kritiku se zdi prvi zvezek, ki obsega zgodovino od VI. do XII. stoletja (prvo poglavje je le uvod) „očividno pretesen, ker se na tako majhnem številu strani ne more opisati tako velik oddelek naše preteklosti na način, ki bi bil poljuden in bi segel narodu v dušo“. Iz teh besedi moram sklepati, da naša zgodovina v zgodnjem srednjem veku g. poročevalcu ni znana. Koliko pa imamo zanesljivega zgodovinskega gradiva iz te dobe? Razen poročila Pavla Diakona, anonimnega solnograškega zgodopisca in legend o slovanskih apostoli le kopo kupnih pogodb, darilnih listin in neznatnih drobtin o nekaterih svetnih in cerkvenih veljakihi. Iz njih dobimo sicer nekaj doneskov k zgodovinski topografiji, k življenjepisu bavarskih in drugih nemških vojvodov, toda za slovensko zgodovino zelo malo podatkov. Tem listinam izžeti kaj življenja, ki bi se moglo opisati „z epično širokostjo“, je zelo težavno, ako naj se podaja zgodovina, ne pa izmišljotina.

Schiller se je nekoč izrazil: „Die Geschichte ist nur eine Rüstkammer für meine Phantasie.“ Zato ima sicer sloves, da je velik pesnik, toda slab zgodovinar. Kdor bi hotel plod svoje domišljije prodajati za resnico, ga zadene usodni očitek, da potvarja zgodovino. Trdina je hotel pogansko dobo naše zgodovine poživiti in izpopolniti z raznimi neresničnimi zgodbami o Vrelu in Drohu itd. Pa s kakšno vnemo so mu kritiki za petami! Kako preiskujejo in zavračajo vsako njegovo trditev, ki jo je bil zagrešil v mladostni bujni domišljiji. Poljudna, kakor sploh vsaka zgodovina mora biti predvsem resnična, sicer ni vredna, da se tiska. S tem pa ne zametavam vsake pripovedke o znamenitih zgodovinskih spomenikih in osebah, ako se jo označi kot pravljico, ker so take pripovedke plod ljudske domišljije in njegovega naziranja in označujejo svojo dobo, kakor grajska razvalina, samostan ali znamenje. Strogi kritik mi utegne očitati, da sem v tej zadevi celo premalo izbiren. — Zakaj se ne obravnavajo obširneje vprašanja „o prvotni domovini Slovanov, njihovem jeziku, življenju in navadi“? Odgovor: ker nam o tem zgodovinski viri prav malo poročajo. Kar se o kulturnem

življenju starih Slovanov navadno nahaja v knjigah, je le rekonstrukcija slavistov na temelju staroslovanskega besednega zaklada. Ti podatki pa so uporabljeni v poglavju „Iz življenja naših pradedov“. Mnenje, da za zgodnji srednji vek zgodovinski viri v toliki obilici teko, da se kar zlahka delajo „kompendiji“ in „kompilacije“, je popolnoma napačno.

Dotakniti se mi je tudi napačnega naziranja, češ da bode slična zgodovina bolj služila dijaštvu in srednjemu izobraženstvu kakor pa širokim slojem. Izobrazbe našega naroda ne smemo podcenjevati. Spričo tolikih šol, časnikaštva in izobraževalnih društev, ki dan za dnem nudijo ljudstvu teže prebavljive hrane, kakor pa jo nudi taka zgodovinska knjiga, sem prepričan, da jo bode ljudstvo s pridom čitalo in lahko umelo. Nikakor nisem tega mnenja, da je treba Mohorjeve knjige danes v tistem naivno preprostem slogu pisati kakor pred petdesetimi leti. Nekaj smo tekom polstoletja že vendar napredovali. In če so takrat ljudstvu nudili le mleko, si danes želi pač že tečnejše hrane.

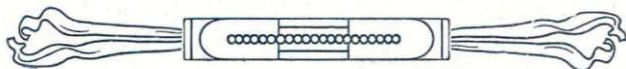
Slednjič še nekaj o „idealnem smotru“. Nedavno mi je rekel neki slovenski pisatelj, da bode moja „Zgodovina“ dobro služila romanopiscem kot zakladnica pri spisovanju zgodovinskih romanov in povesti. Prav, če služi takemu namenu. Pisatelji bodo napolnili zapuščene gradove in samostane z ljudmi svoje domišljije, snovale se bodo nežne vezi, bili se bodo boji, o katerih zgodovina ničesar ne ve, padale bodo žrtve, ob katerih se bodo žalostile mehko čuteče čitateljice. Prav prepričan sem, da bodo take povesti bolje dosegle „idealni namen“ in „prožele ljudsko dušo“, kakor stvarno pisana zgodovina. Toda vzlic temu ne težim za njim, ker mi je geslo „resnico piši vestni zgodovinar!“ Vendar naj pripomnim, da celotno delo ne bode nikakor tako skromno, kakor meni g. poročevalec. Razdelitev v pet zvezkov je le kronologična. Od trinajstega stoletja naprej se je šele pri nas bujneje pričelo razvijati zgodovinsko življenje, odtedaj se množe zgodovinski viri, kronike, biografije in tudi epiška širokost bode upravičeno prišla do veljave. Že drugi zvezek, ako bode izšel skupno v celoti, bode imel še enkrat večji obseg kakor prvi; nadaljnji zvezki pa se bodo delili v več snopičev. Slovenske zgodovine bode torej že nekaj videti. Pridružujem pa se poročevalčevi zahtevi, naj odbor „Mohorjeve družbe“ knjigo dostojno opremi in ilustrira.

Nekoč je pesnik Stritar o slovenski zgodovini izrekel prezirljive besede, češ:

Pustimo tiste zgodovinske smeti,
nič pravega v njih ne najdemo zase.
Recimo, Slovenije bilo ni,
Slovenija bodi na večne čase.

Jaz bi temu odločno ugovarjal. Kakor moramo trezno presojsati svojo preteklost, ne pa je gledati v romantični svetlobi, tako vendar tudi ne gre lahko miselno zametavati, kar imamo. Zbirati moramo zgodovinske drobce in „smeti“, ker nam, umno sestavljene, podajo celotno muzivno sliko našega naroda.

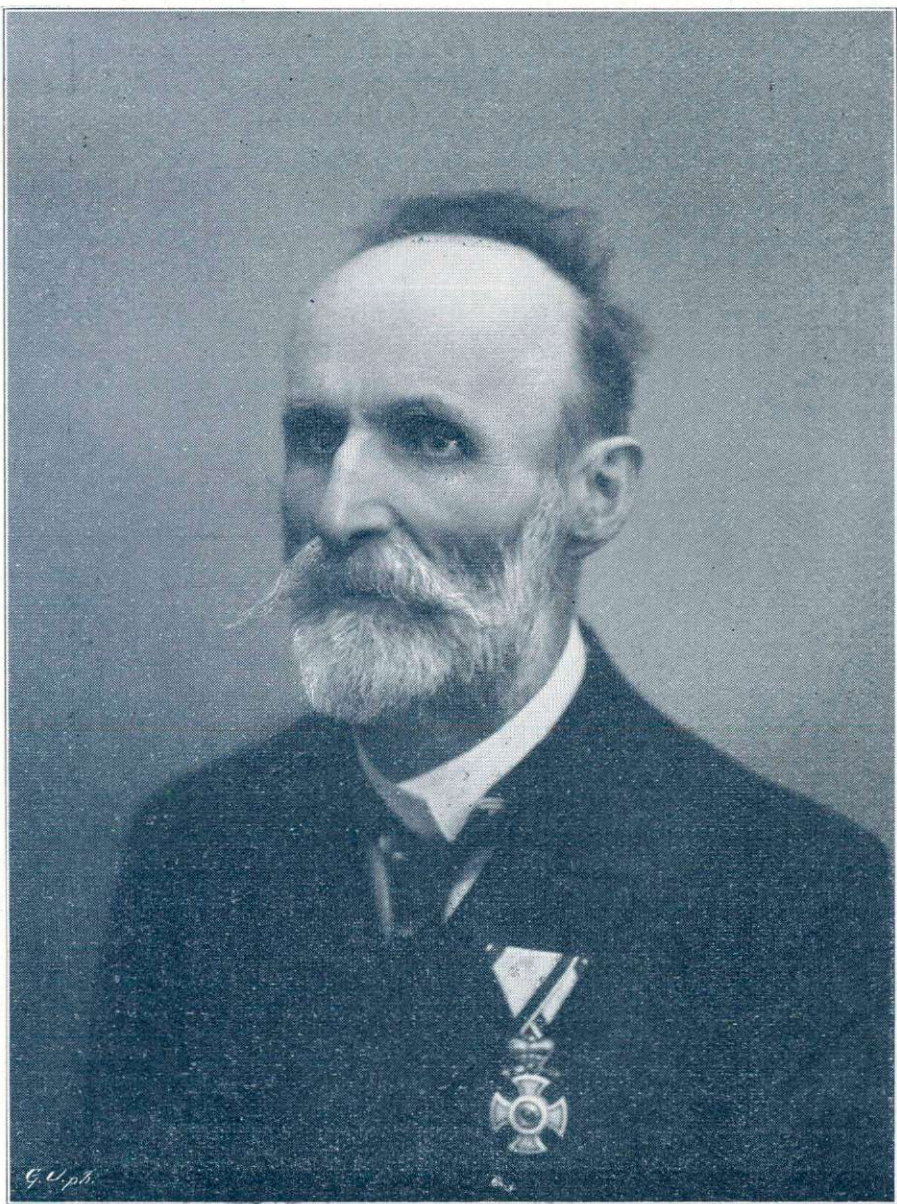
Dr. Josip Gruden.

To in ono.

Franc Gerbić.

Dne 5. oktobra t. l. je slavil naš zaslužni slovenski skladatelj in ravnatelj Glasbene Matice, Fran Gerbić, svojo sedemdesetletnico. Rodil se je leta 1840. v Cerknici na Notranjskem. Obiskoval je v Ljubljani realko in pozneje pripravnico. Po dokončanih študijah je bil imenovan nadučitelj v Ilirski Bistrici. Kmalu pa je zapustil ta poklic in se podal v Prago, kjer se je na konservatoriju posvetil solopetju, klavirju in kompoziciji. Po dovršenju konservatorija je prevzel angažma

FRANC GERBIĆ

pri Narodnem gledišču v Pragi kot junaški tenor, po enoletnem bivanju je odšel k operi v Zagreb, kjer je bival 9 let, potem v Ulm in slednjič v Lvov. Tukaj se je poslovil od glediške kariere in sledil častnemu povabilu kot profesor solopetja na konservatoriju v Lvovu; po 4letnem delovanju na tem zavodu se je podal k nam v Ljubljano, kjer je prevzel mesto ravnatelja v Glasbeni Matici. V Ljubljani je deloval tudi mnogo let kot kapelnik pri naši operi, katero je ustvaril, kot profesor na pripravnici in kot regens chori pri cerkvi sv. Jakoba. Kot skladatelj je znan širom naše domovine in izven nje. Stvoril je mnogoštevilne moške in ženske zборе, kantate, pesmi, koračnice, klavirske komade, cerkvene speve, maše in simfonije ter osobito opero „Kres“. Slavljeneč je častni član hrvaškega narodnega gledišča in deželnega glasbenega zavoda in imeitelj viteškega križca Danilovega reda. V današnji številki prinašamo slavljenčevo sliko.

Davorin Jenkov častni večer.

V spomin petdesetletnice slovenske narodne himne „Naprej zastava Slave!“ je priredila Gl. Matica dne 6. nov. t. l. svojemu častnemu članu, skladatelju Davorinu Jenku, častni večer.

Vpeljal nas je vanj g. prof. dr. Fr. Ilešič, ki je v svojem vseskozi pesniško nadahnjem in navdušenem slavnostnem govoru lepo in zanimivo osvetljeval dobo, v kateri je nastal naš „Naprej“, in nam v tej dobi narodnega probujenja še posebno slikal nastop Simona Jenka kot pesnika, Davorina pa kot skladatelja.

Nato se je vršil koncert, sestojč iz samih Davorin Jenkovih — in sicer od njega samega izbranih — skladb.

Najprvo smo čuli moške zборе: „Pobratimija“, „Lipa“ in „Na moru“. Kje je kak slovenski pevec, ki bi ne bil še nikoli pel vsaj prvih dveh, našemu ljudstvu v kri in mozgu prešlih pesmi? Kje je pa tudi kak pevovodja na Slovenskem, ki bi bil zlasti „Pobratimijo“ izvajal že kdaj na tako originalen, mirnodosten in svečanoresen način, kot je to storil topot mojster Hubad! Tudi se ne spominjam, da bi bil Matični moški zbor v zadnjih letih kdaj proizvajal kako skladbo bolj dovršeno kot ravno pri tem častnem večeru „Pobratimijo“. Zato ni čuda, če pozornemu poslušalcu v takih trenutkih zaraja duša in bi od veselja najrajši zavriskal, če bi to v koncertni dvorani ne bilo nedostojno. Tudi nežno „Lipo“ je zbor zelo okusno izvajal in omenjam še kot posebno vrlo uspelo mesto: *pp*, oziroma crescendo in decrescendo v drugi, oziroma, ker je zbor pel le prvo in tretjo — v tretji kitici. Srbski zbor „Na moru“, ki ga je moški zbor zapel istotako sigurno in točno kot prejšnja dva, je prikupljiva skladba, dasi nekoliko drugačnega značaja in fature nego prvi dve slovenski. Precej značilen v melodiji in lahkotno valovit v ritmu učinkuje ta zbor še najbolj s svojim nad vse krepkim in odločnim končnim *ff*.

Za temi tremi zbori je sledila slavnostna overtura za veliki orkester, ki jo je Davorin Jenko zložil v Belgradu l. 1902. Ta overtura je v temah kakor tudi v izpeljavi zelo preprosta, in ne morem o njej trditi, da bi bila na naše poslušalce napravila posebno slovesen in močen vtis. Bolj interesantna in bolj naširoko zamišljena, sploh krepkejša in veličastnejša je gotovo overtura „Kosovo“, zložena v Belgradu l. 1872. in spominjajoča na žalostni boj, ki je bilo v njem uničeno srbsko carstvo po Turkih l. 1389. — Obe ti dve orkestralni točki je dokaj dobro izvedla „Slov. Filharmonija“ pod vodstvom novega kapelnika, g. Edv. Czajaneka.

Tri samospeve: „Dve utvi“, „Strunam“ in „Kam?“, zložene že l. 1860. na Dunaju, je z gorkim občutkom zapel tukajšnji operni pevec, g. Iličić. Njegov glas je tudi prav prijeten, in bi mu v svrhu večjih in sigurnejših uspehov privoščil le še nekoliko več višine in moči. Lepo ga je spremljal na klavirju učenec Gl. Matice, g. Ravnik.

Romano „Mlada Jelka“, zloženo l. 1874., je pela sopranistinja gospa pl. Foedrantspergova ter je s svojim voljnim, simpatično donečim in prav dobro izšolanim glasom pripomogla sicer enostavni skladbi do celotnega uspeha. G. pl. Foedrantspergova je nastopila tudi v krasnem, naravnost elegantno zloženem kvartetu iz spevoigre „Vračara“, ki so v njem razen nje peli še: gospica Maličeva (alt), g. Kovač (tenor) in g. Rumpelj (bas). Vsi štirje so svoje vloge odlično pogodili.

Ženski zbor Gl. Matice je samostojno nastopil z ljubkim, v narodnem tonu zloženim dvospevom „Na tujih tleh“, popolni Matični mešani zbor pa je zapel znano, a vedno lepo, mehko in sanjavo „Tiho luno“. Izvajanje obeh skladb je bilo hvalevredno, le prepogosto fraziranje, t. j. oddeljevanje posameznih period in stavkov v manjše pododstavke in kosčke, je nekoliko motilo. Fraziranje je pri izvajanju katerekoli skladbe neobhodno potrebno; s prepogostim fraziranjem se pa ruši enota in kolikortoliko oslabi učinek skladbe.

Krona častnega večera v glasbenoumetniškem oziru je bil zbor ciganov iz spevoigre „Vračara“. Pri tej točki je dvorana takorekoč oživela. Ta mešani zbor s spremljanjem orkestra je zares glasba, je užitek prve vrste. Živa kot le kaj je ta glasba, originalna, tudi v formalnem oziru čudovito lepo zaokrožena, že kot zbor dobra, z orkestrom seveda pa še bolj izvrstna. Obžaloval sem le, ker je niso ponovili. Občinstvu je izredno ugajala, in bo Gl. Matica prav storila, če spravi to Jenkovo delo še večkrat na oder.

Kot zadnji točki sta bila na sporedu še dva moška zbora: „Vabilo“ in „Naprej“. „Vabilo“ je brezdvomno eno izmed boljših Jenkovih del in je tudi topot našlo v zelo številnem moškem zboru Gl. Matice izborne izvajalce. Vendar — vsaj zdi se mi tako — je bil vtis pri prvem izvajanju v lanski sezoni večji.

In zdaj še „Naprej“. Ta je občinstvo zopet podžgal. Pevci so ga morali na splošno željo ponovno izvajati. Pri dvakratnem zaporednem ognjevitnem in dovršenem izvajanju „Napreja“ je imel vsakdo najlepšo priliko prepričati se o lepoti in markantnosti naše narodne himne. Prepeva je skozi in skozi slovenski duh. To je ena njenih poglobitvenih vrlin. In ravno vsled pristno slovenskega značaja se je „Naprej“ Slovencem tolikanj priljubil. Ta himna, ki je navduševala Slovence že petdeset let, naj nas navdušuje za naš narod in našo zemljo še naprej!

Davorinu Jenku pa kličem: Če Te Srbi in Hrvatje ljubijo in se Ti klanjajo, mi Slovenci Te ljubimo še bolj iskreno. Saj si naš in Tvoja slava, ki jo uživaš pri naših južnih bratih, je tudi naša slava.

Stanko Premrl.

* * *

Davorin Jenko je bil rojen 10. nov. 1835 v Dvorju na Gorenjskem. Mladostna in gimnazijska leta je preživel doma in v Trstu, odkoder je, gnan od želje po strokovnem študiju, odšel na Dunaj. Minilo je precej časa, preden se je toliko sprijaznil z Justinijanovim zakonikom in drugimi pravnozgodovinskimi viri, da je mogel napraviti prvi državni izpit. Že takrat se je v njem krepko oglašal umetniški poklic. Kmalu je „Slovensko pevsko društvo“, ustanovljeno l. 1859., zapelo vrsto pesmi, ki so nadaleč raznesle Jenkovo slavo: „Pobratimija“, „Hej rojaki“, „Strunam“, „Tiha luna“ in druge. „Naprej“ je Jenko komponiral eno leto pozneje (1860); sam nam pripoveduje, kako se je to zgodilo: Dolgo časa je že iskal primerne napeve, a ga ni mogel dobiti; a nekega dne ga zloben članek stare „Presse“ proti Slovencem, ki ga je bral v kavarni, tako razburi, da vrže časopis proč in odhiti v Prater. Zunaj je bil krasen majniški dan; Jenko drvi v sveti jezi po ulicah in v trenutku se oglasi v srcu dolgo iskana melodija; umetnik stopi v gostilno „Zum Hirschen“ in jo hitro napiše na kosček papirja. To je bil rojstni dan naše narodne himne. Izvajali so jo prvič 22. okt. l. 1860. na Dunaju.

Po štirih letih se je Jenko slednjič poslovil od pravnega študija in dobil po posredovanju tedanjega direktorja dunajskega konservatorija službo pevovodje v Pančovi. Pozneje je postal pevovodja „Belgrajskega pevskega društva“

in l. 1871. kapelnik narodnega gledališča v Belgradu. Srbi se mu imajo zahvaliti za mnoge kompozicije, ki se pojejo sedaj med vsemi slovanskimi narodi, kot „Sabljó moja dimiščijo“, „Što čutiš, Srbine tužni“ itd.

○●○

† Marija Konopnicka.

Poljskemu narodu sta letos v kratkih presledkih, druga za drugo, umrli glavni predstaviteljici ženskega delovanja na slovstvenem polju: Elza Orzeszkowa (Ožeszkowa) in Marija Konopnicka.

Dne 8. septembra je raznesel brzojav po vsem svetu, da je istega dne ob 5. uri 15 minut zjutraj v zdravilišču Kiselki pod Levovom umrla velika poljska pisateljica svetovne slave Marija Konopnicka.

Marija Konopnicka, rojena Vasiljevska, je zagledala luč sveta v Sieniatkah (Šenjontkah) leta 1846. Šolala se je od začetka v gubernialnem mestu Kališu na Rusko-Poljskem, pod skrbnim nadzorstvom svojega očeta, ki je izgubil ženo in potem vso svojo ljubezen izlil na otroka. Potem je obiskovala v Varšavi neki penzionat, kjer je imela za šolsko tovarišico poznejšo drugo slavno pisateljico Elzo Orzeszkovo. Leta 1862. se je omožila z veleposestnikom Jožefom Konopnickim v Bronovu v lenčickem kraju na Poljskem.

Že zgodaj se je pričela pečati s pisateljevanjem. Z zanimanjem je čitala stare poljske kronike, ki so se nahajale v bronjevski knjižnici, opazovala je pa tudi marljivo življenje v široki prirodi in v nizkih kmetskih kočah. Obiskovala je preprosto ljudstvo v njegovih stanovanjih, poslušala njegove pripovedke in pesmi, opazovala njegovo trpljenje in življenje. Usoda revnega kmetskega ljudstva in razkošje bogate prirode božje je naredilo globok vtis na njeno mlado dušo ter ustvarilo podlago njene poezije. Sočutje z ljudstvom in veselje nad prirodo božjo se je zlilo v njenih prsih v ono mogočno poezijo, ki se je razlegla po vseh poljskih krajih in prodira vedno dalje v tihe kmetijske koče.

Leta 1875. je šla krepiti svoje zdravje v Ščavnico pod Visoko Tatro, kjer so mogočne gore in v divji prirodi živče, od kulture še nedotaknjeno ljudstvo istotako naredili silen vtis na njeno dušo.

Pozneje je prodala svojo vas in živela večinoma v Varšavi. Od leta 1890. je potovala mnogo po tujini ter si ogledala Nemčijo, Francijo in Italijo, kar je silno vplivalo na njeno slovstveno delovanje in na razvoj njenih idej. Leta 1902. je obhajal poljski narod 25letni jubilej njenega slovstvenega delovanja. To je bila ena največjih narodnih slavnosti poljskih v zadnjih letih. Pri tej priliki ji je podaril hvaležni narod posestvo Žarnovec med Jaslom in Krosnom pod Karpati v letno bivališče.

Toda velika pisateljica je samo sedem let preživela ta svoj jubilej. Njeni izmučeni duši ni bilo dano, da bi več časa uživala tako zaželjeni mir. Njeno srce je prenehalo biti veliko prezgodaj za svojo domovino in za svoje ljudstvo.

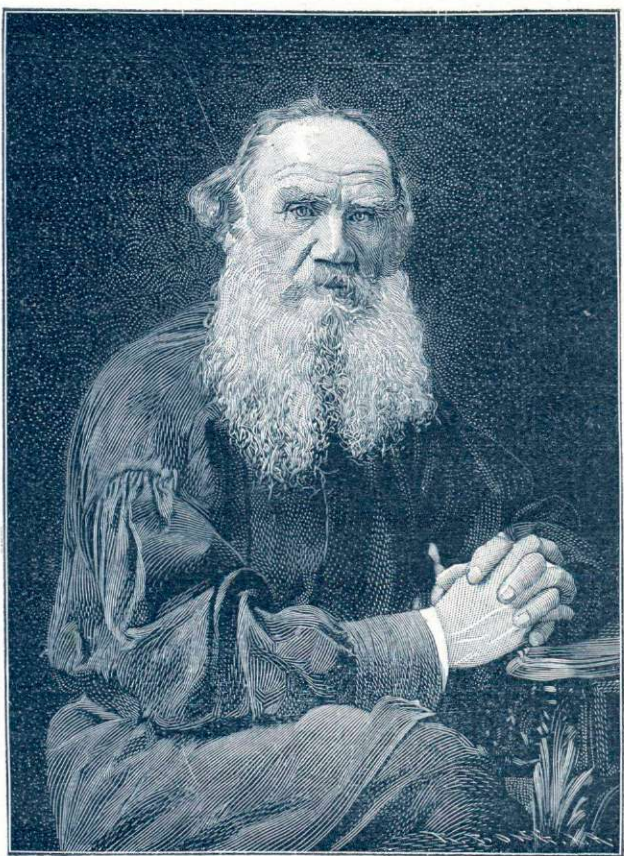
Konopnicka sicer ni imela prave katoliške vzgoje in njeno srce ni poznalo duha naše vere. Pod rusko vlado, kjer je katoliška vera tako zatirana in prebivalstvo nima prilike, da bi občutilo vse blagonosno delovanje katoliške vere in jim v nasprotnih šolah že zgodaj vcepijo razne predsodke, se večkrat zgodi, da ljudje, ki so po svojem srcu popolnoma katoličani, napačno sodijo katoličanstvo, katerega ne poznajo.

Tako je bilo tudi s Konopnicko.

Mislila sicer ni z nami, toda njeno srce je bilo popolnoma katoliško, veliko in toplo čuteče za svojega sobrata. Zlasti v mladosti prekipeva njena boleost včasih skoraj do

obupa in v takih trenutkih se ji iztrgajo iz prsi vzkliki, ki zvene kot bogokletstvo. V takih trenutkih bi hotela „nebo pretresti s svojimi protesti“ in ognjene strele spuščati pred božji prestol, slednjič pa prizna s solzami v očeh svojo vero, ozre se na modro z zvezdami posejano nebo ter zapiše s krvjo svojega srca: „Solze so mi tekale iz očesa kot toča srebrna, dokler nisem z glasom, ki je pretresal mojo dušo, rekla: in vendar je on gori! Jaz ga čutim!“ Na nekem drugem mestu moli duša pesnikinje in prosi, „da bi mogla biti kaplja na obleki božji“, ne da bi zase uživala nebesa, ampak da bi tresoča se pred tvojim veličastvom bila tolažilna solza za našo zemljo.

Marija Konopnicka je živela in delovala v najtežavnejših časih poljskega naroda. Nastopila je takoj po krvavi vstaji leta 1863., ki je potlačila duha poljskega naroda in mu odvzela svežost in pogum bolj kot katera druga zgodovinska nesreča. Na političnem polju je zavladalo najhujše

† LEV NIKOLAJEVIČ TOLSTOJ

preganjanje in na kulturnem polju je zavladalo geslo „pozitivnega dela“. Vsak naj skrbi zase in gleda, da se kolikor mogoče obogati, vsak idealizem in vsako višje stremljenje naj se pa odloži. Doba tega suhoparnega materializma se imenuje na Poljskem „doba pozitivizma“.

Tu je posegla vmes predvsem Konopnicka s svojim neizčrpljivim idealizmom in globokim čuvstvom. Sienkievič je odprl poljskemu narodu v svojih romanih zlate zakladnice slavne preteklosti. Konopnicka je pa obrnila njegovo pozornost na tiho in trpeče ljudstvo. Tako je slednjič bila premagana doba hladnega pozitivizma, mladina je spet pričela kipeti in se navduševati in duša poljskega ljudstva se vzbuja. To je v veliki meri zaslug Konopnicke.

Najkrasnejše delo Konopnicke je labodja pesem, ki ima naslov „Gospod Balcer v Braziliji“. To delo se lahko meri z „Gospodom Tadejom“ Mickiewića. Za predmet ima tragedijo kmetskega izseljevanja v Brazilijo. Škoda, da nimamo o Konopnicki še nobenega obširnejšega životopisa (nekaj je o njej pisal dr. Prijatelj) in da nimamo nobenega njenega umotvora prevedenega na slovenski jezik.

† Lev Nikolajevič Tolstoj.

V nedeljo 20. novembra je raznesel brzojav po vsem svetu, da je preminul eden največjih duševnih velikanov, ki je mnogo desetletij vladal nad duhovi človeštva in vrezal svoj pečat v umetniško tvorjenje človeškega duha — Lev Nikolajevič Tolstoj.

Razdeljena so mnenja, kar zadeva njegovo filozofsko, versko in нравno naziranje, in mi mu v tem ne moremo pri-trjevati. Ves svet ga pa slavi, brez razločka narodnosti, vere in političnega naziranja, kot enega prvih slovstvenih vele-umov sveta in ime pisatelja „Ane Karenine“ in „Kreutzerjeve sonate“ bo ostalo nepozabljeno med človeškim rodom.

V prihodnjem letniku prinesemo o njem daljšo razpravo.

80089

Slovenska jubilejna razstava v Ljubljani, prirejena v proslavo cesarjeve osemdesetletnice v Jakopičevem paviljonu, si je stavila za nalogo, pokazati razvoj slovenske upodablja-joče umetnosti zadnjih 80 let. Že zdavnaj je bilo potrebno po-dati našemu občinstvu priliko, da vidi svoje umetnike zbrane in razvrščene, ker se s tem najkrepkeje vzbudi zanimanje in tudi umevanje za slikarstvo. Obenem pridejo tudi moderni, ki jih občinstvo po veliki večini še vedno odklanja, šele poleg starih do veljave, kajti le kdor starih ne pozna, more mlade brezpogojno obsoditi. Da se je ta misel ostvarila, gre zaslug g. Jakopiču. — O razstavi sami bomo govorili pri-hodnjič.

09960

Naše gledišče.

Letošnja glediška sezona se je otvorila s predstavo Medvedove žaloigre „Kacijanar“. Bil je to čin pietete do našega velikega pesnika. Že z ozirom na lepi jezik in na domoljubno vsebino je vredna, da se je igrala. Obisk je bil velik, igranje pa ni zadovoljilo. Glavna napaka je bila, da naše gledišče nima sil za junaške vloge.

Dalje se je predstavljalo doslej: Gerhart Hauptmann: „Hanice pot v nebesa“, dramatična poema v dveh delih s petjem in godbo. Videli smo jo samo eno nedeljo popoldne in se ni več ponavljala, dasiravno se je igralo za naše razmere jako dobro in je vsebina pretresljiva. Edina pomanjkljivost je bila, da našemu gledišču za tako predstavo primanjkuje uprizorilnih sredstev. Tej drami se je dodala burka v enem dejanju „V civilu“, spisal Gustav Kadelburg. Tej burki se mora odrekat vsaka umetniška vrednost. Njena edina pri-vlačna sila je nekaj grotesknih komičnih prizorov. Bolestnost se je pretiravala včasih, da je postala skoraj neokusna. Vi-deli smo menda prvič v našem gledišču neko madžarsko dramo. Bila je to drama v štirih dejanjih „Tajfun“, katero je spisal Melhijor Lengyel. Predstavlja nam Japonce v Evropi in je po svoji vsebini domoljubna tendenca, razvita do skraj-nosti. Igralo se je dobro in drama sama je zanimiva. Dalje smo videli prizore iz ruske revolucije, namreč tragedijo v štirih dejanjih „Moloh“, katero je spisal Lev G. Birinski. Ta drama se je uprizorila v zadnjem času po raznih nemških in slovanskih odrih. Ponekod jo je kritika ostro napadala, češ da je presurova in ima preveč revolucijsko tendenco. „Lokalna železnica“, katero je spisal Ludovik Thoma, je zabavna šaloigra, ki ima nekaj jako komičnih momentov in značajev. Nudila je prijetno zabavo. „Punčika“, dramska slika v enem dejanju, katero je spisala Božena Vikova-Ko-meticka, ima zopet tendenčno vsebino. Njen predmet je žensko vprašanje. Isto se mora reči o drami „Neznanka“ (La femme X),

katero je spisal Francôz Bisson. Nerazumljivo nam je, kako je mogla naša dnevna kritika pisati, da je ta drama brez globlje duševne vsebine in zmisla. Razpravlja namreč vprašanje, zakaj pade ženska, in pride do zaključka, da je njene padca vedno kriv kak moški. Kadar stopi ženska na napačno pot in se hoče vrniti, je moški ne sme odbiti, ampak ji mora podati prijazno roko. Drugače pada vedno bolj in propade popolnoma. Artur Schnitzlerjeva drama v treh dejanjih „Ljubimkanje“ kaže žalostni izid takozvanega ljubimkanja. Učinkuje močno na živce, a nima globljega zmisla. Herman Sudermannov „Fric“, drama v enem dejanju, ima za predmet staro resnico, da jabolko ne pade daleč od jabolane. V svojem razvoju ima nekaj pretresljivih momentov. Igra „Zakonske metode“, spisala Maurice Hennequin in Bierre Weber ni zaslužila, da je prišla na oder. Vsebina te burke je, da je ženska vedno enaka in vedno ničvredna, naj se ravna z njo tako ali tako. Prevedel je to burko Vladimir Levstik. Podobna sodba se mora izreči o drugi burki istega pisatelja: „Sladkosti rodbinskega življenja“. Al. Engel in Jul. Horst: „Svet brez moških“ je burka, ki ima za predmed „Das ewig Weibliche“.

Večjo in pomenljivejšo stvar smo videli zopet v zadnjem času. Igrala se je drama „Ekvinokcij“ največjega hrvaškega dramaturga Iv. pl. Vojnoviča. Ta drama ima mnogo silnih prizorov. Lepa je tragična postava stare Jele, ki se vse življenje v boju s trdo usodo pokori za svoj greh. Vendar se mi zdi, da njej nekaj manjka do popolno harmoničnega zaključka. Jelin zapeljivec Niko Marinovič ni bil tako kaznovan za svoje zločine, kakor bi pravičnost zahtevala in kakor smo videli na Jeli. Zločin in kazen nista v vsej drami enako harmonično izpeljana.

Kar zadeva igranje samo, ne moremo biti z njim toliko zadovoljni, kakor smo lahko vsaj povprečno z repertoarjem. Dramatična umetnost je pri nas še v povojih. Prišli nismo še čez meje povprečnega diletantizma. Naše osebe nikakor ne odgovarja oni višini, na kateri bi mi radi videli prvo in največje slovensko gledališče, ki bi moralo biti ognjišče te umetnosti za ves narod. Pri nas cvete samouštvo na vseh poljih, zlasti pa še na tem. Samouk pa more biti samo v izrednih slučajih res umetnik. Kakor ne more biti slikar, kdor ni videl drugačnih slik, kakor svojih, in ne more biti pesnik in pisatelj res umetnik, ako se je sam ali od svojih enakih tovarišev učil brati in pisati in ni čital drugačnih spisov, kakor svojih in svojih pisateljev, tako tudi ne more biti glediški umetnik, kdor ni videl drugačnih vlog, kakor svojih in svojih tovarišev.

Za razvoj naše dramatične umetnosti bi bila potrebna v Ljubljani dobra dramatična šola in potem bi se morali nadarjenejši umetniki pošiljati v daljšo izobrazbo v tujino. Pozneje bi se jim pa morala v domovini zagotoviti primerna eksistenca.

Velike zmožnosti ima gospodična Winterova. Da ni mogla pogoditi mrzle in trde grofice Katarine v Kacijanarju, ni njena krivda. Gospa Danilova je nadarjena in izurjena igralka, ki je v stari Jeli stala popolnoma na umetniški višini. Jela in Hanica sta bila morda najboljša značaja v dosedanjih letošnjih predstavah. Šetřilova ugaja popolnoma. Slovenski jezik ji ne dela nobene posebne težave, nekoliko tuja barva izgovarjave se popolnoma prezre v očigled do- brega igranja. Šimáček je bil v svoji prvi vlogi v Kacijanarju slab in to mu je morda pokvarilo ugled. Pozneje je bil pa veliko boljši. Verovšku se ne more odrekati talenta. Njegov nastop v gotovih vlogah je izboren, želeli bi mu pa včasih nekoliko več marljivosti. Nučič ima prijeten glas in nastop, je vesten in marljiv, toda talenta nima veliko. Morda bi pa

s svojo marljivostjo še lahko kaj dosegel, ako bi nekoliko potoval po svetu in študiral drugod. Skrbinšek je marljiv človek, igra v realističnem slogu, ki se včasih nekoliko pre- živo odbija od igranja drugih oseb. Naša dnevna kritika je po mojem mnenju popolnoma po krivici obsodila njegovo vlogo dekadentnega pisatelja v Tajfunu. Popolnoma nenor- malnega človeka pač ni mogel predstavljati v normalni po- stavi. Za večje nastope in gotove vloge primanjkuje našemu gledališču primerne osebe. Zato ne naredi nobena pred- stava celotno ugodnega vtisa. Zablešče se posamezni pro- stori in posamezni značaji se dvignejo iz temnega ozadja, potem pa pride takoj kak nastop ali prizor, ki pokvari užitek. Splošno se opaža, da se gleda bolj na zunanjo rutino, kakor pa na psihološko poglobljanje značajev in prizorov, ter se bolj igra in uprizarja, kakor pa študira in ustvarja. Umetnik se mora poglobiti v svojo vlogo in jo objeti z vso svojo dušo, potem pa ustvariti iz nje izvirno, umetniško sliko.

Dr. L. L.

Letošnja glediška operna sezona je pričela z novim naštudiranjem opere Dalibor mojstra Smetane. Ta opera se je tu sicer že večkrat dajala, toda pred par leti je čisto izginila z glediškega repertoarja, kar je jako škoda, ker taka veledela bi ne smela nikakor izginiti, niti začasno, z re- pertoarja gledališča, katero hoče resno gojiti pravo umetnost. Mislimo, da je bil to jako srečen začetek, kajti s tem se ne pospešuje samo zmisel za pravo umetnost, ampak se tudi izpolnujejo dolžnosti, ki jih imamo vsi Slovani do umetnikov, kakršen je bil Smetana.

Vlogo Milade je pela gospodična Nadásova, ki nam je bila kakor v celotnem pojavu, tako tudi v petju simpatična. Njen glas, precej temno barvan, je obsežen in simpatičen. Gospodična Nadásova posebno dobro vokalizira, tako da se vsaka beseda dobro razume, tudi slovenščine se je še pri- lično dobro priučila. Kar se tiče mimike, je bila njena Mi- lada dobro premišljena in očrtana; opazili smo, da ni niti za moment padla iz svoje vloge. Upamo, da bode tudi v svojih daljših nastopih vztrajala na enaki višini.

Juta gospodične Šmidove je bila tudi v muzikalnem oziru dobro izpeljana. Njen glas stopa z lahkoto v višino, ali obširnejše sodbe ne moremo izreči dotlej, dokler nismo slišali gospodične v večji partiji, in sicer v taki, ki bi bila čisto njene stroke. Kolikor se more soditi iz te male vloge, je gospodična Šmidova izrecno koloraturna pevka. Kar se tiče mimike so bile njene kretnje sicer žive, ali manj pri- ležne. Opozarjamo na to, da bi bilo potrebno v igro se bolj poglobiti, da se na ta način iztrebijo brezpomembne kretnje.

Kar se pa tiče tenorjeve partije Dalibora, katero je pel gospod Waszmuth, moramo reči, da ni napravil na nas naj- boljšega vtisa. V prvi vrsti se nam zdi, da ni partije dobro razumel. Dalibor je sicer neustrašen junak, ki se nikogar ne boji, a tudi vitez. Tega vtisa pa smo pri njegovem Daliboru popolnoma pogrešali. Kar se tiče pete besede, ostaja ta de- loma čisto nerazumljiva, če se je pa kaj razume, to ni naša slovenščina. Ravnoisto nejasnost vokalizacije smo opazili pri gospodu Peršlu (kralj Vladislav), ki je bil tudi jako ne- kraljevski. Gospod Nevole (Vit) ima prijeten liriški tenor, mehko nastavljanje tona in dobro vokalizira, samo malo bolj kritih tonov bi bilo želeti. Ječar Beneš gospoda Križaja je bil za tako starega človeka nekam preveč mladeniško gibčen v kretnjah. Njegov material je lep in simpatičen, se- veda potrebuje še veliko šolanja. Jako se nam je dopadel moški zbor v začetku drugega dejanja. Bil je pet z živah- nostjo in lepo niansiran. Tudi ostale male vloge so bile dobro izpeljane. Celotni vtis te opere je bil dober, kar je v prvi vrsti gotovo zasluga gospoda kapelnika Reinerja.

Kot noviteta je bila vpeljana opereta Knežna Franca Lehárja. Kakor vse njegove operete, ima tudi ta v sebi polno slovaških motivov in tudi ritem kaj živo spominja na one temperamentne, a vendar melanholične pesmi slovaške, katere se s svojim naglim menjavanjem tempa vsakemu globoko vtisnejo v spomin, kdor jih je le enkrat slišal. Saj je pa tudi Lehár rodom pristen Slovak.

Glavni vlogi sta pela gospodična Hadrboščeva (Mary Ann) in gospod Iličić (Hadži Stavros). Gospodična Hadrboščeva je iz prejšnjih sezon itak dobro znana. Bila je tudi v tej vlogi na svojem mestu. Fotini gospodične Thalerjeve je bila v petju dobra. Svetujemo ji pa, naj se izogiblje tremoliranju. Gospodična sicer lepo napreduje. Gospod Iličić (Hadži Stavros) je ugajal po svoji zunanosti posebno v predigri in v prvem dejanju. Njegov glas je lep in z dobrim šolanjem bi se dalo iz tega materiala dosti narediti. Kristodulos (gospod Povh) je že samobesebi komična vloga, temmanj je umestno pretiravanje, ki mogoče jako ugaja galeriji, ali na odru slovenskega gledališča ni umestno. Gospod Bukšek je kot Bill Harris dokazal, da nam v njem narašča jako uporabljiva operetna moč. Tudi ostale manjše vloge so bile dobro razdeljene.

Druga glashena noviteta sezone je bila zopet opereta „Grof Luksemburški“, in zopet Lehár. Kakor se nam dozdeva, ne more naš oder že sploh nič drugega izvajati nego samo operete in izključno skoro Lehárjeve.

„Grof Luksemburški“ je eden tistih glasbeno tako malo vrednih produktov, kot sploh vse sedanje dunajske operete, ki se tako hitro pri širokem občinstvu, katero hoče imeti na odru le komedijo, priljubijo. Toda jako žalosten pojav za našo umetnost bi bilo, če bi bil samo okus široke publike za naš oder merodajen.

Angelo Didier je predstavljala gospodična Nadásova. Pela je dobro. Ali v tej vlogi nam ni ugajala. Pogrešali smo pri njej operetnega šika. Sploh je bila njena Anèle Didier nekako brezbarvna. Gospod Iličić (Renée) je bil na svojem mestu. To je bil pravi tip lahkomišljenega kavalirja, fin, vesel a lahkomišljen do skrajnosti. Ves večer od začetka do konca je bil v istini Renée, grof Luksemburški, in ne vsakih par trenotkov kdo drugi. Da je njegov material simpatičen in lep, smo že zgoraj omenili. Svetovali bi mu pa, naj se izogiblje pri izgovarjanju pete besede tega, da ne daje ustom vsak trenutek druge lege, kar je na kvar besedilu in petju. Juliette Vermont g. Thalerjeve je bila po temperamentu pravi slikarski model. Slikar Armand Brissard gospoda Bohuslava je ugajal vsled prirojene, nepretirane komike. O nekakšnem petju se pri njem seveda ne more govoriti, to je bolj nekak muzikalni parlando. Knez Bazil Alexandrianu gospoda Povheta je bil čisto ponesrečen vsled pretiravane komike. V prvi vrsti to ni bil nikakršen knez. Če se že kaj karikira, mora se predvsem misliti na to, koga se karikira. Ne sme se padati vsak trenutek iz vloge in na kvar zmisla igre izzivati za vsako ceno smeh občinstva.

V novem naštudiranju smo videli „Dolarsko princeso“ Leora Falla. Vloge so bile večinoma v istih rokah, kot minulo sezono, izvzemši Daisy Gray, katero je letos pela g. Šmidova, in Hansa pl. Schlicka, ki ga je predstavljala g. Bukšek. Vloga Daisy ni za gospodično Šmidovo. Njena igra je bila nekako neprirojena, vse je izgledalo prisiljeno in afektirano. Mislimo, da ni srečna misel pustiti gospodično nastopati v operetah, ker javi v tem svojem prvem poizkusu za opereto premalo temperamenta. Gospod Bukšek je svojo nalogo drugače dobro izvel, toda glasovno mu ista ne leži ravno najbolje, v višjih legah precej močno stiska tone. O drugih vlogah ne bomo govorili, ker so itak od prošle sezone še v dobrem spominu, kako so bile predstavljene. Izvzemši nekatere ritmične inkonkvence zbora, posebno v začetku prvega dejanja, je bila opereta dobro izpeljana.

Nadalje smo imeli priliko pozdraviti na našem odru v opereti „Grof Luksemburški“ simpatičnega gosta, gospo Irmo Polakovo. Pela je Angelo Didier, pevko velike opere v Parizu. Gospa Polakova, ki je kot operetna subreta na najboljšem glasu, je podala tudi pri nas že par lepih dokazov, kako opravičen je njen renome.

Njen simpatični glas je postal, odkar je nismo slišali, močnejši, posebno v srednji legi, ter se lepo izravnal v vseh legah. Kar se tiče igre, smo si predstavljali Angelo baš tako, kakor jo je ona karakterizirala, v vsakem oziru fino damo, ali vendar polno življenja. Pri vseh njenih kretnjah se je videlo, da se g. Polakova v svojo vlogo vglobi in vse dobro premisli, na ta način se izogne brezpomembnih gest, katere so žalibog pri naših pevcih često v navadi. Njena Angele je bila v vsakem oziru popolna, kar je v dekorativnem oziru podpirala tudi lepa zunanost in krasne toalete. Občinstvo je simpatičnega gosta takoj pri prvem nastopu viharo pozdravilo z burnim ploskanjem, katero se je po vsaki sceni stopnjevalo.

Pri drugem nastopu dne 17. t. m. si je izbrala gospa Polakova Alico v „Dolarski princesi“. Tudi v tej vlogi je bila izvrstna. Pri petju je imela posebno priliko pokazati lepo višino svojega glasu, ki jo nastavlja zvonko čisto, brez vsakega nasilnega tvorjenja tona, brez vsake ostroti, z največjo lahkoto. Fin je bil njen pianissimo v višini. Karakterizirala je vlogo izredno dobro. Bila je to popolnoma druga postava, če jo primerjamo z Angelo v „Grofu Luksemburškem“. Najbolje nam je ugajala njena igra koncem II. dejanja.

Sploh je vsak nastop gospe Polakove najboljši dokaz, da talent pri igralcu-umetniku ni še vse, marveč da višek prave umetnosti doseže le oni, kdor se v vsako svojih vlog resno vglobi ter se vedno trudi, da se še bolj izpopolni. Pri obeh nastopih g. Polakove je bilo gledišče izredno dobro obiskano. Občinstvo jo je odlikovalo z burnim ploskanjem po vsakem nastopu in pri drugi predstavi sta ji bila poklonjena dva šopka.

—la.

